

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA POMOCNÝCH VĚD HISTORICKÝCH
A ARCHIVNÍHO STUDIA

RIGORÓZNÍ PRÁCE

VOJTĚCH BRÁDLE

STRUKTURA OBĚŽIVA V ČECHÁCH DRUHÉ POLOVINY 17. STOLETÍ.
K VÝPOVĚDNÍ HODNOTĚ NÁLEZŮ MINCÍ
DRUHÉ POLOVINY 17. STOLETÍ

Praha 2010

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové 31. května 2010

.....
Vojtěch Brádle

OBSAH

1. Úvod.....	4
2. Nástin politického vývoje a hospodářské situace habsburské monarchie v druhé polovině 17. století.....	9
3. Měnové poměry a mincovnictví habsburské monarchie v druhé polovině 17. století.....	15
4. Nálezy mincí jako historický pramen.....	33
4.1. Problematika výpovědní hodnoty nálezů mincí.....	33
4.2. Nálezy mincí v Čechách druhé poloviny 17. století.....	35
5. Rozbor studovaných nálezů.....	43
6. Zhodnocení statistického rozboru studovaných nálezů.....	60
6.1. Srovnání s mincovními nálezy z doby třicetileté války.....	60
6.2. Mincovnictví Leopolda I. a měnové poměry jeho doby z pohledu nálezů mincí.....	69
6.3. Česká mince v nálezech druhé poloviny 17. století v dalších částech habsburské monarchie (rakouské země a Slovensko).....	78
7. Shrnutí zjištěných výsledků.....	84
8. Závěr.....	89
9. Seznam použité literatury.....	91
10. Resumé/Summary.....	99
11. Seznam příloh.....	104

1. ÚVOD

Druhá polovina 17. stol., resp. s ní se do značné míry kryjící vláda císaře Leopolda I. (1657-1705), nepatří v rámci české numismatiky k stěžejním tématům, jimž by byla věnována častá pozornost. Současná numismatika se mnohem více zabývá např. problematikou středověkých českých mincí a toto období se řadě badatelů jeví jako příliš mladé. Přesto se nejedná o dobu nezajímavou, jak by se tedy někomu případně na první pohled mohlo zdát. Měnové poměry totiž během vlády Leopolda I. prošly poměrně výraznými proměnami, které odrážely ekonomickou situaci habsburské monarchie i celého širšího regionu střední Evropy vyčerpaného krátce předtím skončenou třicetiletou válkou.

Vzhledem k malému zájmu současné numismatiky nemáme k dispozici dosud žádnou práci specializovanou přímo na toto období a její měnové poměry, která by pro potřeby moderní vědy sumarizovala dosavadní poznatky. Základní a vesměs stále se opakující fakta o měnových poměrech a mincovnictví během panování Leopolda I. nalezneme pouze ve všech celkových přehledech dějin peněz a mincovnictví na našem území.¹ Z novějších českých publikací se problematice Leopoldova mincovnictví ve větším měřítku věnovala jen práce Z. Nechanického.² Ta představuje ovšem především sběratelský katalog Leopoldových mincí a obecnější informace o měnových poměrech této doby tvoří jen její malou část. Nejnověji se tento deficit současné české numismatiky snaží svými příspěvky zaplnit D. Grossmannová. Zatím však byly publikovány i v tomto případě pouze kratší sondy do této problematiky.³

Z česky psaných publikací tak dosud pro studium tohoto období zůstává nepřekonána již letitá práce K. Čermáka a B. Skrbka.⁴ Také ona sice není specializována přímo na období druhé poloviny 17. stol., resp. samotnou vládu Leopolda I., ale jednotlivé etapy vývoje mincovnictví a měnových poměrů v zemích Koruny české po roce 1526 popisuje značně detailně a přináší tak řadu důležitých informací i pro cílové studium této práce. V publikaci

¹Pošvář, Jaroslav: *Měna v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (do počátku 20. století)*. Praha 1977, s. 83-89; Halačka, Ivo: *Vládní mincovnictví na našem území. 2. díl – období 1620-1740*. Brno 1980, s. 19-20; Staněk, Jaroslav: *Peníze v českých zemích. Přehled mincí a papírových peněz v dějinných a hospodářských souvislostech od 10. století dodnes*. Praha 1995, s. 50-51; Sejbal, Jiří: *Základy peněžního vývoje*. Brno 1997, s. 261-273; Vorel, Petr: *Od pražského groše ke koruně české 1300-2000. Průvodce dějinami peněz v českých zemích*. Praha 2000, s. 227-261.

²Nechanický, Zdeněk: *Mincovnictví Leopolda I. 1657-1705*. Hradec Králové 1991.

³Grossmannová, Dagmar: *Sonda do složení oběživa na Moravě ve 2. polovině 17. stol. na základě mincovních nálezů*. In: Sborník konference věnované prof. Jiřímu Sejbalovi (1929-2004). Postavení Moravy v mincovnictví a peněžních vztazích ve střední Evropě. Ostrava 2007, s. 79-94; Grossmannová, Dagmar: *Falešné a nehodnotné mince na Moravě ve 2. polovině 17. století*. Numismatické listy 62, 2007, s. 77-84.

⁴Čermák, Kliment – Skrbek, Bedřich: *Mince království českého za panování rodu Habsburského od roku 1526*. Pardubice 1891-1913, s. 400-544.

jsou navíc přepsány některé podstatné originální dokumenty jako císařské patenty a rezoluce vztahující se k měnovým poměrům dané doby.

Jestliže v české numismatické literatuře kromě posledně jmenované monografie a většinou opakovaných informací v ostatních pracích nelze zásadnější oporu pro studium najít, tak lepší situace nastává v případě zahraničních studií. I zde lze vyjít především ze starších publikovaných textů. Předně se jedná o sérii článků publikovanou K. Schalkem v *Numismatische Zeitschrift*.⁵ Stejně jako v případě práce K. Čermáka a B. Skrbka uveřejnil K. Schalk ve svých člancích přepisy četných originálních stěžejních dokumentů, z kterých je možné při dalším studiu vycházet. Z jím publikovaných článků dále vycházely novější rakouské práce, které opakují některé základní údaje a v různé míře doplňují a zpřesňují zveřejněné poznatky a materiály. Velkou pozornost době Leopolda I. věnoval především E. Holzmair.⁶ Řadu informací k tomuto období lze nalézt rovněž ve studii Š. Kazimíra věnované problematice měnových poměrů na Slovensku v letech 1630-1703.⁷

Studium struktury oběživa v Čechách ovšem nelze pojmout odděleně pouze jako studium mincovnictví Leopolda I., ale díky provázanosti měnových systémů v celé střední Evropě je třeba znát rovněž základy měnového vývoje v kontextu daného regionu. V tomto případě hraje pro poměry na českém území podstatnou roli především znalost poměrů v Braniborsku a sousedním Sasku.⁸

Druhým a důležitějším zdrojem poznatků pro tuto práci byly vzhledem k jejímu zaměření na nálezovou strukturu publikované popisy vlastních nálezů.⁹ Při stanovení kritérií pro výběr vhodných nálezů a jejich následnou analýzu se lze opřít o několik samostatných studií, v nichž byly publikovány rozborů nálezových souborů z období tolarové měny pro 16. stol. a

⁵Schalk, Karl: *Der Wiener Münzverkehr vom Jahre 1650 bis zum Jahre 1750 (der Einführung des Conventionsmünzfusses)*. *Numismatische Zeitschrift* 28, 1896, s. 269-292; Schalk, Karl: *Unter Kaiser Leopold I. neu eingeführte Münzsorten: Die Sechser und Fünfzehner, und das Schicksal der Groschen*. *Numismatische Zeitschrift* 38, 1906, s. 235-242; Schalk, Karl: *Beiträge zur Geschichte des österreichischen Münzwesens unter Leopold I. (Mit besonderer Berücksichtigung der Münzstätte Wien)*. *Numismatische Zeitschrift, Neue Folge* 1 (41), 1908, s. 188-233; Schalk, Karl: *Zur Geschichte des österreichischen Münzwesens unter Leopold I.* *Numismatische Zeitschrift, Neue Folge* 2 (42), 1909, s. 229-262.

⁶Holzmair, Eduard: *Die Münzstätte Wien unter Andreas Cetto (1660-1665)*. *Numismatische Zeitschrift, Neue Folge* 27 (67), 1934, s. 83-92; Holzmair, Eduard: *Studien zum Münzwesen Leopolds I.* *Numismatische Zeitschrift, Neue Folge* 29 (69), 1936, s. 82-85; Holzmair, Eduard: *Münzwesen und Türkenkrieg von 1664*. *Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft* 21, 1947/1948, s. 145-146; Holzmair, Eduard: *Geld und Münze unter Kaiser Leopold I.* *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung* 60, 1952, s. 238-250; Holzmair, Eduard: *Der Umfang der österreichischen Münzprägung in den Jahren 1659-1680*. *Numismatische Zeitschrift, Neue Folge* 49 (89), 1974, s. 51-59; Holzmair, Eduard: *Nenn- und Zahlwert der österreichischen XVer*. *Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft* 17, 1971, s. 9-10.

⁷Kazimír, Štefan: *Menový vývin na Slovensku v rokoch 1630-1703*. *Slovenská numizmatika* 6, 1980, s. 145-176.

⁸Haupt, Walther: *Sächsische Münzkunde*. Berlin 1974; Bahrfeldt, Emil: *Das Münzwesen der Mark Brandenburg unter Friedrich Wilhelm, dem grossen Kurfürsten, und Kurfürst Friedrich 3. 1640-1701*. Leipzig 1975 (Reprint vydání z roku 1913).

⁹Početné články, z nichž bylo čerpáno, jsou uvedeny v kapitole týkající se přímo zpracovávaných nálezů.

první polovinu 17. stol.¹⁰ Rozbor českých nálezových celků byl dosud proveden až do roku 1648, a tedy do konce třicetileté války. Právě studie provádějící statistiku nálezů tohoto období má pro tuto práci největší význam, protože by měla na ni bezprostředně svými závěry navázat.

Přestože se při všeobecném pohledu může zdát, že nálezů uschovaných v druhé polovině 17. stol. na českém území a z nich pocházejícího studijního materiálu máme dostatek, tak opak je pravdou. Skutečně relevantních nálezových souborů, s kterými by bylo možno pracovat a splňujících alespoň v principu na ně kladená kritéria, je bohužel k dispozici velice málo. Zde nejde pouze o jejich prvotní objevení, ale také o způsob jejich pozdějšího odborného zpracování. Požadavky na odborné zpracování depotů se v průběhu rozvoje moderní numismatiky výrazně zpřísnily a některé staré depoty publikované ještě na přelomu 19. a 20. stol. tak i přes jejich zařazení do statistického rozboru nelze využít plně vzhledem k jejich podle dnešních měřítek povrchnímu popisu. U těchto starých depotů je také nutno počítat s určitou mírou chybného přiřazení některých mincí, které vyplývá z tehdejšího stavu znalostí.

Celkově omezená pramenná základna, s níž se muselo při studiu pracovat, představující jen minimální část tehdy v Čechách obíhajících platidel sice může relativně spolehlivě podat obraz základních změn a tendencí, ale na druhé straně nutně musí limitovat míru přesnosti jednotlivých konkrétních zjištěných dat. Zde narůstá význam komparace provedeného rozboru a z něho vyplývajících poznatků s jinými prameny, aby dále v textu uvedené informace a závěry získaly co největší platnost.

Při vytvoření této práce bylo sledováno několik základních cílů. V první řadě by se jí mělo podařit alespoň částečně zaplnit výše zmíněnou mezeru současné české numismatické vědy postrádající celkovou práci o měnových poměrech v Čechách a s nimi provázaných poměrech v širším okruhu středoevropského regionu v období druhé poloviny 17. stol. a stát se tak základem pro další hlubší studium této problematiky.

¹⁰Kostlán, Antonín: *Nálezy mincí českého prostředí z období třicetileté války jako historický pramen. Příspěvek k aplikaci matematických metod při rozboru historických hromadných pramenů pozdního feudalismu.* Numismatický sborník 17, 1986, s. 191-236; Nemeškal, Lubomír: *Pražské groše v nálezech mincí 16. století v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.* Časopis Národního muzea 127, 1958, s. 80-92; Nemeškal, Lubomír: *K struktuře oběživa v letech 1500-1530 v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.* Numismatický sborník 7, 1962, s. 193-214; Nemeškal, Lubomír: *K některým otázkám zpracování nálezů mincí a jejich využití jako historického pramene.* Slovenská numizmatika 7, 1982, s. 95-109; Šimek, Eduard: *Nálezy mincí v českých zemích z let 1540-1550. Příspěvek k otázce oběživa v 16. století.* Numismatické listy 19, 1964, s. 33-39; Šimek, Eduard: *Česká mince v peněžním oběhu 2. poloviny 16. století.* Studie ČSAV 5, Praha 1972; Šimek, Eduard: *Jáchymovská produkce drobné mince a peněžní oběh 16. a 17. století. Rozbor mincovních nálezů.* Numismatický sborník 21, 2006, s. 165-180.

Těžištěm práce by mělo být provedení přesného statistického rozboru vhodných nálezů a tím navázat na dosud publikované statě rozebírající tolarovou měnu do roku 1648. Linie zhodnoceného období z pohledu nálezových celků by se tak měla posunout do začátku 18. stol., což by mělo později vést i k případnému zpracování analýzy pro následné období do zavedení konvenční měny.

Hlavní pozornost je zaměřena na srovnání zjištěných poznatků se studií rozebírající depoty z let 1618-1648, aby tak došlo k co nejpřesnějšímu postižení rozdílů mezi oběživem v Čechách ve studovaném období ve srovnání s bezprostředně předcházejícími poměry za třicetileté války.

Složení nálezových celků uložených v druhé polovině 17. stol. by mělo podat rovněž určitý obraz vývojových tendencí za samotné vlády Leopolda I. Aby změny, k nimž došlo během jeho dlouhé vlády, byly vývojově podchyceny detailněji, jsou nálezy pracovně rozděleny do dvou podskupin. První podskupinu tvoří depoty uložené do roku 1675 a druhou po tomto datu. Tímto rozdělením na dvě stejně dlouhé periody by případné vývojové tendence nejen ve srovnání s oběživem třicetileté války, ale i za Leopoldova panování měly být vykresleny zřetelněji.

Obraz oběživa získaný rozbořem nálezových celků by měl přinést dílčí odpovědi na v literatuře často uváděné základní teze týkající se měnových poměrů a mincovnictví této doby. K nim v první řadě patří průnik a výskyt cizí nekvalitní mince na našem území. Tento problém lze rozdělit do dvou podotázek. Nejprve souvisí tato otázka s vypořádáním se s cizí drobnou mincí proniknuvší do oběživa v Čechách ve velkém množství za třicetileté války a následně jde o otázku výskytu nově ražených zahraničních platidel již během studovaného období. Rozbor by měl napomoci zjistit míru případného úspěchu či neúspěchu boje císařského dvora s ní reprezentovaného především vydáváním četných omezujících patentů, které jsou v literatuře hojně zmiňovány.

Rozbořem by měla být ukázána struktura domácí habsburské složky oběživa. Mělo by se podařit naznačit míru významu ražeb z jednotlivých habsburských zemí pro oběh v Čechách. Prvořadě nás v tomto ohledu zajímá podíl a složení přímo české mince, na kterou je kladen důraz. Habsburské mincovnictví by mělo být charakterizováno jak celkově, tak i zvlášť u každého nominálu, aby bylo možné naznačit odraz zaměření produkce vládních mincoven v jednotlivých zemích. Přestože pro sledované období nejsou k dispozici srovnatelné rozbořy depotů z jiných částí habsburské monarchie, měla by být alespoň ve formě sondy představena struktura nálezových souborů z pohledu výskytu české mince mimo území vlastních Čech.

Stranou by při provedení analýzy depotů neměla zůstat ani otázka nevládních mincoven a vydavatelů mince na území habsburské monarchie a jejich význam pro měnové poměry. Zde by mělo předně jít o specifikování významu mincovnictví olomouckých biskupů a několika slezských mincovních pánů na čele s lehnicko-břežskými vévody, vratislavskými biskupy a württembersko-olešnickými vévody, kteří patřili ve studované době k velmi činným. Rozbor by však měl odhalit možný přetrvávající podíl i dřívějších soukromých mincovních pánů, kteří v druhé polovině 17. stol. již mince nerazili.

Výsledný text představující pokus o určitou rekonstrukci historické skutečnosti je ovšem založen na analýze pouze jednoho druhu pramenů, kterým byly ve zkoumaném období uschované hromadné nálezy mincí. Vycházet jenom z nich, především s přihlédnutím k řadě faktorů omezujících jejich vypovídací schopnost, by bylo přirozeně chybné. Velice snadno by tak mohlo dojít k sklouznutí k jednostrannému pohledu na měnové poměry s možnými nepřesnostmi při stanovení obecnějších závěrů, které by ještě více mohly být zvýrazněny nedostatkem vhodného studijního materiálu. Z tohoto důvodu by mělo následně na základě rozboru nálezů zjištěných dat být přistoupeno k srovnání s dalšími známými fakty o této době a provedeno stanovení obecnějších závěrů týkajících se měnových poměrů v Čechách druhé poloviny 17. stol., které by mohly být podnětem pro další studium nejen na poli numismatiky, ale také hospodářských dějin.

2. NÁSTIN POLITICKÉHO VÝVOJE A HOSPODÁŘSKÉ SITUACE HABSBURSKÉ MONARCHIE V DRUHÉ POLOVINĚ 17. STOLETÍ

Habsburská monarchie do druhé poloviny 17. stol. vstupovala jako v zásadě absolutistický stát pod vládou císaře Ferdinanda III. (1637-1657). Jeho nástupcem se původně měl stát prvorozený syn Ferdinand, narozený 8. září 1633. Ten byl také 5. srpna 1646 korunován českým králem. Jeho otci se po řadě jednání podařilo prosadit jeho volbu římským králem, kterým se stal v roce 1653. Nástupce trůnu však neočekávaně zemřel 9. července následujícího roku na neštovice.¹¹ Protože dva další císařovi synové, Filip August a Maxmilián Tomáš, zemřeli oba v dětském věku krátce po sobě v roce 1639, ocitl se v pozici pokračovatele habsburské dynastie až čtvrtý syn Ferdinanda III. Leopold.¹²

Leopold se narodil Ferdinandově manželce Marii Anně Španělské ve Vídni 9. června 1640.¹³ Původně se počítalo s tím, že Leopold nastoupí církevní dráhu, což se ovšem smrtí jeho bratra změnilo. Ještě za života svého otce byl zvolen 16. června 1655 uherským králem a o 11 dní později byl také v Prešpurku korunován. Českým králem se stal v následujícím roce 14. září.¹⁴ Ferdinand III. se snažil prosadit i jeho volbu králem římským, ale k ní za jeho života již nedošlo, neboť císař 2. dubna 1657 zemřel. Po jeho úmrtí byl Leopold nucen vést zdoluhavá jednání s jednotlivými kurfiřty o svém zvolení. Uvedená vyjednávání si z jeho strany vyžádala rovněž značné finanční oběti. V první řadě musel čelit tlaku Francie vyvíjeného na porýnské kurfiřty, která se skrze ně snažila oslabit pozici Habsburků. Nakonec však byl Leopold jednohlasně zvolen římským císařem 18. července 1658 ve Frankfurtu nad Mohanem a poté 1. srpna slavnostně korunován.¹⁵

Za svého života se Leopold I. oženil celkem třikrát. Jeho první ženou se stala 12. prosince 1666 Markéta Terezie, dcera španělského krále Filipa IV. (1621-1665). Jen několik měsíců po její smrti (12. března 1673) se oženil znovu. Tentokrát jeho vyvolenou byla Klaudivie Felicie, dcera tyrolského arcivévody Ferdinanda Karla (1632-1662). Ani ta se ovšem nedožila

¹¹Čermák, Kliment – Skrbek, Bedřich: *Mince království českého za panování rodu Habsburského od roku 1526*. Pardubice 1891-1913, s. 397.

¹²Mikulec, Jiří: *Leopold I. (Život a vláda barokního Habsburka)*. Praha – Litomyšl 1997, s. 9; Vzhledem k brzkému úmrtí obou dalších Ferdinandových synů je jeho nástupce Leopold I. v numismatické literatuře často nepřesně označován jako druhorozený syn. Tuto informaci ve své práci uvádí např. Čermák, Kliment – Skrbek, Bedřich: *Mince království českého za panování rodu Habsburského od roku 1526*. Pardubice 1891-1913, s. 400 a nejnověji Militký, Jiří: *Pražská mincovna 1526-1856. Katalog mincí tolarového období ze sbírky Muzea hlavního města Prahy*. Praha 2009, s. 77.

¹³Nechanický, Zdeněk: *Mincovníctví Leopolda I. 1657-1705*. Hradec Králové 1991, s. 4; Mikulec, Jiří: *Leopold I. (Život a vláda barokního Habsburka)*. Praha – Litomyšl 1997, s. 9.

¹⁴Mikulec, Jiří: *Leopold I. (Život a vláda barokního Habsburka)*. Praha – Litomyšl 1997, s. 31-35.

¹⁵Mikulec, Jiří: *Leopold I. (Život a vláda barokního Habsburka)*. Praha – Litomyšl 1997, s. 41-47.

vysokého věku a po necelých třech letech manželství (8. dubna 1676) ovdověl císař podruhé. Ještě na konci téhož roku (14. prosince 1676) se Leopold oženil naposledy a za manželku si vzal Eleonoru Magdalénu Terezií, dceru Filipa Viléma Falcko-neuburského, která svého manžela přežila o řadu let a zemřela v roce 1720.¹⁶

Jestliže svou volbu římským císařem mohl nový český a uherský král prosadit až po složitých jednáních a za poměrně vysokou cenu, tak jeho postavení v samotné habsburské monarchii bylo podstatně pevnější. V rakouských a českých zemích nastupoval na trůn jako dědičný panovník. Pouze v Uhrách byl nucen podstoupit volbu a zde také musel při svých rozhodnutích postupovat o něco obezřetněji, neboť silnou pozici tu měla stavovská opozice, s jejímž odporem bylo třeba počítat. Ta byla posilována možnou oporou v Osmanské říši ovládající v té době Balkánský poloostrov až po řeku Dunaj. Z tohoto důvodu v Uhrách vládly i volnější náboženské poměry, zatímco v jiných částech monarchie, s výjimkou Slezska, byla důsledně prováděna rekatolizace.¹⁷

Přestože po velkou část první poloviny 17. stol. pustošila habsburskou monarchii třicetiletá válka, ani vládě Leopolda I. se vojenská střetnutí nevyhnula. Na evropské scéně měli Habsburkové dvojici velkých protivníků. Na východě se jednalo o Osmanskou říši a na západě o Francii. V centru zájmu francouzského krále Ludvíka XIV. (1643-1715) se postupně ocitlo především Španělsko a jeho državy, neboť zde pomalu vymírala tamní větev Habsburků. Ludvík XIV. se stejně jako Leopold I. oženil s dcerou španělského krále Filipa IV. Marií Terezií a ve jménu zajištění jejího dědictví následně vedl řadu válek se svými sousedy.¹⁸

Osmanská říše na východě ohrožovala zájmy habsburských panovníků již po dlouhou dobu. Za vlády Leopolda I. došlo prvním bojům poté, co turecká armáda v dubnu 1663 vpadla do Horních Uher, odkud dále prováděla výpady i více na západ – na Moravu a do rakouských zemí. Už v dalším roce bylo však uzavřeno příměří, které nakonec trvalo dvě následující desetiletí.¹⁹

¹⁶Čermák, Kliment – Skrbek, Bedřich: *Mince království českého za panování rodu Habsburského od roku 1526*. Pardubice 1891-1913, s. 400; Nechanický, Zdeněk: *Mincovníctví Leopolda I. 1657-1705*. Hradec Králové 1991, s. 4.

¹⁷Mikulec, Jiří: *Pobělohorská rekatolizace v českých zemích*. Praha 1992; Mikulec, Jiří: *Leopold I. (Život a vláda barokního Habsburka)*. Praha – Litomyšl 1997, s. 52-55.

¹⁸Mikulec, Jiří: *Leopold I. (Život a vláda barokního Habsburka)*. Praha – Litomyšl 1997, s. 63-70.

¹⁹Mikulec, Jiří: *Leopold I. (Život a vláda barokního Habsburka)*. Praha – Litomyšl 1997, s. 75.

V polovině 60. let 17. stol. vymřela arcivévodou Františkem Zikmundem (1662-1665) vedlejší větev tyrolských Habsburků, díky čemuž Leopold pod svou přímou vládou převzal území, které dosud držela tato linie rodu.²⁰

V 60. letech se císařský dvůr snažil upevnit rovněž svou pozici v Uhrách a oslabit stavovskou opozici, čemuž se přirozeně tamní stavovští předáci bránili. Poté, co byli roku 1671 popraveni aktéři tzv. Wesselényiho spiknutí, došlo k zrušení úřadu palatina a také zesílení rekatolizačních snah. Leopold se ale i nadále musel potýkat s postupně sílícím odporem, jenž vyvrcholil povstáním pod vedením Imricha Tökölyho. Povstalcům se podařilo ovládnout takřka celé Horní Uhry a císaři nezbylo než ustoupit. Obnovena byla funkce palatina a rekatolizační nařízení byla zrušena. Tököly ovšem stále pokračoval v odporu vůči panovnickému dvoru s podporou Turků, kteří do bojů znovu výrazně zasáhli v roce 1683.

Jejich mohutná armáda oblehla v červenci téhož roku Vídeň. Obležení města trvalo 62 dní a jeho konec přinesla až bitva z 12. září, v níž byly turecké jednotky poraženy. Tato bitva znamenala významný předěl ve válce a od této chvíle byla aktivita většinou na straně habsburských vojsk a osmanská armáda se ocitla v defenzívě. Zlepšená vojenská situace umožnila Leopoldovi vystoupit výrazněji znovu proti uherské stavovské opozici. Na prešpurském sněmu tak byli Habsburkové v roce 1687 přijati jako dědiční uherští králové. Boje s Turky nakonec ukončil v lednu 1699 Karlovičský mír, díky němuž Osmanská říše ztratila kontrolu téměř nad celým územím Uher kromě Banátu.²¹

Pouze krátce po ukončení válek na východě zemřel v roce 1700 španělský král Karel II. (1665-1700), čímž po meči vymřela tamní větev habsburského rodu. Na uvolněný trůn vzesla nároky Francie i rakouští Habsburkové. Válka o španělské dědictví, do níž se zapojila i řada dalších států, byla rozhodujícím válečným konfliktem mezi Ludvíkem XIV. a Leopoldem I. Francie se snažila podnítit proti císařskému domu i domácí odpor, což představovalo jeden z důvodů, kvůli němuž vypuklo poslední stavovské povstání v Uhrách pod vedením Františka II. Rákocziho.²²

Konce povstání a také války s Francií se Leopold I. již nedožil, neboť ve věku 64 let 5. května 1705 zemřel.²³

Hospodářské poměry habsburské monarchie v druhé polovině 17. stol. citelným způsobem poznamenala třicetiletá válka²⁴ a její dopady. Především české země jako časté vlastní bojiště

²⁰Probszt, Günther: *Österreichische Münz- und Geldgeschichte. Von den Anfängen bis 1918*. Wien – Köln – Graz 1973, s. 461.

²¹Mikulec, Jiří: *Leopold I. (Život a vláda barokního Habsburka)*. Praha – Litomyšl 1997, s. 129-151.

²²Mikulec, Jiří: *Leopold I. (Život a vláda barokního Habsburka)*. Praha – Litomyšl 1997, s. 151-153.

²³Mikulec, Jiří: *Leopold I. (Život a vláda barokního Habsburka)*. Praha – Litomyšl 1997, s. 158.

byly bezprostředně zasaženy přímými dopady války, které je ekonomicky i lidsky zcela vyčerpaly. Kromě vlastních bojů tudy během války vícekrát táhly jednotky jednotlivých bojujících stran, což vedlo k dalšímu plundrování země. Čechy rovněž sloužily jako vhodné zimoviště pro armády v době, kdy se z důvodu nepříznivých podmínek přímo neválčilo. Průtahy vojsk i jejich pobyt byl pro postižené obyvatelstvo stejnou pohromou jako samotné boje. Řada měst a vesnic byla vojáky vypálena nebo vydrancována, a to i opakovaně. Vzhledem k velkým ztrátám na obyvatelstvu zůstaly mnohé usedlosti i po skončení bojů opuštěny a dále chátraly. Značné oběti si kromě působení vojsk vyžádaly i doprovodné jevy války. Lidé byli v této době sužováni vypuknuvšími epidemiemi nemocí a nedostatkem potravin vedoucím k hladomoru. Na zbylé přeživší obyvatelstvo dopadalo břímě daní a různých dalších povinností vedoucích k znevolňování.

Komplikovaná situace na evropské scéně si ovšem vyžadovala nadále značné finanční prostředky. Císařský dvůr největší část financí potřeboval na vydržování armád a vedení válek. I přes svou značnou ekonomickou vyčerpanost nesly největší díl daňové zátěže Čechy.²⁵ Základní berní jednotkou se v této době stal „osedlý“, což byla teoreticky vypočítaná jednotka reprezentující člověka s určitými příjmy. Za účelem vybírání daní byl vypracován první český katastr – berní rula. Ten se ovšem týkal pouze poddanského majetku, na který se výběr berně vztahoval. Vrchnost nebyla pozemkovou daní zatížena. Podle majetku bylo obyvatelstvo rozděleno do třech tříd na sedláky, chalupníky a domkaře, podle čehož jim byla vypočítávána vybíraná daň. Při jejím výpočtu se neuplatňovala pouze vlastní rozloha statků, ale rovněž kvalita obhospodařované půdy a případné další možnosti přivýdělku. Vzhledem k tomu paradoxně obyvatelstvo v některých regionech s méně kvalitní půdou odvádělo nakonec vyšší daň než obyvatelstvo v krajích s úrodnou půdou.²⁶

Vedle vybírané berně k příjmům státní pokladny patřily výnosy z cel, mýt, dolů a komorních panství. Velmi výnosným odvětvím, z kterého plynuly velké příjmy, byl obchod se solí. Přesto veškeré roční příjmy panovníka nestačily pokrýt výdaje, což vedlo k zavádění nepřímých daní z prodeje nejrůznějšího zboží a potravin. Císařský dvůr si ve velkém měřítku chybějící finanční prostředky také půjčoval. Mezi jeho věřiteli nalezneme domácí šlechtické

²⁴Literatura k tomuto období je velice bohatá. Nejnověji rozsáhlou bibliografii obsahuje publikace *Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae?*. Praha 2009.

²⁵Klíma, Arnošt: *Manufakturní období v Čechách*. Praha 1955, s. 97-98; Čornejová, Ivana – Kaše, Jiří – Mikulec, Jiří – Vlnas, Vít: *Velké dějiny země Koruny české. svazek 8. 1618-1683*. Praha – Litomyšl 2008, s. 175.

²⁶Klíma, Arnošt: *Manufakturní období v Čechách*. Praha 1955, s. 90; Čornejová, Ivana – Kaše, Jiří – Mikulec, Jiří – Vlnas, Vít: *Velké dějiny země Koruny české. svazek 8. 1618-1683*. Praha – Litomyšl 2008, s. 175.

rody, bohaté měšťany i zahraniční bankovní domy. Negativním důsledkem tohoto počínání byl stále narůstající státní dluh.²⁷

Již krátce po skončení třicetileté války se v ekonomických kruzích objevily návrhy, jež mohly v případě svého realizování vést k ozdravení hospodářství habsburské monarchie a také k zastavení jejího zaostávání vůči zemím západní Evropy. V roce 1653 představil svůj plán nesoucí se v duchu merkantilistické teorie P. H. Morgenthaler. V něm kritizoval odliv peněz do zahraničí za zboží, které bylo možno vyrábět i v domácím prostředí. Aby se výroba stala co možná nejefektivnější, měla být diferenciována podle jednotlivých zemí. Sám tak navrhoval, aby se v Čechách a na Moravě rozvíjelo soukenictví, ve Slezsku plátenictví a krajkářství, v oblasti Horních Rakous kovovýroba a ve Štýrsku, aby se podporovala výroba hedvábí. S podobnou kritikou a návrhy přišlo i pozdější memorandum F. Š. Malivského, který se znovu postavil proti dovozu většiny výrobků. Zároveň poukazoval na nižší ceny z domácího prostředí pocházejícího zboží, neboť do nich by se nepromítaly náklady na dopravu nebo zisky překupníků.²⁸

Merkantilistická teorie ovlivnila i další významné rakouské ekonomy J. J. Bechera, P. W. Hörnigka a W. Schrödera. První z nich byl také pověřen organizováním komerčního kolegia, jež mělo zjistit stav obchodu a co nejvíce ho podporovat. K základním myšlenkám merkantilismu patřilo udržení aktivní obchodní bilance, z které mělo plynout bohatnutí státu a přebytek drahého kovu. Stát se měl snažit omezit co nejvíce dovoz zboží a naopak podporovat vývoz domácích výrobků. Podpora měla směřovat k zakládání manufaktur a tím oživení výroby. Ze zahraničí měli být zváni odborníci, kteří měli pomoci při jejich zakládání a také při zaučení domácí pracovní síly. V důsledku zakládání manufaktur by obecně stoupla také potřeba po pracovní síle a bylo by možné tak zaměstnat mimo jiné tuláky či žebráky, kteří jinak byli chápáni pouze jako zátěž státu. V rámci habsburské monarchie mělo dojít k zrušení vnitřních cel a mýt a tím k uvolnění obchodu, který měl být podporován i investicemi do zlepšování komunikací. V tomto případě se nejednalo pouze o pozemní cesty, ale počítalo se rovněž s úpravami a splavněním významnějších vodních toků. Dovážet bylo navrhováno spíše jen suroviny, které by se zde zpracovávaly a následně v podobě hotových výrobků by se zpětně vyvážely.²⁹

²⁷Klíma, Arnošt: *Manufakturní období v Čechách*. Praha 1955, s. 92-96.

²⁸Klíma, Arnošt: *Manufakturní období v Čechách*. Praha 1955, s. 104-106; Čornejová, Ivana – Kaše, Jiří – Mikulec, Jiří – Vlnas, Vít: *Velké dějiny zemí Koruny české. svazek 8. 1618-1683*. Praha – Litomyšl 2008, s. 235-236.

²⁹Klíma, Arnošt: *Manufakturní období v Čechách*. Praha 1955, s. 110; Čornejová, Ivana – Kaše, Jiří – Mikulec, Jiří – Vlnas, Vít: *Velké dějiny zemí Koruny české. svazek 8. 1618-1683*. Praha – Litomyšl 2008, s. 235. Za

Bohužel realizace těchto plánů, které narážely na četné překážky, probíhala pouze pozvolna a k jejich uplatnění ve větším měřítku za vlády Leopolda I. nedošlo. Během druhé poloviny 17. stol. tak byly např. manufaktury zakládány pouze výjimečně, čemuž bránila také v tuto dobu již překonaná organizace řemesel do cechů. K ozdravení celkové hospodářské situace habsburské monarchie tak prozatím dojít nemohlo.

nejpropracovanější teoretický spis v duchu merkantilismu bývá označována práce P. W. Hörnigka „Österreich über alles, wann es nur will“, jež byla poprvé vydána v roce 1684.

3. MĚNOVÉ POMĚRY A MINCOVNICTVÍ HABSBURSKÉ MONARCHIE V DRUHÉ POLOVINĚ 17. STOLETÍ

Jedním z podstatných faktorů, které měly vliv na hospodářskou situaci země, byla stabilita měny a celkové měnové poměry. S pobytem armád, které byly ve své naprosté většině složeny z nájemných žoldnéřů nejrůznějších národností z území celé Evropy, v českých zemích za třicetileté války se pojilo zaplavení měnového domácího oběhu zahraničními platidly často problematické kvality.³⁰ Tuto situaci se císařský dvůr snažil řešit v první řadě zákazy dovozu obdobné cizí mince, což obecně nemělo požadovaný efekt, neboť za cizí problematické ražby chyběla obyvatelstvu náhrada v podobě dostatku domácího oběživa. Patent tohoto typu zakazující import cizí lehké mince vydal císař Ferdinand III. jen krátce po skončení třicetileté války 5. října 1649.³¹ Tyto neutěšené poměry měly na svědomí vleklou finanční krizi, kterou procházela monarchie v dalším období. Snahy o její řešení jsou pak jedním z průvodních jevů charakterizujících celou druhou polovinu 17. stol.

Na nápravu měnových poměrů soustředil svou aktivitu císařský dvůr i po nástupu Leopolda I. na trůn. Tu měly přinést kroky podniknuté hned na samém počátku jeho panování. Již na počátku roku 1658 předložil prezident dvorské komory Jiří Ludvík hrabě Sinzendorf plán reformy státních financí. V něm byly navrhovány úpravy daňového systému jako zavedení dědičné daně nebo mělo dojít k zavedení kolkovaného papíru. Díky těmto opatřením by došlo k zvýšení příjmů státní pokladny a tím jejímu stabilizování. Zároveň se uvažovalo o ražbě kreditní drobné mince, která by byla platná ve všech habsburských dědičných zemích, čímž mělo dojít k vytlačení cizích ražeb z oběživa. Tento plán však ztroskotal při dalším projednávání tajnou radou na odpor části šlechty, jejíž stanovisko se nakonec prosadilo.³² Kritika předložené úpravy mincovnictví se soustřeďovala na to, že se v principu vlastně nejedná o nápravu stávající situace, ale pouze o vytlačení cizí mince stejně špatnými ražbami

³⁰Kostlán, Antonín: *Nálezy mincí českého prostředí z období třicetileté války jako historický pramen. Příspěvek k aplikaci matematických metod při rozboru historických hromadných pramenů pozdního feudalismu.* Numismatický sborník 17, 1986, s. 204. A. Kostlán ve své práci hovoří doslova o explozi počtu v Čechách svými mincemi zastoupených mincovních pánů, která oproti druhé polovině 16. stol. stoupla na dva a půl násobek. Většina z nich je doložena drobnými mincemi v hodnotě do 3krejcaru s obvykle nízkým obsahem drahého kovu.

³¹Čermák, Kliment – Skrbek, Bedřich: *Mince království českého za panování rodu Habsburského od roku 1526.* Pardubice 1891-1913, s. 330. Tento patent týkající se oběhu lehké mince navazoval na již dřívější nařízení Ferdinanda III.

³²Čermák, Kliment – Skrbek, Bedřich: *Mince království českého za panování rodu Habsburského od roku 1526.* Pardubice 1891-1913, s. 400-401; Vorel, Petr: *Od pražského groše ke koruně české 1300-2000. Průvodce dějinami peněz v českých zemích.* Praha 2000, s. 227-261.

domáciho pôvodu. Z tohoto pohľadu by se tedy problematická kvalita obíhajících platidel nijak nezlepšila.

Dvorská komora se ovšem i nadále zabývala možnostmi, jež by vedly k napravení špatných měnových poměrů poškozujících ekonomickou situaci monarchie. Základ podoby měnového systému za vlády Leopolda I. byl dán nakonec instrukcí z 28. března 1659 pro vídeňského mincmistra Franze Fabera.³³

Tato instrukce se týkala nominálů od krejcaru po tolar. Kromě mincí dosud obvyklých hodnot byla nově zaváděna trojice dalších nominálů – 6krejcar, 10krejcar a 15krejcar. Zatímco vzácné 10krejcarry byly raženy pouze krátce ve Vídni a jejich ražba brzy ustala,³⁴ tak zbylé dva nominály se staly symbolem Leopoldova mincovnictví, i když s ražbou 6krejcarů se začalo reálně o něco později v roce 1661.³⁵

Uvedenou instrukcí byla snížena ryzost kovu ražených mincí. U tolaru místo dosavadní jakosti 0,891 se měly nyní razit mince o 14lotové jakosti (0,875). Ryzost tolaru tedy byla snížena o jeden kvintlík. Z vídeňské hřivny (281g) mělo být vyrobeno devět a tři čtvrtiny kusu. U dosud nejběžnějšího nominálu, kterým byl 3krejcar, byla ryzost nyní stanovena na 0,414 místo dřívějších 0,492. Stejnou jakostí se měly vyznačovat rovněž 2krejcarry. U krejcaru klesl obsah drahého kovu z jakosti 0,305 na nových 0,250. Nově zaváděné 15krejcarry měly být 9lotové jakosti (0,563) a z vídeňské hřivny jich mělo být raženo 43 a 7/8 kusu. U 6krejcarů byl stanovena 7lotová jakost (0,438) a z jedné hřivny se jich razilo 85 a 5/16 kusu. Po krátkou dobu ražené 10krejcarry měly 8lotovou jakost (0,500) a z hřivny se mělo vyrobit 58 a půl kusu.

³³Schalk, Karl: *Unter Kaiser Leopold I. neu eingeführte Münzsorten: Die Sechser und Fünfzehner, und das Schicksal der Groschen*. Numismatische Zeitschrift 38, 1906, s. 235-238; Schalk, Karl: *Beiträge zur Geschichte des österreichischen Münzwesens unter Leopold I. (Mit besonderer Berücksichtigung der Münzstätte Wien)*. Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 1 (41), 1908, s. 191-193; Miller zu Aichholz, Viktor – Loehr, August – Holzmaier, Eduard: *Österreichische Münzprägungen 1519-1938*. Wien 1948, s. 158; Nechanický, Zdeněk: *Mincovnictví Leopolda I. 1657-1705*. Hradec Králové 1991, s. 11. Vzhledem k zásadnímu významu této instrukce ji dále zmiňuje prakticky všechna literatura, která se i jen okrajovým způsobem dotýká problematiky mincovnictví Leopolda I.

³⁴Jungwirth, Helmut: *Corpus Numorum Austriacorum. Band V. Leopold I.-Karl VI. (1657-1740)*. Wien 1975, s. 8; Nechanický, Zdeněk: *Mincovnictví Leopolda I. 1657-1705*. Hradec Králové 1991, s. 138.

³⁵Jungwirth, Helmut: *Corpus Numorum Austriacorum. Band V. Leopold I.-Karl VI. (1657-1740)*. Wien 1975, s. 12; Vorel, Petr: *Od pražského groše ke koruně české 1300-2000. Průvodce dějinami peněz v českých zemích*. Praha 2000, s. 240. Pozdější zaražení 6krejcaru a také 2krejcaru, ke kterému ovšem později již nedošlo, nařizoval císař už 28. března 1659. viz Schalk, Karl: *Unter Kaiser Leopold I. neu eingeführte Münzsorten: Die Sechser und Fünfzehner, und das Schicksal der Groschen*. Numismatische Zeitschrift 38, 1906, s. 238. V českých mincovnách se pak 6krejcarry začaly razit ještě o něco později, a to od roku 1664.

Tab. 1 – Císařská instrukce vydaná pro vídeňského mincmistra F. Fabera z 28. března 1659

Nominál	Jakost	Počet ražeb z jedné hřivny	Hmotnost v gramech	Zrno v gramech
Tolar	14 lotů 875/1000	9 3/4	28,82	25,22
Patnáctikrejcar	9 lotů 563/1000	43 7/8	6,404	3,602
Desetikrejcar	8 lotů 500/1000	58 1/2	4,803	2,401
Šestikrejcar	7 lotů 438/1000	85 5/16	3,733	1,633
Tříkrejcar	6 lotů 2 kvintlíky 2 peníze 414/1000	161 31/84	1,741	0,721
Dvoukrejcar	6 lotů 2 kvintlíky 2 peníze 414/1000	242 29/128	1,16	0,514
Krejcar	4 loty 250/1000	292 1/2	0,961	0,24

Tolar v době vydání citované instrukce odpovídal oficiálně hodnotě 90 krejcarů. Jestliže ovšem srovnáme výše uvedená čísla, tak zjistíme, že při ražbě tolarů z jedné vídeňské hřivny ryzího stříbra získáme mince v nominální hodnotě 1002 krejcarů (16 zlatých 42 krejcarů).³⁶ V případě, že však byly raženy ze stejného množství kovu 6krajcary a 15krajcary, byly získány mince v nominální hodnotě 1170 krejcarů (19 zlatých 30 krejcarů).³⁷ Rozdíl zisku při ražbě těchto nominálů tak činil 168 krejcarů (2 zlaté 48 krejcarů). Na jedné straně tato částka tvořila zisk státní pokladny, na druhou stranu nižší obsah drahého kovu v krejcarových nominálech nutně musel vést k růstu ceny tolarových mincí nad oficiální kurz. Kromě tolarových mincí se logicky zvyšovala i hodnota zlatých ražeb.

Vedle sebe tak byly za vlády Leopolda I. raženy dva druhy platidel – hrubé mince, k nimž patřily tolarové a dukátové nominály, které se vyznačovaly proměnlivou platební silou, a běžné mince krejcarového systému s pevnou hodnotou, jež byly počítány na zlaté jako základní početní jednotku.³⁸

Tolary a dukáty byly ve velké míře potřeba k financování armád a vedených válek. Tyto domácí kvalitní hrubé mince tak byly ve značném množství vyváženy do zahraničí a zde následně přemincovány na méně jakostní ražby. Tato situace vedla k trvalému nedostatku

³⁶Jeden rýnský zlatý jako početní jednotka se rovnal 60 krejcarům.

³⁷Probst, Günther: *Österreichische Münz- und Geldgeschichte. Von den Anfängen bis 1918*. Wien – Köln – Graz 1973, s. 464; Nechanický, Zdeněk: *Mincovníctví Leopolda I. 1657-1705*. Hradec Králové 1991, s. 10; Vorel, Petr: *Od pražského groše ke koruně české 1300-2000. Průvodce dějinami peněz v českých zemích*. Praha 2000, s. 241.

³⁸Vorel, Petr: *Od pražského groše ke koruně české 1300-2000. Průvodce dějinami peněz v českých zemích*. Praha 2000, s. 240.

hrubých mincí v oběživu habsburské monarchie, která byla jinak zaplavena ostatními nominály.³⁹

Významným kladem březnové instrukce ovšem bylo sjednocení parametrů ražených mincí v dědičných (českých a rakouských) habsburských zemích. Tím byl učiněn výrazný krok k sjednocení mincovnictví monarchie, o které se již v 16. stol. snažil Ferdinand I. V instrukci uvedené nominály se stejnými parametry byly běžně raženy také v uherských mincovnách, z nichž ovšem vycházely ve velké míře i uherské drobné zemské mince – obol a denár, ke kterým později přibyly poltura a duarius.

Snížení obsahu drahého kovu v mincích nebylo oznámeno na veřejnosti, ale císařský dvůr zhoršení jakosti mincí nařízené instrukcí z 28. března 1659 původně provedl tajně a snažil se ho také v tajnosti udržet. Díky pravidelným zkouškám zrna mincí bylo ovšem brzy odhaleno a kritizováno.⁴⁰ U tolaru, který měl být nově ražen v 14lotové ryzosti místo dřívějších 14 lotů a 1 kvintlíku, Leopold vycházel z uplatnění tzv. privilegia kvintlíku. Na jeho základě mělo být císařovým právem razit o jeden kvintlík horší minci, než odpovídalo platnému říšskému mincovnímu řádu. Tohoto práva habsburští panovníci sice využívali již dříve, ale teprve díky Leopoldu I. získalo toto privilegium jasnou podobu.⁴¹

Císařské právo razit horší minci vyhradil pro sebe, svého bratra Ferdinanda a jejich veškeré potomky císař Karel V. (1519-1556) patentem z 10. března 1525. Vydáním tohoto patentu se distancoval od rozhodnutí říšského sněmu v Eßlingenu a zde přijatého mincovního řádu, který měl sjednotit parametry ražených mincí.⁴² Mincovnictví v rakouských zemích se mělo řídit nadále nařízením arcivévody Ferdinanda pro mincmistry vídeňské a hallské mincovny z 15. února 1524. Podle něho měl být ražen guldiner o hmotnosti 28,82g a zrnu 25,78g (894,5/1000), zatímco podle říšského řádu přijatého v Eßlingenu z 10. listopadu 1524 se měl razit guldener o váze 29,23g a zrnu 27,4g (938/1000). Vyšší ryzost mince byla pro rakouského arcivévodu a pozdějšího českého a uherského krále Ferdinanda nepřijatelná, což ho vedlo k stížnosti u svého bratra a následnému vydání výše uvedeného patentu.⁴³

V době nástupu Leopolda I. se ražba říšských tolarů řídila podle novelizovaného třetího říšského mincovního řádu, který byl přijat po jednáních v Augsburgu v roce 1566. Jakost

³⁹Schalk, Karl: *Beiträge zur Geschichte des österreichischen Münzwesens unter Leopold I. (Mit besonderer Berücksichtigung der Münzstätte Wien)*. Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 1 (41), 1908, s. 192.

⁴⁰Ernst, Carl von: *Das österreichische Privilegium des Quentchens*. Numismatische Zeitschrift 38, 1906, s. 186.

⁴¹Ernst, Carl von: *Das österreichische Privilegium des Quentchens*. Numismatische Zeitschrift 38, 1906, s. 185; Schalk, Karl: *Beiträge zur Geschichte des österreichischen Münzwesens unter Leopold I. (Mit besonderer Berücksichtigung der Münzstätte Wien)*. Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 1 (41), 1908, s. 192.

⁴²Ernst, Carl von: *Das österreichische Privilegium des Quentchens*. Numismatische Zeitschrift 38, 1906, s. 173; Nemeškal, Lubomír: *Snahy o mincovní unifikaci v 16. století*. Praha 2001, s. 47.

říšských tolarů byla stanovena na 14 lotů a 4 grény (889/1000). Z kolínské hřivny (233,8g) jich bylo raženo osm o váze 29,232g a zrnů 25,987g, což odpovídalo devíti ražbám z hřivny čistého stříbra.⁴⁴

Zhoršení mince vyhrazené podle práva kvintlíku pouze císaři však oproti očekávání císařského dvora následovali i další soukromí mincovní páni. Mezi prvními k tomu přistoupil olomoucký biskup, jenž tento krok ospravedlňoval odkazem na své vlastní privilegium razit mince o stejné stříži i zrnů jako císař. S neúspěchem se tedy setkaly četné stížnosti na biskupskou mincovní činnost ze strany dvorské komory.⁴⁵ Podobná situace charakterizuje rovněž mincovní činnost slezských knížecích mincoven, které také přistoupily k ražbě méně jakostní mince. Ani zde neměly stížnosti na jejich aktivity podstatnější vliv. To, že císařský dvůr neměl úplnou kontrolu nad produkcí oběživa ani na území habsburské monarchie, bylo ve Vídni přijímáno značně nelibě. Důsledkem tohoto stavu byla trvalá snaha co nejvíce tlumit aktivity soukromých mincoven a postupně ražbu mincí v nich zcela zastavit.⁴⁶ Výsledky tohoto snažení se však dostavily až o poznání později.

Na instrukci z 28. března 1659 navázal o tři dny později císařský patent řešící otázku výskytu cizí mince v Čechách, kterou bylo království zaplaveno. Nařízení přineslo snížení hodnoty některých nekvalitních typů ražeb často se objevujících v oběživu. Podle něho bylo stanoveno, aby veškeré zahraniční krejčary byly brány za čtyři a půl haléře. Polské 3groše⁴⁷ měly nyní platit pouze dva krejčary, což se týkalo i dalších cizích grošů. U polských 6grošů byla stanovena hodnota čtyř krejcarů, stejně jako u benátských šestáků. Hojně rozšířené německé 2krejčary (1/2batzeny) měly být nyní brány za jeden a půl krejcaru (devět haléřů) a polské poltoraky za šest haléřů. Snížení hodnoty vybrané cizí mince činilo v průměru 25 procent. Srážku ovšem bylo možné snížit na 15 procent v případě, že dané ražby byly překupníky ve větším množství odevzdány k přemincování přímo do vládních mincoven.⁴⁸

⁴³Ernst, Carl von: *Das österreichische Privilegium des Quentchens*. Numismatische Zeitschrift 38, 1906, s. 170-177; Nemeškal, Lubomír: *Snahy o mincovní unifikaci v 16. století*. Praha 2001, s. 35-48.

⁴⁴Schalk, Karl: *Der Wiener Münzverkehr vom Jahre 1650 bis zum Jahre 1750 (der Einführung des Conventionsmünzfusses)*. Numismatische Zeitschrift 28, 1896, s. 270-271; Nemeškal, Lubomír: *Snahy o mincovní unifikaci v 16. století*. Praha 2001, s. 163-164.

⁴⁵Bobek, Jan: *Olomoucká biskupská mince a její postavení na Moravě*. In: Sborník 1. Numismatického symposia 1964. Brno 1966, s. 170; Suchomel, Dan – Videman, Jan: *Mincovníctví olomouckých biskupů a arcibiskupů (1608-1820)*. Kroměříž 1997, s. 34.

⁴⁶Vorel, Petr: *Od pražského groše ke koruně české 1300-2000. Průvodce dějinami peněz v českých zemích*. Praha 2000, s. 251-252.

⁴⁷Tato mince byla tradičně označována jako dudek. Paralelně k tomu byly 6groše označovány jako dvoududky nebo tupludky.

⁴⁸Čermák, Kliment – Skrbek, Bedřich: *Mince království českého za panování rodu Habsburského od roku 1526*. Pardubice 1891-1913, s. 402-403 a 508-509; Vorel, Petr: *Od pražského groše ke koruně české 1300-2000. Průvodce dějinami peněz v českých zemích*. Praha 2000, s. 239; Grossmannová, Dagmar: *Falešné a nehodnotné mince na Moravě ve 2. polovině 17. století*. Numismatické listy 62, 2007, s. 78.

S podobnými patenty se setkáváme i v dalších letech, což ukazuje na stálý výskyt cizí mince v Čechách. Císařský dvůr se s jejich pomocí snažil bránit dalšímu přílivu zahraničních platidel. Vedle omezování dovozu těchto ražeb a snižování jejich platební hodnoty zároveň tyto patenty často obsahovaly naopak zákazy vývozu domácího oběživa. Podobný zákaz nařizoval např. patent z 3. července 1665.⁴⁹

V druhé polovině 60. let 17. stol. se pozornost dvora soustřeďovala na nové polské mince, které do Čech proudily přes Slezsko. Oběhu polské mince se týkalo nařízení z 3. května 1666. To stanovovalo lhůtu vybraných ražeb, po kterou měly být brány v plné hodnotě na tři měsíce, a poté měly být devalvovány na pevně stanovenou cenu. Jmenovitě polské orty z let 1663 a 1664 měly platit 16 krejcarů, patnáctníky z roku 1664 šest krejcarů, 6groše (tupludky) z téhož roku pět krejcarů, 3groše (dudky) s letopočtem 1662 dva krejcare a dva peníze a poltorak z roku 1662 měl platit jeden krejcar.⁵⁰ Brzy poté byl vydán nový patent z 15. listopadu 1667, kterým byla plná bernost těchto mincí prodloužena do konce roku, a teprve poté mělo dojít k výše uvedené úpravě jejich hodnoty⁵¹. Již 29. února 1668 byl vydán nový patent, který rozšiřoval devalvaci polské mince a snížení jejich hodnoty nařizoval pro zmíněné nominály bez ohledu na jejich letopočet.⁵²

Na počátku 70. let se mezi zkoušenou cizí mincí začínají objevovat v různých německých mincovnách nově ražené tolarové nominály nižší ryzosti. Třicetiletou válkou a jejími důsledky nebyla přirozeně postižena jen habsburská monarchie, ale rovněž německé státy. Jedním z projevů špatných poměrů bylo i zde zaplavení peněžního oběhu nekvalitní cizí mincí, se kterou se muselo vypořádat sousední Sasko⁵³ či Braniborsko.⁵⁴

Problémem těchto států byl stejně jako v případě habsburské monarchie nedostatek domácí mince, jež by mohla nahradit sem proniknuvší zahraniční platidla problematické kvality, a také všeobecný vzestup ceny stříbra. Cena hřivny tohoto kovu se dostala na úroveň vyšší, než byla hodnota vyražené mince podle v Augsburgu přijatého říšského mincovního řádu. Kromě jiných mincí do zmíněných severoněmeckých států začala rovněž proudit v 60. letech zhoršená císařská mince. Především Sasko bylo zaplaveno císařskými 6krejcare a 15krejcare,

⁴⁹Čermák, Kliment – Skrbek, Bedřich: *Mince království českého za panování rodu Habsburského od roku 1526*. Pardubice 1891-1913, s. 510-511.

⁵⁰Čermák, Kliment – Skrbek, Bedřich: *Mince království českého za panování rodu Habsburského od roku 1526*. Pardubice 1891-1913, s. 511-512.

⁵¹Čermák, Kliment – Skrbek, Bedřich: *Mince království českého za panování rodu Habsburského od roku 1526*. Pardubice 1891-1913, s. 402-403 a 512-513.

⁵²Čermák, Kliment – Skrbek, Bedřich: *Mince království českého za panování rodu Habsburského od roku 1526*. Pardubice 1891-1913, s. 402-403 a 513-514.

⁵³Haupt, Walther: *Sächsische Münzkunde*. Berlin 1974, s. 147.

⁵⁴Bahrfeldt, Emil: *Das Münzwesen der Mark Brandenburg unter Friedrich Wilhelm, dem grossen Kurfürsten, und Kurfürst Friedrich 3. 1640-1701*. Leipzig 1975 (Reprint vydání z roku 1913), s. 25.

kteře byly v habsburských vládních mincovnách ve velkém počtu produkovány po vypuknutí války s Turky. Problémem se ukázal hlavně příjem 15krejcarů, které nebyly brány ve své reálné hodnotě, ale v hodnotě nominální, tedy jedné šestině tolaru, aniž by ovšem obsahovaly odpovídající množství stříbra.⁵⁵

Situaci dále zhoršovala sem proudící mince ražená slezskými knížaty a olomouckými biskupy, která se svými parametry rovnala méně kvalitním císařským ražbám. V Sasku i Braniborsku byly problematické poměry ve struktuře oběživu znovu nejprve řešeny stejně jako Leopoldem I. vydáváním zákazů přijímání cizích nekvalitních mincí a jejich devalvací vůči domácímu oběživu. Veškeré snahy o nápravu měnových poměrů však nutně stále narážely na přetrvávající nedostatek adekvátní domácí náhrady, čímž byly tyto pokusy již předem odsouzeny k neúspěchu.⁵⁶

Po zvážení možných řešení došlo k průlomovému rozhodnutí opustit do určité míry dosavadní říšský řád. Saský vévoda Jan Jiří II. (1656-1680) uzavřel v klášteře Zinna s braniborským kurfiřtem Friedrichem Vilémem (1640-1688) 27. srpna 1667 dohodu, v níž konstatovali nemožnost razit mince podle augsburského mincovního řádu vzhledem k tehdejší vysoké ceně stříbra a dále poukázali na nutnost reagovat na průnik nekvalitní mince z Čech, Slezska a Polska. Z těchto důvodů se rozhodli přistoupit k ražbě drobné mince nikoliv v souladu s platným mincovním řádem, ale podle nové normy, podle níž se z čisté kolínské hřivny měly vyrazit mince v hodnotě deset a půl tolaru. Říšského tolaru se však změna dotknout neměla.⁵⁷

V následujícím roce došlo k dalšímu jednání v Lipsku, kterého se kromě zástupců původních signatářů zinnské dohody účastnili rovněž zástupci brunšvicko-lüneburských vévodů. Ti zde 8. dubna 1668 uzavřeli novou dohodu, v níž se k zinnské dohodě připojili právě brunšvicko-lüneburští vévodové.⁵⁸ Tím došlo ke shodě tří nejvýznamnějších severoněmeckých mincovních pánů v postupu při řešení problémů měnových poměrů.

⁵⁵Haupt, Walther: *Sächsische Münzkunde*. Berlin 1974, s. 147; Ke vztahu mezi měnovými poměry v roce 1664 a vypuknutím války s Turky viz Holzmaier, Eduard: *Münzwesen und Türkenkrieg von 1664*. Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft 21, 1947-1948, s. 145-146.

⁵⁶Haupt, Walther: *Sächsische Münzkunde*. Berlin 1974, s. 148; Bahrfeldt, Emil: *Das Münzwesen der Mark Brandenburg unter Friedrich Wilhelm, dem grossen Kurfürsten, und Kurfürst Friedrich 3. 1640-1701*. Leipzig 1975 (Reprint vydání z roku 1913), s. 25.

⁵⁷Schalk, Karl: *Zur Geschichte des österreichischen Münzwesens unter Leopold I.* Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 2 (42), 1909, s. 236; Haupt, Walther: *Sächsische Münzkunde*. Berlin 1974, s. 150; Bahrfeldt, Emil: *Das Münzwesen der Mark Brandenburg unter Friedrich Wilhelm, dem grossen Kurfürsten, und Kurfürst Friedrich 3. 1640-1701*. Leipzig 1975 (Reprint vydání z roku 1913), s. 25-26.

⁵⁸Schalk, Karl: *Zur Geschichte des österreichischen Münzwesens unter Leopold I.* Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 2 (42), 1909, s. 236-238.

Také protokol lipského jednání se týkal pouze drobné mince, ale přes určité váhání byla ediktem z 20. ledna 1670 v Braniborsku nařízena ražba podle zásad zinnské dohody také pro zde nově zaváděné nominály – 1/6tolaru, 1/3tolaru a 2/3tolaru,⁵⁹ které pak byly hojně raženy i v dalších německých státech.

Zinnská dohoda se v žádném případě nedotkla ryzosti říšského tolaru, který měl být nadále ražen podle platného říšského řádu v počtu devíti kusů z čisté kolínské hřivny. Produkci mince ražené podle nové normy s nižším obsahem stříbra ovšem stoupla nutně jeho cena. Po roce 1667 vedle sebe v pramenech stojí dvojí označení tolaru. Na jedné straně se setkáváme s označením „Speziestaler“, kterým byl vlastní říšský tolar s hodnotou 105 krejcarů jako reálně ražená mince a na straně druhé s označením „Kuranttaler“, jehož hodnota činila 90 krejcarů, jako početní jednotkou odpovídající zinnské dohodě.

Tento kurentní početní tolar si skutečně udržoval především podobu početní jednotky a jako reálná mince byl ražen zcela výjimečně. Místo něho byly produkovány jeho díly – 1/6tolaru (15krejcar), 1/3tolaru (30krejcar) a hlavně 2/3tolaru (60krejcar). Neražený kurentní tolar zachovával svou hodnotu na 24 groších, resp. 90 krejcarech, zatímco reálný říšský tolar (Speziestaler) stoupl na 28 grošů, resp. 105 krejcarů. Jeden říšský tolar se tedy rovnal jednomu a jedné šestině kurentního početního tolaru.⁶⁰

Jako úskalí nové normy se ukázalo to, že ražby nových tolarových nominálů začaly být napodobovány dalšími vydavateli mince v celém Německu. V oběhu se tak objevovaly ražby z mnoha různých německých mincoven. Někteří mincovní páni se ovšem rozhodli nedodržovat parametry stanovené zinnskou dohodou pro tyto mince a razili mince s nižším obsahem stříbra. Nedodržováním jakosti, která činila v případě 1/6tolaru a 1/3tolaru 760/1000 a v případě 2/3tolaru 951/1000,⁶¹ novou měnu soustavně poškozovali a již předem tak ovlivnili její finální ztroskotání.

Nové tolarové mince, ať už odpovídající svou jakostí zinnské dohodě nebo v různé míře zlehčené napodobeniny, začaly v 70. letech pronikat do oběhu v habsburských zemích. Vzhledem k sousedství Saska a českých zemí byly tyto první na řadě. Císař se snažil průniku nových mincí stejně jako dříve bránit vydáváním patentů omezujících jejich platnost. Dřívější

⁵⁹Bahrfeldt, Emil: *Das Münzwesen der Mark Brandenburg unter Friedrich Wilhelm, dem grossen Kurfürsten, und Kurfürst Friedrich 3. 1640-1701*. Leipzig 1975 (Reprint vydání z roku 1913), s. 25.

⁶⁰Arnold, Paul: *Saské ražené a početní tolar v letech 1667-1838*. Numismatické listy 31, 1976, s. 5; Arnold, Paul: *Saská tolarová měna v letech 1500-1763 (2. část)*. Numismatické listy 36, 1981, s. 97-98.

⁶¹Haupt, Walther: *Sächsische Münzkunde*. Berlin 1974, s. 155; Bahrfeldt, Emil: *Das Münzwesen der Mark Brandenburg unter Friedrich Wilhelm, dem grossen Kurfürsten, und Kurfürst Friedrich 3. 1640-1701*. Leipzig 1975 (Reprint vydání z roku 1913), s. 27.

zhoršení vlastní vládní mince se nyní tedy dodatečně projevilo importem jiných méně kvalitních ražeb z německých států.

Mezi zkoumanými tolarovými díly, které pronikaly do Čech, najdeme ražby saské, braniborské, anhaltské, brunšvické, mansfeldské a další.⁶² Snahu čelit nejvíce zlehčeným napodobeninám zinnské měny vyjadřuje patent z 8. října 1678, kterým byly devalvovány půlzlatníky (1/3tolaru) a zlatníky (2/3tolaru) sasko-lauenburské, öttingenské a stolberské.⁶³ Sasko-lauenburské a stolberské mince znovu zakazovalo dovážet do Čech nařízení z 28. června 1680. Tento patent se však týkal také ražeb montfortských, schwarzenburských, braniborských a dalších. Zároveň se zatím povolovalo plné přijímání těchto mincí ve vnitřním peněžním styku až do vydání dalšího rozhodnutí a také jejich vývoz ze země. Naproti tomu stejné nařízení opakovalo zákaz vývozu domácí drobné mince a tímto se provinivšímu člověku bylo slibováno přísné potrestání a pokutování.⁶⁴

Jak již bylo uvedeno, zmíněné ražby podle zinnské dohody odpovídaly tolaru v hodnotě 90 krejcarů a jejich zaražením se říšský tolar posunul na cenu 105 krejcarů. Císařské tolary, které byly od roku 1667 brány za 96 krejcarů,⁶⁵ se sice razily v kvalitě o jeden kvintlík nižší než tolary říšské, ale přesto mince odpovídající zinnské normě nedosahovaly ani jejich hodnoty. Obyvatelstvem však byly přijímány jako plnohodnotné oběživo, což poškozovalo měnový systém především u jejich ještě ve větší míře zlehčených napodobenin.⁶⁶

Špatné soudobé měnové poměry se rovněž staly předmětem zájmu říšského sněmu. Ten se situaci pokusil vyřešit rozhodnějším způsobem počátkem 70. let, když se vyjádřil pro zákaz ražby drobné mince, kterou byla tehdejší Evropa přesycena, což přislíbil učinit také císař. Podle jeho nařízení z 22. listopadu 1670 se od počátku nového roku měly ve vládních mincovnách razit pouze v oběživu chybějící hodnotné tolarové nominály a produkce ostatních běžných krejcarových mincí měla ustát. Nařízení se týkalo také soukromých vydavatelů mince – olomouckých biskupů a lehnicko-břežských vévodů ve Slezsku, kteří krejcarové

⁶²Čermák, Kliment – Skrbek, Bedřich: *Mince království českého za panování rodu Habsburského od roku 1526*. Pardubice 1891-1913, s. 406.

⁶³Čermák, Kliment – Skrbek, Bedřich: *Mince království českého za panování rodu Habsburského od roku 1526*. Pardubice 1891-1913, s. 516-517.

⁶⁴Čermák, Kliment – Skrbek, Bedřich: *Mince království českého za panování rodu Habsburského od roku 1526*. Pardubice 1891-1913, s. 517-519.

⁶⁵Čermák, Kliment – Skrbek, Bedřich: *Mince království českého za panování rodu Habsburského od roku 1526*. Pardubice 1891-1913, s. 419; Bahrfeldt, Emil: *Das Münzwesen der Mark Brandenburg unter Friedrich Wilhelm, dem grossen Kurfürsten, und Kurfürst Friedrich 3. 1640-1701*. Leipzig 1975 (Reprint vydání z roku 1913), s. 26.

⁶⁶Probszt, Günther: *Österreichische Münz- und Geldgeschichte. Von den Anfängen bis 1918*. Wien – Köln – Graz 1973, s. 469.

nominály produkovali ve velké míře.⁶⁷ Produkce tolaru a jeho dílů s sebou ovšem nepřinášela žádný zisk, takže se toto opatření celkově dlouho neudrželo.

Tab. 2 – Instrukce pro vídeňského mincmistra M. Mittermayera a vardajna S. Hammerschidta z 2. května 1680

Nominál	Jakost	Počet ražeb z jedné hřivny	Hmotnost v gramech	Zrno v gramech
Dukát	23 karáty 8 grénů 986/1000	80 2/5	3,495	3,446
Tolar	14 lotů 875/1000	9 3/4	28,82	25,22
Půltolar	14 lotů 875/1000	19 1/2	14,41	12,61
Čtvrttolar	14 lotů 875/1000	39	7,2	6,3
Patnáctikrejcar	9 lotů 563/1000	43 7/8	6,404	3,602
Šestikrejcar	7 lotů 438/1000	85 5/16	3,294	1,44
Tříkrejcar	6 lotů 2 kvintlíky 2 peníze 414/1000	161 31/164	1,743	0,822
Krejcar	4 loty 250/1000	292 1/2	0,96	0,24
Půlkrejcar	3 loty 188/1000	438 3/4	0,64	0,12
Čtvrtkrejcar	2 loty 125/1000	585	0,48	0,06

Císařský dvůr se ovšem snažil prozatím alespoň zachovávat obsah drahého kovu ve svých mincích, o čemž svědčí instrukce pro vídeňského mincmistra Mathiase Mittermayera a tamního vardajna Sigmunda Hammerschmidta z 2. května 1680.⁶⁸ Podle této instrukce zůstávala zachována jakost krejcaru a jeho násobků. Beze změny na 14 lotech setrvala i ryzost tolaru a jeho dílů. Oproti předchozí instrukci z roku 1659 pro Franze Fabera zde byla stanovena i ryzost nejnižších nominálů – 1/2krejcaru a 1/4krejcaru (feniku). První uvedený nominál měl být ražen z 3lotového stříbra (188/1000) a z jedné vídeňské hřivny mělo být vyrobeno 438 a tři čtvrtiny kusu. Druhý byl zhotovován z 2lotového kovu (125/1000) a z hřivny se jich razilo 585.

⁶⁷Schalk, Karl: *Beiträge zur Geschichte des österreichischen Münzwesens unter Leopold I. (Mit besonderer Berücksichtigung der Münzstätte Wien)*. Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 1 (41), 1908, s. 213-214 a 230. Soukromí mincovní páni však zjevně toto nařízení nedodržovali. V případě olomouckých biskupů sice nejsou známy 3krejcaru s letopočty 1671 a 1672, ale existuje velmi vysoký počet 3krejcarů z roku 1670. Zdá se tak, že využíváním razidel se starším letopočtem byl zákaz obcházen. Navíc i sama dvorská komora si stěžovala, že se jí olomoucký biskup a s ním lehnicko-břežský vévoda neřídí. viz Suchomel, Dan – Videman, Jan: *Mincovníci olomouckých biskupů a arcibiskupů (1608-1820)*. Kroměříž 1997, s. 35.

⁶⁸Miller zu Aichholz, Viktor – Loehr, August – Holzmaier, Eduard: *Österreichische Münzprägungen 1519-1938*. Wien 1948, s. 179; Nechanický, Zdeněk: *Mincovníci Leopolda I. 1657-1705*. Hradec Králové 1991, s. 12.

Ani v 80. letech se průnik cizí mince do oběhu v habsburských zemích nezastavil, což vedlo k vydávání dalších nařízení limitujících jejich přijímání. Import zahraničních zlatníků (2/3tolaru), jejich dílů i cizí drobné mince zakazoval císařský patent vydaný 30. března 1682. Aby nebylo obyvatelstvo bezprostředně postiženo, bylo stanoveno, že cizí mince mají být plně brány po následující tři měsíce. Po uplynutí této lhůty měly být zlatníky přijímány v omezené ceně 56 krejcarů po stejně dlouhou dobu a poté byl veškerý jejich příjem zakázán. Lidem, kteří by jimi dále chtěli platit, měly být zabaveny. Zároveň byl znovu opakován zákaz vývozu domácí dobré mince a její směňování za cizí platidla.⁶⁹

Situace se patrně v následujících letech příliš nezměnila, neboť nařízením z 15. března 1691 byla obnovována platnost výše uvedených patentů z let 1680 a 1682. Za vývoz domácího oběživa i dovoz zahraničních ražeb byly slibovány přísné tresty, a to nejen lidem se přímo provinivším, ale také celníkům, kteří by se vědomě nebo i jen kvůli své nedbalosti na tomto počínání podíleli. Naopak odměna byla slibována obyvatelům, kteří by na tyto aktivity poukázali.⁷⁰

Nové zpřesnění bernosti zlehčených mincí přinesl císařský patent z 20. června 1692. Tímto nařízením kromě obligátního zákazu dovozu nekvalitních mincí bylo určeno, že zlehčené zlatníky a jejich díly mohou být přijímány jen do sv. Michala.⁷¹ Ovšem takřka vzápětí byla vydána 21. září 1692 nová rezoluce, již se platnost zapovězených ražeb prodlužovala až do konce roku. Výslovně je pak v nařízení mezi špatnou mincí uvedena nová bavorská a salzburská mince.⁷² Ještě téhož roku 28. listopadu 1692 následoval další císařský patent obsahující výčet dále trpěných ražeb a také podmínky jejich přijímání.⁷³

Část zlehčených cizích mincí z německých mincoven, na které reagovala císařská nařízení vydávaná od počátku 90. let, již neodpovídaly svými parametry dříve popsané zinnské dohodě, ale nové normě dohodnuté v Lipsku. Pokračující zlehčování mince a napodobování zinnské měny postihovalo i signatáře této dohody. Ani v jejich případě nevedly nápravné zásahy k zlepšení poměrů, a to i přesto, že se neomezovaly pouze na vydávání nových nařízení zakazujících přijímání nekvalitní mince, ale zahrnovaly i dosti razantní činy. Saský

⁶⁹Čermák, Kliment – Skrbek, Bedřich: *Mince království českého za panování rodu Habsburského od roku 1526*. Pardubice 1891-1913, s. 520-523.

⁷⁰Čermák, Kliment – Skrbek, Bedřich: *Mince království českého za panování rodu Habsburského od roku 1526*. Pardubice 1891-1913, s. 523-525.

⁷¹Čermák, Kliment – Skrbek, Bedřich: *Mince království českého za panování rodu Habsburského od roku 1526*. Pardubice 1891-1913, s. 525-527.

⁷²Čermák, Kliment – Skrbek, Bedřich: *Mince království českého za panování rodu Habsburského od roku 1526*. Pardubice 1891-1913, s. 527-528.

⁷³Čermák, Kliment – Skrbek, Bedřich: *Mince království českého za panování rodu Habsburského od roku 1526*. Pardubice 1891-1913, s. 410; Schalk, Karl: *Der Wiener Münzverkehr vom Jahre 1650 bis zum Jahre 1750 (der Einführung des Conventionsmünzfusses)*. Numismatische Zeitschrift 28, 1896, s. 273-274.

vévoda Jan Jiří III. (1680-1691) tak v roce 1687 nechal zničit mincovnu v Barby an der Elbe, kde špatnou minci razil Jindřich Sasko-weißenfelský.⁷⁴

Nakonec však stávající situaci vyřešilo nové kolo jednání. To se konalo v Lipsku znovu za účasti Saska, Braniborska a Brunšvicka a zde byla 26. ledna 1690 uzavřena nová dohoda zavádějící 12tolarovou měnu.⁷⁵ Lipská dohoda týkající se pouze 1/3tolaru a 2/3tolaru byla doplněna následným ujednáním z Torgau z 28. února 1690, které se vztahovalo na ostatní nižší nominály.⁷⁶

Lipská dohoda kromě zavedení 12tolarové normy pro 1/3tolaru a 2/3tolaru a z něho vyplývajících instrukcí pro mincmistry a vardajny obsahovala několik dalších bodů. Předně se signatáři dohodli na vzájemném akceptování svých ražeb starých i nových a zákazu platnosti všech cizích mincí. K přistoupení k dohodě mělo být vyzváno Švédsko s ohledem na příslušnost území Pomořan k němu. Stanoven byl i obligátní zákaz vývozu dobré mince ze zemí signatářů.⁷⁷

Podle nové dohody zůstával beze změny nadále jako reálná mince ražený říšský tolar ve své původní jakosti a počtu devíti kusů ražených z čisté kolínské hřivny, ale u kurentního tolaru došlo ke změně na 12 kusů místo dřívějších deseti a půl kusu. I nadále však platilo pravidlo, že kurentní tolar nebyl jako skutečná mince v principu ražen, ale uchovával si podobu početní jednotky o hodnotě 90 krejcarů. Nejčastějším reálně produkovaným nominálem odpovídajícím upravené normě nepřestal být zlatník (2/3tolaru). Díky této úpravě kurentního tolaru o jednu šestinu se logicky odpovídajícím způsobem změnila i cena říšského tolaru. Ta se posunula z dosavadních 105 krejcarů na současných 120 krejcarů, resp. z 28 grošů na 32 grošů. Říšský tolar se v tuto chvíli rovnal jednomu a jedné třetině kurentního početního tolaru. Hlavní ražený nominál kurentního tolaru (2/3tolaru) tak od nynějška odpovídal říšskému 1/2tolaru.⁷⁸

⁷⁴Haupt, Walther: *Sächsische Münzkunde*. Berlin 1974, s. 157.

⁷⁵Haupt, Walther: *Sächsische Münzkunde*. Berlin 1974, s. 155; Bahrfeldt, Emil: *Das Münzwesen der Mark Brandenburg unter Friedrich Wilhelm, dem grossen Kurfürsten, und Kurfürst Friedrich 3. 1640-1701*. Leipzig 1975 (Reprint vydání z roku 1913), s. 45.

⁷⁶Bahrfeldt, Emil: *Das Münzwesen der Mark Brandenburg unter Friedrich Wilhelm, dem grossen Kurfürsten, und Kurfürst Friedrich 3. 1640-1701*. Leipzig 1975 (Reprint vydání z roku 1913), s. 46. Stejně jako předchozí zinnská dohoda byla v Lipsku dohodnutá norma chápána jako dočasné řešení a podle okolností se mělo později znovu přistoupení k zpevnění měny.

⁷⁷Bahrfeldt, Emil: *Das Münzwesen der Mark Brandenburg unter Friedrich Wilhelm, dem grossen Kurfürsten, und Kurfürst Friedrich 3. 1640-1701*. Leipzig 1975 (Reprint vydání z roku 1913), s. 45-46.

⁷⁸Haupt, Walther: *Sächsische Münzkunde*. Berlin 1974, s. 155-156; Bahrfeldt, Emil: *Das Münzwesen der Mark Brandenburg unter Friedrich Wilhelm, dem grossen Kurfürsten, und Kurfürst Friedrich 3. 1640-1701*. Leipzig 1975 (Reprint vydání z roku 1913), s. 45-47; Arnold, Paul: *Saské ražené a početní toлары v letech 1667-1838*. Numismatické listy 31, 1976, s. 11.

V 90. letech došlo k nové úpravě a částečnému znehodnocení měny i v habsburské monarchii. Jmenovitě se to týkalo nejnižších nominálů od 1/4krejcaru do 3krejcaru. Stejně jako v případě úpravy z roku 1659 se císařský dvůr rozhodl provést změnu tajně. Dvojitá změna střížie a zrna krátce po sobě se dotkla 3krejcarů. Nejprve byla instrukcí z 14. ledna 1693 oproti starší normě lehce snížena jejich jakost na šest lotů a dva kvintlíky (406/1000), přičemž z vídeňské hřivny jich mělo být raženo 164 123/204, a již 13. února 1693 byla jakost dále snížena na pět lotů a tři kvintlíky (359/1000) a počet z vídeňské hřivny vyražených kusů na 161 23/32.⁷⁹

Tab. 3 – Změny metrologie 3krejcarů za vlády Leopolda I.

Instrukce z	Jakost	Počet ražeb z jedné hřivny	Hmotnost v gramech	Zrno v gramech
28. března 1659	6 lotů 2 kvintlíky 2 peníze 414/1000	161 31/84	1,741	0,721
2. května 1680	6 lotů 2 kvintlíky 2 peníze 414/1000	161 31/164	1,743	0,822
14. ledna 1693	6 lotů 2 kvintlíky 406/1000	164 123/204	1,71	0,69
13. února 1693	5 lotů 3 kvintlíky 359/1000	161 23/32	1,74	0,62

Tab. 4 – Metrologie krejcaru, 1/2krejcaru a 1/4krejcaru podle nařízení z 27. června 1693

Nominál	Jakost	Počet ražeb z jedné hřivny	Hmotnost v gramech	Zrno v gramech
Krejcar	3 loty 2 kvintlíky 219/1000	295 5/16	0,948	0,209
Půlkrejcar	2 loty 2 kvintlíky 156/1000	440	0,636	0,099
Čtvrtkrejcar	1 lot 2 kvintlíky 3 peníze 89/1000	594	0,471	0,042

Jiné nařízení z 27. června 1693 upravovalo parametry krejcaru, 1/2krejcaru a 1/4krejcaru. Krejcar byl nově ražen o jakosti tří lotů a dvou kvintlíků (219/1000) oproti dřívějším čtyřem

⁷⁹Schalk, Karl: *Unter Kaiser Leopold I. neu eingeführte Münzsorten: Die Sechser und Fünfezner, und das Schicksal der Groschen*. Numismatische Zeitschrift 38, 1906, s. 239-240; Schalk, Karl: *Beiträge zur Geschichte des österreichischen Münzwesens unter Leopold I. (Mit besonderer Berücksichtigung der Münzstätte Wien)*. Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 1 (41), 1908, s. 213-214; Miller zu Aichholz, Viktor – Loehr, August – Holzmaier, Eduard: *Österreichische Münzprägungen 1519-1938*. Wien 1948, s. 192.

lotům a z vídeňské hřivny se jich mělo zhotovovat 295 a 5/16. U 1/2krejcaru byla ryzost kovu nyní stanovena na dva loty a dva kvintlíky (156/1000) a u 1/4krejcaru se jednalo o jeden lot dva kvintlíky a tři peníze (89/1000). Prvních se z hřivny mělo razit 440 a druhých 594.⁸⁰

Dosud postupně se zvyšující cena tolaru, za který se v roce 1686 platilo 105 krejcarů a v roce 1690 odpovídala 108 krejcarům, dosahovala ke konci roku 1692 úrovně 120 krejcarů,⁸¹ čímž došlo k vyrovnání se hodnoty s lipskou měnou. Nastalá situace byla důležitým předpokladem pro další srovnání mincovnictví habsburské monarchie a německých států v 18. stol.⁸² Hodnotu 120 krejcarů (dva zlaté) za jeden tolar potvrzovala i císařská rezoluce z 21. března 1693. Stejnou hodnotu měly mít i říšské tolary. Zároveň byla stanovena cena dukátu na 240 krejcarů (čtyři zlaté) a 6krejcaru na sedm krejcarů. Podle lipské dohody ražené zlatníky měly být plně brány do 25. července a poté byly devalvovány na 52 a půl krejcaru.⁸³

Rovněž u 15krejcaru, kterého se snížení jakosti nedotklo, nutně došlo ke zvýšení hodnoty. Tento nominál byl do vydání patentu z 28. srpna 1693 nejprve brán za 17 krejcarů a následně byla jeho hodnota zvýšena na 18 krejcarů.⁸⁴ Ovšem pozdější císařskou rezolucí z 19. září 1695 byla jeho hodnota znovu snížena na 17 krejcarů.⁸⁵

Hodnotu dvou zlatých za císařské a říšské tolary a čtyřech zlatých za dukát potvrzoval i patent z 26. května 1695. Ten rovněž stanovil hodnotu nadále berných holandských a burgundských tolarů na 114 krejcarů. Tradičně se patent věnoval problematice lehkých cizích zlatníků a jejich oběh povoloval pouze do konce června. Následně měly být tyto mince dodávány do mincoven a zde přemincovány. Byl znovu potvrzen zákaz jakéhokoliv dalšího

⁸⁰Schalk, Karl: *Beiträge zur Geschichte des österreichischen Münzwesens unter Leopold I. (Mit besonderer Berücksichtigung der Münzstätte Wien)*. Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 1 (41), 1908, s. 215-216; Müller zu Aichholz, Viktor – Loehr, August – Holzmair, Eduard: *Österreichische Münzprägungen 1519-1938*. Wien 1948, s. 192. Zajímavou doplňkovou informací k těmto změnám přinášení ve svém článku K. Schalk, když uvádí, že s tímto znehodnocením drobných mincí nesouhlasil vídeňský mincmistr Matthias Mittermayer, který od té chvíle přestal na mince připojovat svou značku.

⁸¹Čermák, Kliment – Skrbek, Bedřich: *Mince království českého za panování rodu Habsburského od roku 1526*. Pardubice 1891-1913, s. 419; Schalk, Karl: *Der Wiener Münzverkehr vom Jahre 1650 bis zum Jahre 1750 (der Einführung des Conventionsmünzfusses)*. Numismatische Zeitschrift 28, 1896, s. 273; Nechanický, Zdeněk: *Mincovnictví Leopolda I. 1657-1705*. Hradec Králové 1991, s. 13.

⁸²Sejbal, Jiří: *Základy peněžního vývoje*. Brno 1997, s. 247.

⁸³Schalk, Karl: *Der Wiener Münzverkehr vom Jahre 1650 bis zum Jahre 1750 (der Einführung des Conventionsmünzfusses)*. Numismatische Zeitschrift 28, 1896, s. 274.

⁸⁴Holzmair, Eduard: *Nenn- und Zahlwert der österreichischen XVer*. Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft 17, 1971, s. 9-10. Většinou je v numismatické literatuře zjednodušeně uváděno, že 15krejcarů v roce 1693 měly hodnotu 18 krejcarů. viz Schalk, Karl: *Beiträge zur Geschichte des österreichischen Münzwesens unter Leopold I. (Mit besonderer Berücksichtigung der Münzstätte Wien)*. Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 1 (41), 1908, s. 216. Toto poté opakují rovněž novější české práce. viz Nechanický, Zdeněk: *Mincovnictví Leopolda I. 1657-1705*. Hradec Králové 1991, s. 13.

⁸⁵Schalk, Karl: *Der Wiener Münzverkehr vom Jahre 1650 bis zum Jahre 1750 (der Einführung des Conventionsmünzfusses)*. Numismatische Zeitschrift 28, 1896, s. 275.

dovozu těchto platidel do země a opakovány byly i přísné tresty v případě porušení tohoto zákazu. Provinilý člověk tak mohl být potrestán i na hrdle.⁸⁶

Přestože nejnižší nominály se touto dobou razily již jen s minimálním obsahem stříbra, došlo v roce 1695 k ražbě zemských krejcarů o jakosti 102/1000, jejichž reálná hodnota tak byla výrazně nižší než ostatních krejcarů. Důsledkem nepatrného množství drahého kovu v těchto mincích bylo, že brzy po vyražení byly brány pouze v hodnotě tří čtvrtin krejcaru a následně byly staženy z oběhu.⁸⁷

I přes tento další pokus o znehodnocení domácího oběživa a stále nedořešený problém průniku různé nekvalitní cizí mince do habsburských zemí se v zásadě podoba měnového systému na čas ustálila a ten i na počátku 18. stol. fungoval beze změn.

V době panování Leopolda I. byla v činnosti alespoň dočasně celá řada vládních mincoven. V samotných Čechách šlo o tři mincovny – Praha, Kutná Hora a Jáchymov. Jejich celková produkce ovšem byla poměrně malá. Důvodem tohoto stavu byly především přetrvávající problémy s nedostatkem drahého kovu. Většina zpracovávaného kovu pocházela z pagamentu, neboť ložiska stříbra v Čechách nebyla v této době již schopna dodávat do mincoven větší množství surovin vzhledem k svému vyčerpání. Nejvíce tato situace postihovala jáchymovskou mincovnu, která byla v činnosti po polovině 17. stol. vždy jen krátce s delšími odstávkami a její produkce byla minimální. Nakonec se její provoz definitivně zastavil po vydání císařského nařízení zakazujícím ražbu drobné mince z 22. listopadu 1670.⁸⁸

Ve srovnání s jáchymovskou mincovnou razily zbylé dvě české mincovny podstatně více, přesto však jejich produkce z pohledu celé habsburské monarchie nepředstavovala během vlády Leopolda I. zásadní podíl. Teprve v 90. letech 17. stol. došlo zintenzivnění jejich činnosti a tím k podstatnému nárůstu produkce. Zatímco v pražské mincovně byly relativně rovnoměrným způsobem raženy různé nominály, a to včetně hrubých mincí, tak v Kutné Hoře byly ve větší míře raženy pouze drobné krejcarové mince a ostatní hodnotnější ražby se zde vyráběly výjimečně.⁸⁹

⁸⁶Čermák, Kliment – Skrbek, Bedřich: *Mince království českého za panování rodu Habsburského od roku 1526*. Pardubice 1891-1913, s. 529-530.

⁸⁷Halačka, Ivo: *Vládní mincovnictví na našem území. 2. díl – období 1620-1740*. Brno 1980, s. 19.

⁸⁸Sakařová-Malá, Alena: *Jáchymovská mincovna od zavedení zlatníkové měny (1561) do konce jejího trvání (1671). Příspěvek k dějinám peněžního oběhu druhé poloviny 16. a první poloviny 17. století*. Praha 1966, s. 59-61.

⁸⁹Nechanický, Zdeněk: *Mincovníctví Leopolda I. 1657-1705*. Hradec Králové 1991, s. 40 a 50; Militký, Jiří: *Pražská mincovna 1526-1856. Katalog mincí tolarového období ze sbírky Muzea hlavního města Prahy*. Praha 2009, s. 77-78.

Na sousední Moravě za Leopoldovy vlády nebyla v provozu již žádná vládní mincovna. Rozsáhlou produkcí, která v některých letech předčila i mnohé císařské ražebny, se však vyznačovala mincovna olomouckých biskupů sídlící v Kroměříži, resp. v letech 1659-1664 ve Vyškově. Právo razit mince bylo olomouckým biskupům znovu propůjčeno Rudolfem II. (1576-1611) patentem z 5. ledna 1608, a to o stejném zru i stříži jako císařské mince.⁹⁰ Toto ustanovení se po roce 1659 a snížení obsahu drahého kovu v císařských ražbách, které tehdejší biskup Leopold Vilém (1637-1662) následoval, stalo předmětem četných stížností ze strany dvora.⁹¹

Oproti českým mincovnám značná produkce pocházela ze slezských ražeben na čele s Vratislaví. Tato mincovna byla odstavena pouze v letech 1698-1704 kvůli vybudování modernějšího zařízení.⁹² Její rozsáhlá výroba zahrnovala nejen stříbrné, ale ve velkém množství i zlaté nominály. Naproti tomu velmi omezeně se pro nedostatek kovu razilo v kladské mincovně. Její osud se také podobal jáchymovské mincovně a po několika dlouhodobějších odstávkách provozu došlo po vydání rozhodnutí o zastavení ražby kvůli špatnému postupu z 17. června 1665 k jejímu definitivnímu uzavření. Její vybavení bylo následně převezeno do Opolí, kde měla být otevřena nová vládní mincovna.⁹³ Ta razila od roku 1668, a to především drobnou mincí. Po dočasném uzavření vratislavské mincovny převzala ve větší míře ražbu i ostatních nominálů.⁹⁴

Jako vládní fungovala od roku 1676 i mincovna v Břehu, jejíž počáteční nízká produkce výrazně narostla v 90. letech.⁹⁵ Tato mincovna až do roku 1675 sloužila lehnicko-břežským vévodům, kteří patřili k nejaktivnějším nevládním mincovním pánům ve Slezsku. Vedle nich se k aktivnějším vydavatelům mince řadili vratislavští biskupové a především ke konci 17. stol. württembersko-olešnický vévoda. Slezští soukromí mincovní páni se zaměřovali na ražbu především nižších nominálů, která se stala až masovou, neboť s sebou přinášela největší zisky.⁹⁶

⁹⁰Suchomel, Dan – Videman, Jan: *Mincovníctví olomouckých biskupů a arcibiskupů (1608-1820)*. Kroměříž 1997, s. 22.

⁹¹Bobek, Jan: *Olomoucká biskupská mince a její postavení na Moravě*. In: Sborník 1. Numismatického symposia 1964. Brno 1966, s. 170; Suchomel, Dan – Videman, Jan: *Mincovníctví olomouckých biskupů a arcibiskupů (1608-1820)*. Kroměříž 1997, s. 34.

⁹²Nechanický, Zdeněk: *Mincovníctví Leopolda I. 1657-1705*. Hradec Králové 1991, s. 59.

⁹³Halačka, Ivo: *Vládní mincování v Kladsku v době vlády Leopolda I.* Numismatické listy 36, 1981, s. 79-83.

⁹⁴Nechanický, Zdeněk: *Mincovníctví Leopolda I. 1657-1705*. Hradec Králové 1991, s. 74.

⁹⁵Nechanický, Zdeněk: *Mincovníctví Leopolda I. 1657-1705*. Hradec Králové 1991, s. 79.

⁹⁶Vorel, Petr: *Od pražského groše ke koruně české 1300-2000. Průvodce dějinami peněz v českých zemích*. Praha 2000, s. 250-252.

Tab. 5 – Hodnota za týden zpracovaného kovu ve vládních mincovnách v roce 1695⁹⁷

Mincovna	Hodnota zpracovaného kovu	Mincovna	Hodnota zpracovaného kovu
Vídeň	30000 zlatých	Kutná Hora	8000 zlatých
Kremnice	30000 zlatých	Vratislav a Opolí	20000 zlatých
Bratislava	6000 zlatých	Břeh	10000 zlatých
Velká Baňa	6000 zlatých	Hall	30000 zlatých
Košice	1000 zlatých	Štýrský Hradec	10000 zlatých
Sedmíhradsko	6000 zlatých	Svatý Vít	6000 zlatých
Praha	8000 zlatých		

V rakouských zemích existovalo za vlády Leopolda I. pět vládních mincoven. Nejdůležitější z nich sídlila ve Vídni a její rozsáhlá produkce zahrnovala veškeré stříbrné i zlaté nominály.⁹⁸ K dosti produktivním i v rámci celé habsburské monarchie patřily mincovny ve Štýrském Hradci a v tyrolském městě Hall. Druhá zmíněná mincovna ve sledovaném období produkovala ve velkém množství nejprve ražby tyrolské větve rodu⁹⁹ a po jejím vymření v roce 1665 také samotného císaře. Především drobné a střední nominály razila korutanská mincovna ve Svatém Vítu.¹⁰⁰ Krátce byla v letech 1664-1665 otevřena rovněž mincovna v hornorakouském Neuburgu am Inn s omezenou ražbou 3krejcarů, 6krejcarů a 15krejcarů.¹⁰¹

V Uhrách co do míry produkce držela primát tradičně mincovna v Kremnici, která i v druhé polovině 17. stol. mohla využívat bohatá ložiska mědi, stříbra i zlata v okolních horách.¹⁰² Výroba, která zahrnovala i značný podíl dukátových nominálů, se stala velmi efektivní po zavedení moderních válcovacích strojů na vodní pohon. Vedle ní v Uhrách nepřetržitě za vlády Leopolda I. razila mincovna Velká Baňa, i když její produkce se nemohla Kremnici vyrovnat. Na konci jeho panování se ovšem dostala do rukou povstalců, kteří zde poté pokračovali v ražbě svých mincí.¹⁰³ Stálá potřeba finančních prostředků vyvolaná hlavně vedenými válkami vedla k otevření dvou nových mincoven s relativně omezenou produkcí na

⁹⁷Miller zu Aichholz, Viktor – Loehr, August – Holzmaier, Eduard: *Österreichische Münzprägungen 1519-1938*. Wien 1948, s. XXIII.

⁹⁸Schalk, Karl: *Beiträge zur Geschichte des österreichischen Münzwesens unter Leopold I. (Mit besonderer Berücksichtigung der Münzstätte Wien)*. Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 1 (41), 1908, s. 202-233.

⁹⁹Moser, Heinz – Tursky, Heinz: *Die Münzstätte Hall in Tirol 1477-1665*. Innsbruck 1977, s. 283-305.

¹⁰⁰Nechanický, Zdeněk: *Mincovníctví Leopolda I. 1657-1705*. Hradec Králové 1991, s. 165.

¹⁰¹Loehr, August: *Zur Geschichte der Münzstätte Neuburg am Inn*. Numismatische Zeitschrift Neue Folge 25 (65), 1932, s. 57-66; Nechanický, Zdeněk: *Mincovníctví Leopolda I. 1657-1705*. Hradec Králové 1991, s. 141-142.

¹⁰²Horák, Ján: *Kremnická mincovňa*. Banská Bystrica 1965.

území dnešního Slovenska – v Bratislavě (Prešpurku) a Košicích. Nejprve byla zřízena mincovna v Bratislavě, která svou činnost zahájila v roce 1674, a s odstávkami byla v provozu celkem třikrát.¹⁰⁴ V Košicích se s ražbou začalo až v posledním desetiletí 17. stol. Také tato mincovna sloužila po ovládnutí města Františkem Rákoczim povstalcům pro jejich potřeby.¹⁰⁵

Díky pozdějším úspěchům císařských armád ve válce proti Turkům v Uhrách byly otevřeny po ovládnutí Sedmihradska v 90. letech 17. stol. nové mincovny s omezenou výrobou rovněž na tomto území – v Sibini a Kluži.¹⁰⁶

¹⁰³Nechanický, Zdeněk: *Mincovníctví Leopolda I. 1657-1705*. Hradec Králové 1991, s. 102.

¹⁰⁴Hlinka, Jozef: *Bratislavská mincovňa*. Bratislava 1982, s. 28-30.

¹⁰⁵Petách, Emil: *Dejiny mincovania v Košiciach*. Košice 1986, s. 121-131.

¹⁰⁶Nechanický, Zdeněk: *Mincovníctví Leopolda I. 1657-1705*. Hradec Králové 1991, s. 125.

4. NÁLEZY MINCÍ JAKO HISTORICKÝ PRAMEN

4.1. PROBLEMATIKA VÝPOVĚDNÍ HODNOTY NÁLEZŮ MINCÍ

Jak bylo uvedeno v úvodu této práce, tak rozbor českých nálezů mincí pro období raného novověku již byl v řadě samostatných studiích publikován našimi předními numismatiky.¹⁰⁷ Celkové rozборы nálezů v Čechách však byly dosud provedeny jen pro dobu do konce třicetileté války a pro následující období druhé poloviny 17. stol. obdobná práce dosud chybí. Tohoto období se pouze v menší míře dotýkají některé dílčí práce sledující zastoupení určité skupiny mincí v nálezech. Jako příklady lze uvést studie věnované ražbám polským¹⁰⁸ nebo mincím tureckým.¹⁰⁹

Jestliže si badatel vytkne za cíl představit celkovou strukturu oběživa¹¹⁰ určité doby z pohledu dochovaných náleзовých souborů a stanovit jeho základní vývojové tendence, tak první úkol, před kterým stojí, je otázka výběru vhodných nálezů jako pramenného materiálu, aby výsledky jeho práce měly dostatečnou vypovídající hodnotu. Nálezy musí splňovat několik základních kritérií, které výrazně zúží počet dále zpracovatelných depotů, přestože se na první pohled může zdát, že je k dispozici dostatečně velké množství studijního materiálu, aby bylo možné avizovaný celkový rozbor provést.

Předně je třeba posoudit, zda zkoumaný nález představuje tzv. poklad, tedy soubor mincí nereprezentující soudobé oběživo, ale vytvořený obvykle za delší časový úsek a shromážděný z důvodu teaurace mincí jako drahého kovu, a tzv. peněžní soubor, který představuje určitou část oběživa dané doby.¹¹¹ Jednotlivé peněžní soubory však reprezentují jen malou a do značné míry náhodně shromážděnou část dobového oběživa a je zapotřebí pracovat s co

¹⁰⁷Nemeškal, Lubomír: *Pražské groše v nálezech mincí 16. století v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Časopis Národního muzea 127, 1958, s. 80-92; Nemeškal, Lubomír: *K struktuře oběživa v letech 1500-1530 v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Numismatický sborník 7, 1962, s. 193-214; Šimek, Eduard: *Nálezy mincí v českých zemích z let 1540-1550. Příspěvek k otázce oběživa v 16. století*. Numismatické listy 19, 1964, s. 33-39; Šimek, Eduard: *Česká mince v peněžním oběhu 2. poloviny 16. století*. Studie ČSAV 5, Praha 1972; Kostlán, Antonín: *Nálezy mincí českého prostředí z období třicetileté války jako historický pramen. Příspěvek k aplikaci matematických metod při rozboru historických hromadných pramenů pozdního feudalismu*. Numismatický sborník 17, 1986, s. 191-236.

¹⁰⁸Mikolajczyk, Andrzej: *Polské mince v českých a moravských nálezech ze 16.-18. století*. Numismatický sborník 19, 1993, s. 213-220.

¹⁰⁹Novák, Vlastimil: *Struktura nálezů tureckých mincí v Českých zemích a na Slovensku, jejich interpretace s přihlédnutím k nově publikovanému materiálu*. Numismatický sborník 21, 2006, s. 181-189.

¹¹⁰Pojem „oběživo“ je v této práci chápán především jako souhrn produkce mincoven a zahrnuje tedy veškeré ražené nominály od nejnižších až po ty nejvyšší. Problematice různých chápání tohoto pojmu a funkci peněz jako oběživa se věnuje A. Kostlán, viz Kostlán, Antonín: *Nálezy mincí jako pramen hospodářských dějin pozdního feudalismu*. Hospodářské dějiny 13, 1985, s. 7-63.

¹¹¹Nemeškal, Lubomír: *K některým otázkám zpracování nálezů mincí a jejich využití jako historického pramene*. Slovenská numizmatika 7, 1982, s. 102; Kostlán, Antonín: *Nálezy mincí českého prostředí z období třicetileté války jako historický pramen. Příspěvek k aplikaci matematických metod při rozboru historických hromadných pramenů pozdního feudalismu*. Numismatický sborník 17, 1986, s. 194.

největším počtem nálezů, aby došlo k eliminaci náhodnosti výběru mincí v jednotlivých souborech. Kombinování práce s více nálezy eliminuje rovněž náhodnost uložení a najetí nálezů.¹¹² Bohužel u řady dochovaných nálezů se nesetkáme s kvalitním odborným popisem jejich složení, takže i pečlivost a způsob zpracování eliminuje počet vhodných souborů.

Poněkud rozdílné názory najdeme v numismatické literatuře v souvislosti s kritériem úplnosti studovaných nálezů a také s problematikou minimálního počtu mincí v jednotlivých nálezech. V ideálním případě by byl k dispozici dostatečný počet kompletně zachovaných souborů s jasnými nálezovými okolnostmi. Ve skutečnosti se však většina nálezů zachovala pouze z části a u chybějící části lze nezdědkou pouze odhadovat, kolik mincí bylo rozchváčeno. U řady depotů také nejsou nálezové okolnosti známy vůbec a v těchto případech je těžké soudit, zda se nález dochoval kompletní či nikoliv. Z kritéria úplnosti jednotlivých nálezů je podle některých názorů možné slevit, jestliže je zřejmé, že chybějící malá část nemůže zásadním způsobem ovlivnit celkové závěry.¹¹³ Z výše uvedeného vyplývá, že je ovšem někdy těžké rozhodnout o míře možného ovlivnění výsledků. Podle A. Kostlána lze na úplnost zachovaných nálezů do jisté míry rezignovat u skutečně velkých nálezů, kdy se význam chybějících mincí snižuje úměrně velikosti depotu.¹¹⁴

Jiný přístup zvolil při zpracování moravských nálezů předbělohorského období T. Krejčík, který ve své studii rozčlenil studované nálezy do tří skupin, s nimiž pracoval odděleně. V první skupině ponechal pouze velké depoty zachované v úplnosti. Velké nálezy, které se ale dochovaly pouze z části, spojil s menšími nálezy obsahujícími mezi 6 až 99 ražbami. Jako třetí samostatnou skupinu ponechal malé nálezy s počtem mincí do pěti kusů. Výsledky každé ze skupin pak představují do poměrně značné míry rozdílný pohled na strukturu dobového oběživa.¹¹⁵

V případě stanovení minimálního počtu mincí v jednotlivých pro studium vhodných hromadných nálezech při rozboru celkové struktury oběživa bývá uváděno sto ražeb.¹¹⁶ Práci s pouze velkými nálezy se samozřejmě zvyšuje riziko, že z výsledků vypadnou některé

¹¹²Šimek, Eduard: *Nálezy mincí v českých zemích z let 1540-1550. Příspěvek k otázce oběživa v 16. století.* Numismatické listy 19, 1964, s. 34.

¹¹³Nemeškal, Lubomír: *K struktuře oběživa v letech 1500-1530 v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.* Numismatický sborník 7, 1962, s. 194.

¹¹⁴Kostlán, Antonín: *Nálezy mincí českého prostředí z období třicetileté války jako historický pramen. Příspěvek k aplikaci matematických metod při rozboru historických hromadných pramenů pozdního feudalismu.* Numismatický sborník 17, 1986, s. 196.

¹¹⁵Krejčík, Tomáš: *Moravské nálezy mincí předbělohorského období.* Numismatický sborník 18, 1989, s. 117-135.

¹¹⁶Kostlán, Antonín: *Nálezy mincí českého prostředí z období třicetileté války jako historický pramen. Příspěvek k aplikaci matematických metod při rozboru historických hromadných pramenů pozdního feudalismu.* Numismatický sborník 17, 1986, s. 196; Šimek, Eduard: *Jáchymovská produkce drobné mince a peněžní oběh 16. a 17. století. Rozbor mincovních nálezů.* Numismatický sborník 21, 2006, s. 167.

v oběživu méně často zastoupené ražby. Jestliže cíly studia jsou však rozbor oběživa jako celku a stanovení jeho základních vývojových tendencí, je možné případně ojediněle se vyskytující mince takto opominout, neboť ty nemohou celkový obraz měnových poměrů ovlivnit. Na výskyt málo se objevujících mincí by nešlo rezignovat za předpokladu, že by cílem studia bylo např. stanovení původu mincí bez ohledu na jejich význam pro celkový obraz oběživa dané doby. V tomto případě by pak bylo nutné pracovat se všemi nálezovými celky včetně nálezů neúplných a početně malých, aby se minimalizovala možnost uniknutí některé mince. Na druhou stranu je třeba však uvést, že v souhrnu mohou být ztrátové jednotlivé mince vzhledem ke svému rozptylu průkaznějším svědectvím o jejich oběhu než jejich výskyt v jediném hromadném souboru.¹¹⁷

4.2. NÁLEZY MINCÍ V ČECHÁCH DRUHÉ POLOVINY 17. STOLETÍ

Protože cílem této práce by mělo být představení celkové struktury oběživa v Čechách v období po třicetileté válce, je její další část věnována velkým nálezům čítajícím přes sto mincí, které by teoreticky mohly být pro toto studium využity.

Ve třetím svazku soupisu našich nálezů je do let 1648-1705 zařazeno při vynechání moravských a slezských nálezů celkově 84 depotů.¹¹⁸ Naprostá většina z nich ovšem nespĺňuje dříve uvedená kritéria a není možné je tedy při studiu využít. Podmínkám řádného popisu a minimálně sta známých mincí v depotu jich tak odpovídá pouhých jedenáct: Úsilov (č. 3562), Větrov (č. 3583), Smilovice – osada Chlum (č. 3587a), Řestoky (č. 3590), Žlebské

¹¹⁷Šimek, Eduard: *Dvě poznámky k hodnocení mincovního nálezů z poloviny 17. století z Líšna, okres Benešov*. In: *Vlast a rodný kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesorovi Josefu Petráňovi*. Praha 2004, s. 591.

¹¹⁸Nemeškal, Lubomír: *České, moravské a slezské nálezy mincí údobí tolarového*. In: Nohejlová-Prátová, E. (red.): *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl III*. Praha 1957, s. 134-164. Jedná se o následující nálezy: Jarošov (č. 3547), Horní Nová Ves (č. 3552), Rokytnice nad Jizerou (č. 3554), Smoleč (č. 3555), Suchodol (č. 3556), Borohrádek (č. 3558), Hradiště (č. 3559), Lhota (č. 3560), Krušovice (3561), Úsilov (č. 3562), Ješetice (č. 3564), Medlešice (č. 3565), Libějice (č. 3566), Neuslužice (č. 3569), Roseč (č. 3572), Spolí (č. 3573), Klatovy (č. 3575), Luční Chvojno (č. 3576), Náchod (č. 3578), Studnice (č. 3579), Holušice (č. 3580), Větrov (č. 3583), Cerekvice (č. 3584), Choustníkovo Hradiště (č. 3585), Labská Chrčice (č. 3586), Smilovice (č. 3587a), Rejčkov (č. 3588), Řestoky (č. 3590), Sovolusky (č. 3591), Václavice (č. 3592), Žlebské Chvalovice (č. 3593), Tis (č. 3594), Dehtáře (č. 3595), Libišany (č. 3597), Biskupice (č. 3599), Český Brod (č. 3604), Petřikovice (č. 3605), Kámen (č. 3607), Slatiňany (č. 3608), Nemyšl (č. 3609), Poběžovice (č. 3610), Rybnice (č. 3611), Skyšice (č. 3612), Dubenec (č. 3613), Chroboly (č. 3616), Velim (č. 3620), Písek – Purkratice (č. 3622), Saběnice (č. 3623), Tábor – okolí (č. 3626), Stranná (č. 3627), Ponědrážka (č. 3634), Hradec Králové – okolí (č. 3635), Fláje (č. 3635a), Malčín (č. 3636), Tachov (č. 3641), Kejžlice (č. 3642), Kounice (č. 3645), Radobytec (č. 3648), Bílina (č. 3650), Kočov (č. 3651), Pelhřimov (č. 3652), Čáslav (č. 3655), Močovice (č. 3657), Bozkov (č. 3660), Jindřichův Hradec (č. 3661), Černuc (č. 3662), Kostelec nad Orlicí (č. 3663), Plešnice (č. 3664), Starý Plzeňec (č. 3667), Bystrá (č. 3672), Paběnice (č. 3677), Praha – Dejvice (č. 3678), Bílov (č. 3680), České Budějovice – okolí (č. 3684), Horní Ledeč (č. 3687), Cheb – okolí (č. 3690), Chrudim (č. 3693), Lišov (č. 3695), Milevsko (č. 3696), Nasavrky (č. 3697), Podhradí (č. 3701), Řepčice (č. 3703), Stradonice (č. 3705) a Třeboň – panství (č. 3708).

Chvalovice (č. 3593), Libišany (č. 3597), Poběžovice (č. 3610), Chroboly (č. 3616), Pelhřimov (č. 3652), Bozkov (č. 3660) a Řepčice (č. 3703). Bohužel při bližším seznámení se s nimi se ukáže, že i u některých z nich je jejich použitelnost pouze omezená nebo je také dokonce zcela vyloučena.

Úsilov: Úsilovský nález byl objeven 16. července 1902 na zahradě tamního rolníka Josefa Havránka a je při svém počtu 158 popsanych mincí označen jako téměř celý,¹¹⁹ přičemž tento údaj je pak někdy dále používán nepřesně jako označení celého nálezu.¹²⁰ Bohužel popis tohoto nálezového souboru je z dnešního pohledu příliš stručný a chybí zde např. rozlišení ročníků jednotlivých ražeb, z čehož vyplývají určitá omezení jeho výpovědní hodnoty a nelze jej při rozboru oběživa využít beze zbytku.¹²¹

Větrov: Nález z Větrova byl objeven při výkopu základů novostavby na pozemku Karla Hoffmanna po částech 1. a 6. srpna 1907 v dvojici hrnců a pocházelo z něho přibližně 223 mincí. Podrobněji byl depot popsán dvakrát.¹²² Oba citované popisy větrovského depotu se od sebe ovšem částečně liší. Při jejich srovnání se dostaneme na maximálně 162 identifikovatelných ražeb. Chybějící nepopsané mince tedy představují stále ještě přes jednu čtvrtinu nálezu. Pro celkový rozbor oběživa se tak kvůli velké chybějící části tento depot nehodí. Jeho význam však bezesporu spočívá trochu někde jinde. Od naprosté většiny velkých nálezů se odlišuje tím, že není tvořen obvykle převažující drobnou krejcarovou mincí, ale obsahuje ražby tolarové a dukátové. Nálezy tohoto složení nebývají celkově nijak četné ani v jiných obdobích a navíc se ve srovnání s ostatními ve větší míře stávají terčem rozebrání. Totéž pak platí i pro tolarové a dukátové mince v depotech jinak složených z drobných nominálů. Větrovský nález v kombinaci s několika málo dalšími zachovalými mincemi v jiných nálezech nám tedy umožňuje alespoň v minimální míře naznačit strukturu vyšších nominálů.

Smilovice – osada Chlum: Popis nálezu ze Smilovic, který byl objeven při dobývání kamene ve starém lomu 1. června 1931, zahrnuje 459 mincí, což představuje celý nebo téměř celý nálezový soubor.¹²³ S tímto depotem tak je možno dále studijně bez problémů pracovat.

¹¹⁹Smolík, Josef: *Bez názvu*. Památky archeologické 20, 1902/1903, s. 355-356.

¹²⁰Ječný, Josef: *Soupis a rozbor nálezů mincí v jihozápadních Čechách po stránce numismatické (Zvláštní otisk ze Sborníku Historického musea v Plzni)*. Plzeň 1921, s. 30.

¹²¹Jistým paradoxem je, že Smolík publikoval pouze stručný výtah z jinak údajně důkladného soupisu mincí, který mu byl zaslán pozdějším majitelem nálezu, ředitelem chudenického panství E. Běhálkem. Tento původní soupis by pravděpodobně lépe odpovídal potřebám této práce.

¹²²Miksch, Gustav: *Der Münzenfund in Ringenhain*. Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde der Gerichtsbezirke Böhm.-Aicha, Friedland, Gablonz, Kratzau, Reichenberg, Rochlitz und Tannwald 1, 1907, s. 186-193; Augst, Wilhelm: *Ringenhain (Bez. Friedland)*. Jahrbuch für Altertumskunde 2, 1908, s. 45^b-47^a.

¹²³Nohejlová, Emanuela: *Nález u Chlumu*. Numismatický časopis československý 8, 1932, s. 127-130.

Řestoky: U nálezů z Řestok se znovu setkáváme s problémem více od sebe se odlišujících popisů.¹²⁴ Tento depot byl objeven 12. července 1928 Aloisem Peškem při planýrce zahrady na místě zbořené stodoly ve dvojici nádob. I když zcela přesný počet nalezených mincí není s jistotou znám, bývá uváděn počet 815 ražeb.¹²⁵ Jestliže přijmeme toto číslo za výchozí bod, tak po srovnání obou popisů zůstalo v různé míře neurčeno 31 mincí, které představují lehce přes čtyři procenta nálezového souboru. Tyto ražby tvoří přijatelně malou část, aby jimi celková struktura depotu nemohla být významnějším způsobem ovlivněna a bylo možné také s tímto nálezem dále pracovat. Navíc u většiny z konkrétně neidentifikovaných mincí je znám alespoň nominál.

Žlebské Chvalovice: Nález z obce Žlebské Chvalovice byl objeven někdy ke konci roku 1917 na zahradě J. Rolence při vykopávání jednoho ze stromů v jeho kořenech. Pro studium oběživa druhé poloviny 17. stol. nelze tento depot relevantně využít, neboť jeho popis zahrnuje pouze přibližně polovinu nálezového souboru. Podchyceno je 217 mincí z přibližně celkových 400 ražeb.¹²⁶

Libišany: Obdobný problém nastává rovněž u depotu z Libišan. Tento nález byl původně uložený v kořenech topolu ve dvou nádobách objevených při kácení stromu v únoru 1896. V jeho případě je z původních přibližně 700 ražeb zachyceno 377 mincí a znovu pouze tedy kolem jejich poloviny.¹²⁷ Navíc pro studijní potřeby je nález popsán pouze povrchně. I pro něj tak platí, že ho není možné jako jeden z pramenů studijního materiálu použít, na čemž nemůže nic změnit ani dodatečné pečlivé popsání dalších 30 ražeb.¹²⁸

Pelhřimov: Až na několik mincí lze za celý považovat s 342 mincemi nález objevený v Pelhřimově 8. června 1931 při odkopávkách zbořeného domu V. Žemličky. Do něho podle své struktury zjevně opravdu nepatří dvě z mincí, které byly popsány dodatečně, a nález tak byl uložen již někdy po roce 1669 a nikoliv až na samém sklonku 17. stol.¹²⁹ S tímto nálezem je možné dále při studiu měnových poměrů zkoumané doby pracovat.

¹²⁴Poslt, Josef: *Nález mincí v Řestokách*. Vlastivědný sborník východočeský 4, 1929, s. 140-147; Nohejlová, Emanuela – Poslt, Josef: *Nález v Řestokách*. Numismatický časopis československý 8, 1932, s. 125-127.

¹²⁵Poslt, Josef: *Nález mincí v Řestokách*. Vlastivědný sborník východočeský 4, 1929, s. 141; Petřtyl, Josef: *Slezské ražby Ferdinanda II. a Leopolda I. z řestockého nálezů*. Numismatické listy 9, 1954, s. 112.

¹²⁶Ječný, Josef: *Tři nálezy na Čáslavsku*. Numismatický časopis československý 3, 1927, s. 214-216.

¹²⁷Smolík, Josef: *Nález mincí v Libišanech*. Památky archeologické 17, 1896/1897, s. 347-350.

¹²⁸Šůla, Jaroslav: *Příspěvky k soupisu nálezů mincí v severovýchodních Čechách 1*. Fontes musei reginaehradecensis 3, 1966, s. 28-29.

¹²⁹Nohejlová, Emanuela: *Nález v Pelhřimově*. Numismatický časopis československý 8, 1932, s. 130-133. Pozdější datování nálezů se opírá o dvě z šesti dodatečně popsaných mincí. Jedná se o 6krejcar s letopočtem 1684 a 3krejcar 1697. Tyto ražby však s velkou pravděpodobností k nálezům nepatří, neboť v jeho zbytku se nenachází žádné mince již ze 70. let 17. stol. a ani mladší. Takto velký časový odstup od ostatních ražeb svědčí o jejich mylném přiřazení k nálezům. viz Nohejlová, Emanuela: *Nález v Pelhřimově*. Numismatický časopis československý 8, 1932, s. 131.

Poběžovice: Rovněž u nálezového souboru z obce Poběžovice, jenž byl objeven 6. května 1930 dětmi při hře, se setkáme s dvojnásobným popisem. Na rozdíl od předchozích případů nálezů z Větrova a Řestok se zde oba popisy doplňují a tvoří dohromady celkový obraz depotu.¹³⁰ I když se můžeme právem domnívat, že popisy podchycených 132 ražeb nepředstavuje úplně kompletní nález a jeho malá část byla nejspíše rozebrána, lze ho pro cílovou analýzu oběživa bez obav použít.

Chroboly: O celkovém původním počtu mincí nejsme přesně zpraveni ani u nálezů objevených v obci Chroboly. Tento depot byl vykopán 3. dubna 1890 při bourání zdi domu čp. 24 a byl po svém objevení nejprve dělníky rozebrán a teprve následně v počtu 930 mincí zpětně shromážděn právoplatným majitelem, který jich 913 poskytl k popisu.¹³¹ Zůstává přirozeně nezodpovězenou otázkou, zda i v popisu uvedených 930 mincí představovalo skutečně celý depot a kolik ražeb se případně nepodařilo majiteli získat zpět. Přesto se vzhledem k složení známých mincí zdá, že chybějící část nebude příliš velká, aby mohla výraznějším způsobem zkreslit obraz depotu. Limity použití tohoto nálezů ovšem plynou ještě z povrchního popisu, v kterém chybí např. přesné rozlišování ročníků jednotlivých mincí. Je nutné také uvést, že v případě tohoto nálezů se musí počítat u některých ražeb habsburské monarchie s jejich špatným přiřazením k jednotlivým zemím soustátí vyplývajícím z míry tehdejších znalostí.

Bozkov: Malá část, která je odhadována na přibližně 20 mincí, chybí z velkého nálezů z Bozkova u Semil, jenž byl uložen pod kamenem odstraněným při stavbě jednoho domu v Dolním Bozkově na začátku května 1933.¹³² Vlastní popis zahrnuje 1698 ražeb, takže původní počet mohl být snad 1718. Určité nesrovnalosti způsobuje zpráva o něm v soupisu našich nálezů, kde jsou uvedeny počty 1794 a 1814,¹³³ čímž by se počet ztracených ražeb zvýšil o dalších téměř 100. Jako možné vysvětlení se v tomto případě zdá být prosté přepočítání se či přepsání se při vytváření citované publikace.

Řepčice: Nález z Řepčic je podle data svého objevení vůbec nejstarším posuzovaným depotem. Nález byl objeven již v dubnu 1856. Podle svého popisu však byl s největší pravděpodobností uschován už někdy na počátku třicetileté války a do studovaného období

¹³⁰Nohejlová, Emanuela: *Nález v Poběžovicích*. Numismatický časopis československý 8, 1932, s. 133-134; Řípa, V.: *Nález v Poběžovicích*. Numismatický sborník československý 11-12, 1936, s. 150-151.

¹³¹Stockhammer, Gustav: *Münzenfund zu Grobold*. Monatsblatt der Numismatischen Gesellschaft in Wien 2, 1891, s. 67-69.

¹³²Hrabě, J.: *Leopoldovský nález v Dolním Bozkově u Semil*. Numismatický časopis československý 11-12, 1936, s. 154-156.

¹³³Nemeškal, Lubomír: *České, moravské a slezské nálezy mincí údobí tolarového*. In: Nohejlová-Prátová, E. (red.): *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl III. Praha 1957, s. 156, č. 3660.

tedy vůbec nepatří.¹³⁴ K tomuto závěru mne vede úplná absence mincí Ferdinanda II. a Ferdinanda III. v nálezu. Ve známé části depotu se takřka výhradně vyskytují mince z 16. a prvních dvou desetiletí 17. století. Zařazení depotu až do doby Leopolda I. je založeno na čtyřech ražbách – třech blíže neurčených dvoukrejcarech z roku 1662 a jednom krejcaru Leopolda I. bez letopočtu. Jestliže byly tyto mince časově určeny správně, tak se domnívám, že se jedná o ražby nepocházející z tohoto nálezu, protože se zcela vymykají jeho celkovému rámci. Čistě hypoteticky je však ještě třeba vzít v úvahu dodatečný výběr ražeb Ferdinanda II. a mladších, neboť popis zachycuje jen necelou polovinu z původních 664 mincí. Ovšem, i kdyby nález skutečně byl uschován až v druhé polovině 17. stol., tak chybějící popis poloviny mincí ho činí pro potřeby studia nepoužitelným.

Dvojice dalších velkých nálezů pocházejících z obcí Kejžlice a Čejov je v celkovém soupisu nálezů z Čech, Moravy a Slezska uvedena ještě jako nezpracovaná a byla odborně zpracována teprve později.¹³⁵

Kejžlice: V případě kejžlického nálezů z roku 1926, kdy byl objeven při rozšiřování zahrady domu čp. 27, není původní počet ražeb zcela jistý. Jeho popis zahrnuje 225 mincí.¹³⁶ Při bližším zkoumání jeho struktury se zdá, že depot tvoří kompaktní celek a je tedy možno ho pokládat za celý nebo takřka celý. Z tohoto pohledu patří k souborům vhodným pro avizované studium oběživ doby Leopolda I.

Čejov: Rovněž u depotu z Čejova není původní počet nalezených mincí znám. Nález byl vykopán na zahradě tamního statku čp. 1 někdy během roku 1924. Následně se 440 mincí dostalo do humpoleckého muzea a později také bylo odborně popsáno.¹³⁷ I zde je nutno posoudit detailněji jeho strukturu. Z ní vyplývá, že nález představuje ucelený soubor, jehož podobu by určitá chybějící část neměla podstatnějším způsobem ovlivnit. I s tímto depotem tak lze s jistotou výhradou dále pracovat, přestože podíl potencionálně ztracených ražeb nelze přesně odhadnout.

Dále bylo dosud publikováno pět novějších velkých depotů objevených v 60. až 80. letech 20. stol. – Líšno, Postřekov, Mečichov, Zdice a Humpolec.¹³⁸

¹³⁴Kenner, Friedrich: *Rübendörfl*. Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen 24, 1860, s. 302-305.

¹³⁵Nemeškal, Lubomír: *České, moravské a slezské nálezy mincí údobí tolarovéhoho*. In: Nohejlová-Prátová, E. (red.): *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl III. Praha 1957, s. 152, č. 3642 a s. 196, č. 3905.

¹³⁶Hladík, Bohuslav: *Nález mincí v Kejžlicích u Humpolce*. Numismatický sborník 8, 1964, s. 269-270.

¹³⁷Hladík, Bohuslav: *Nález mincí v Čejově u Humpolce*. Numismatický sborník 8, 1964, s. 261-262.

¹³⁸Do této práce jsou zahrnuty nálezy, které byly známy a odborně zpracovány do konce roku 2007. Na nálezy, které byly publikovány po tomto datu, již nemohl vzhledem k její rozpracovanosti být brán zřetel. Bohužel v posledních dvou desetiletích byly popisy objevených depotů uveřejňovány v nejrůznějších regionálních sbornících a časopisech, aniž by existoval jejich souhrnný přehled, takže nelze vyloučit možnost, že některý další vhodný nález při sumarizaci pramenné základny studia pozornosti unikl.

Líšno: Nález v obci Líšno byl z velké části odkryt 30. července 1981 dělníky při opravě silnice ve směru na Ouběnice. Druhý den pak byl po překopání zeminy ještě doplněn o několik dodatečně najitých ražeb, takže celkově z něho pochází 1082 mincí.¹³⁹ I když se nemuselo podařit v materiálu ze silnice dohledat všechny mince, tak nález je zachován bez pochyb takřka kompletně a je tedy vhodný pro celkový rozbor oběživa druhé poloviny 17. stol.

Postřekov: Za nejspíše celý lze označit i nález z jihočeského Postřekova. Ten byl objeven v dubnu 1964 při kopání základů verandy domu čp. 26 a obsahoval 241 mincí. Z nich bylo popsáno 234 kusů.¹⁴⁰ Jeho problém však spočívá ve specifickém složení, kterým se od všech ostatních nálezových souborů této doby zřetelně odlišuje. Svou strukturou odpovídá totiž nálezům z doby třicetileté války. Naprostou většinu v Postřekově objevených ražeb tvoří drobné mince z předbělohorského období zahraniční provenience. Ty jsou jinak v malé míře zastoupeny pouze v předchozím nález z Líšna, který však byl uložen do země krátce po skončení třicetileté války. Jeho složení tak ještě odráží měnové poměry této doby. Do období druhé poloviny 17. stol. postřekovský nález zařazuje menší skupina tolarových a dukátových mincí. Převažující drobné mince z tohoto období tu zastoupeny již vůbec nejsou. Hypoteticky se z jeho složení dá usuzovat, že tento depot byl vytvořen ve dvou etapách. Nejprve byly uschovány drobné mince cizího původu, které později nebyly znovu využity v oběhu, zatímco ražby domácí z něho mohly být majitelem jako platné oběživo vyjmuty, jestliže ovšem v uschované hotovosti vůbec byly někdy zastoupeny. K nim později bylo přidáno několik hodnotných mincí, zatímco nižší nominály uschovatel zřejmě používal pro svou každodenní potřebu. Vzhledem k jeho složení jej není možné pro cílové studium využít. Platí pro něj však stejná výhrada jako pro nález větrovský a můžeme ho využít alespoň k naznačení struktury hrubé mince.

Mečichov: Nálezový soubor objevený Bohumilem Slancem 14. března 1969 při přestavbě svého domu čp. 27 v Mečichově je se svým počtem 229 mincí zachován zcela kompletně.¹⁴¹ S tímto depotem tak je možno dále bez výhrad pracovat.

Zdice: Nálezové okolnosti depotu ze Zdic jsou poněkud komplikovanější. Mince a zbytky nádoby našel na své parcele Jiří Podskalský v zemině, jež sem byla počátkem roku 1982

¹³⁹Šimek, Eduard: *Mincovní nález z poloviny 17. století z Líšna*. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 23, 1982, s. 313-320; Šimek, Eduard: *Dvě poznámky k hodnocení mincovního nálezu z poloviny 17. století z Líšna, okes. Benešov*. In: *Vlast a rodný kraj v díle historika*. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesoru Josefu Petráňovi. Praha 2004, s. 581-592.

¹⁴⁰Hásková, Jarmila: *Nález mincí ze 17. století v Postřekově, okr. Domažlice*. Numismatický sborník 11, 1970, s. 202-205.

přivezena ze stavby místní sportovní haly. Druhotné místo objevu a porušenost souboru přirozeně snižují jeho výpovědní hodnotu. Není také znám původní počet ukrytých mincí a zdá se jako téměř jisté, že ho blíže neurčitelná část chybí.¹⁴² Odborně popsáno bylo 212 ražeb, které ovšem představují ucelený soubor, takže i u něho se domnívám, že jej lze dále pro cílové studium využít.

Humpolec: Kompletně zachován je velký depot z Komenského ulice v Humpolci, který se skrýval do 12. srpna 1961 v navážce pod podlahou přístavku u domu Františka Kutiše. Ten také mince při odstraňování navážky objevil.¹⁴³ Humpolecký nález zahrnuje 1347 mincí a pro potřeby zkoumání struktury oběživa druhé poloviny 17. stol. je rovněž vyhovující.

Z dosavadního popisu vyplývá, že okruh nálezů, které by bylo možno využít při zkoumání struktury oběživa druhé poloviny 17. stol., je značně omezený. Jestliže bychom trvali např. na kritériu naprosté úplnosti nálezů, stane se podobný rozbor vlastně neuskutečnitelný pro celkový nedostatek studijního materiálu. Pokud se tedy v odborné literatuře vede diskuse o eventuálním využívání i do určité míry nekompletně zachovaných nálezů, tak v tomto případě vlastně nemáme ani jinou možnost a na úplnost studovaných depotů musíme rezignovat. Míra chybějící části by ovšem měla být co nejnižší, takže nálezy z Žlebských Chvalovic, Libišan a Větrova by měly zůstat stranou. U depotů z Řestok, Chrobol a Bozkova představují chybějící mince jen malou část, která nemůže změnit celkový obraz daných nálezů, a podle mého soudu tak s nimi lze dále pracovat. Jejich zařazením do analýzy by nemělo dojít k zřetelnému zkreslení jejich závěrů.

U nálezů, u kterých není znám původní počet objevených mincí, se situace stává o něco komplikovanější. Zde se musí vycházet z podoby známé části souboru i s přihlédnutím k struktuře ostatních dochovaných nálezů z dané doby a stanovit, zda zachovaný depot tvoří ucelený soubor, který by neurčitelné množství chybějících mincí nemělo výrazněji ovlivnit. Za takové nálezy ze svého pohledu považuji depoty z Úsilova, Poběžovic, Kežlic, Čejova a ze Zdic.

Problematické by bylo použití svou strukturou se značně odlišujícího nálezu z Postřekova, který ovšem podobně jako větrovský nález může sloužit k nástinu struktury provenience vyšších nominálů.

¹⁴¹Militký, Jiří: *Hromadný nález raně novověkých mincí z Mečichova, okres Strakonice*. Zlatá stezka 4, 1997, s. 125-164.

¹⁴²Šimek, Eduard: *Mincovní nález ze Zdic (okr. Beroun). Příspěvek k soupisu 15krejcarů Leopolda I*. Numismatický sborník 21, 2006, s. 284-297.

Celkově lze tedy s určitými výhradami za depoty vhodné k cílovému studiu oběživa doby po skončení třicetileté války označit nálezové celky z Líšna, Úsilova, Smilovic, Řestok, Pelhřimova, Poběžovic, Mečichova, Chrobol, Zdic, Čejova, Humpolce, Kežlic a Bozkova, které jsou takto seřazeny chronologicky podle doby svého uložení. Tyto nálezy zahrnují v součtu 8089 mincí, které z celkového množství platidel v oběživu představují přirozeně pouze zanedbatelný počet. Navíc díky výše uvedeným problémům souvisejícím s některými konkrétními nálezy, jež jsou do rozboru zařazeny, nelze opominout, že dosažené výsledky nemohou být v jednotlivostech zcela přesné. Přesto by v kombinaci se znalostí dalších pramenů měl jejich rozbor a z tohoto studia vyplynout poznatky poskytnout určitý obraz oběživa druhé poloviny 17. stol. a ukázat na změny, kterými během té doby měnové poměry v Čechách prošly. Zpřesnění těchto závěrů by pak v budoucnu mohlo přinést až objevení dostatečného množství nových nálezových souborů, které budou vhodným způsobem odborně zpracovány.

¹⁴³Hladík, Bohuslav: *Nález mincí v Humpolci, Komenského ulice 148*. Numismatický sborník 8, 1964, s. 263-267.

5. ROZBOR STUDOVANÝCH NÁLEZŮ

Jak bylo uvedeno v závěru předcházející kapitoly, vybraných 13 nálezů zahrnuje celkově 8089 mincí. Velikostně do kategorie nálezů se 100 až 500 ražbami patří osm depotů.¹⁴⁴ Z dvojice nálezů pochází do 1000 ražeb¹⁴⁵ a zbylé tři depoty obsahovaly více než 1000 mincí.¹⁴⁶

Pro lepší postihu vývoje a možných proměn struktury oběživa jsou nálezy pracovně rozděleny do dvou samostatně posuzovaných podskupin. První podskupinu tvoří sedm depotů (Líšno, Úsilov, Smilovice, Řestoky, Pelhřimov, Poběžovice a Mečichov), které byly svými původními majiteli ukryty před rokem 1675, a druhou zbývající šestice nálezů (Chroboly, Zdice, Čejov, Humpolec, Kejžlice a Bozkov), která byla uschována až po tomto roce. První studovaná podskupina čítá 3217 mincí a do druhé jich patří 4872.

Tab. 6 – Přehled analyzovaných nálezů podle doby jejich ukrytí

Místo a doba objevu nálezu	Doba ukrytí nálezu	Počet mincí nalezených/popsaných
Líšno (1981)	po r. 1652	?/1082ks
Úsilov (1902)	po r. 1653	lehce přes 158ks/158ks
Smilovice – osada Chlum (1931)	po r. 1662	459ks/459ks
Řestoky (1928)	po r. 1663	asi 815ks/803ks
Pelhřimov (1931)	po r. 1669	?/342ks
Poběžovice (1930)	po r. 1673	?/132ks
Mečichov (1969)	po r. 1673	229ks/229ks
Chroboly (1890)	po r. 1675	asi 930ks/913ks
Zdice (1982)	po r. 1676	?/212ks
Čejov (1924)	po r. 1681	?/440ks
Humpolec (1961)	po r. 1683	1347ks/1347ks
Kejžlice (1926)	po r. 1694	?/225ks
Bozkov (1933)	po r. 1700	asi 1718ks/1698ks

V souladu s členěním, které bylo použito při zpracování rozboru nálezů z doby třicetileté války jsou studované ražby z pohledu své provenience rozděleny do 12 skupin.¹⁴⁷

¹⁴⁴Jedná se o nálezy Úsilov, Smilovice – osada Chlum, Pelhřimov, Poběžovice, Mečichov, Zdice, Čejov a Kejžlice.

¹⁴⁵Jde o nálezy z Řestok a Chrobol.

¹⁴⁶K nim náleží depoty z Líšna, Humpolce a Bozkova.

¹⁴⁷Kostlán, Antonín: *Nálezy mincí českého prostředí z období třicetileté války jako historický pramen. Příspěvek k aplikaci matematických metod při rozboru historických hromadných pramenů pozdního feudalismu.* Numismatický sborník 17, 1986, s. 199. Oproti citované práci je v tabulce uvedena pouze položka „blíže neurčené habsburské země“.

Tab. 7 – Geografická provenience mincí zastoupených ve studovaných nálezech

Území	Počet mincí celkem (nálezy před rokem 1675/po roce 1675)	Procentuelní podíl celkem (nálezy před rokem 1675/po roce 1675)
Čechy	1168 (768/400)	14,4 (23,9/8,2)
Morava	388 (200/188)	4,8 (6,2/3,9)
Slezsko	3063 (763/2300)	37,9 (23,7/47,2)
Alpské země	2390 (1261/1129)	29,5 (39,2/23,2)
Bližze neurčené habsburské země	55 (40/15)	0,7 (1,2/0,3)
Německé země	232 (57/175)	2,9 (1,8/3,6)
Polská oblast	32 (14/18)	0,4 (0,4/0,4)
Uhry	587 (17/570)	7,3 (0,5/11,7)
Švýcarsko	21 (8/13)	0,3 (0,3/0,3)
Nizozemí	84 (57/27)	1,0 (1,8/0,5)
Ostatní	6 (6/0)	0 (0,2/0)
Neurčené	63 (26/37)	0,8 (0,8/0,7)
Celkem	8089 (3217/4872)	100 (100/100)

Z celkových čísel vyplývá, že největší počet mincí byl vyražen ve slezských mincovnách. Tyto představují s počtem 3063 mincí více než jednu třetinu všech v nálezech vyskytnuvších se ražeb (37,9%). Téměř 30 procent ražeb (29,5%) pochází z alpských zemí, z kterých máme celkově doloženo 2390 mincí. Dále s již větším odstupem následují ražby české provenience, kterých je v depotech dosvědčeno 1168, a jejich podíl tak tvoří 14,4 procenta. Za poměrně silně zastoupené můžeme označit i uherské ražby s podílem 7,3 procenta a 587 mincemi a také moravské ražby, jejichž zastoupení představuje s 388 kusy 4,8 procenta. Poslední o trochu více doloženou oblastí jsou německé země, z kterých pochází 232 mincí (2,9%). Mince z ostatních oblastí již nepřekračují v zásadě hranici jednoho procenta. Přímo ni dosáhly ražby z Nizozemí s 84 kusy. Polská oblast je zastoupena pouhými 32 mincemi (0,4%) a území Švýcarska pak 21 ražbami (0,3%). Ražby z jiných částí světa zde máme dosvědčeny pouze v šesti případech. Přibližně stejný podíl zaujímají habsburské ražby, které nebylo možné lokálně přesně určit a přiřadit je ke konkrétní zemi (55 ks; 0,7%), a ražby zcela neurčené (63 ks; 0,8%).

Poněkud jiné údaje ovšem získáme, budeme-li sledovat dříve uvedené podskupiny nálezů samostatně. V první podskupině ve srovnání s celkovými čísly zjistíme relativně malý počet slezských mincí (763 ks), jejichž podíl tak klesá na 23,7 procenta. Naopak výraznějším zastoupením se vyznačují alpské země. Jejich podíl zde tvoří necelé dvě pětiny (39,2%) s

1261 mincemi. Početně se před Slezsko dostávají lehce rovněž ražby české provenience, kterých bylo v nálezech dosvědčeno 768 s podílem 23,9 procenta. Početní vzestup charakterizuje také moravské mince, které tvoří 6,2 procenta (200 ks), a v malé míře i mince z Nizozemí (57 ks; 1,8%), čímž se tyto poččetně vyrovnávají ražbám německým (rovněž 57 ks; 1,8%). Marginální význam polských a švýcarských mincí se nemění. Zcela minimálně je ale v této podskupině nálezů zastoupena se 17 ražbami i mince uherská (0,5%), neboť téměř celý soubor uherských ražeb pochází z depotů ukrytých až po roce 1675.

V této druhé podskupině nálezů představují uherské mince 11,7 procenta s 570 ražbami a zaujímají tak pozici třetí nejvíce doložené složky. Vzhledem k celkovému podílu a malému zastoupení v první podskupině depotů musí nutně dominovat této části analyzovaného souboru slezská mince. Ta s počtem 2300 ražeb představuje bezmála polovinu (47,2%) všech mincí uschovaných po roce 1675. Protipólem těchto dvou výrazně vzestupných složek jsou mince české a ražby z alpských zemí zaznamenávající značný propad četnosti. Podíl domácí české mince v druhé podskupině nálezů tvoří s rovnými 400 kusy jen 8,2 procenta. Ražby z alpských zemí si i přes výrazný pokles podílu na 23,2 procenta udržují postavení druhého největšího souboru a počet doložených mincí (1129 ks) není o tolik nižší než v první podskupině. Pokles významu na 3,9 procenta související s velkým vzestupem slezské mince i přes přibližně stejný počet mincí v nálezech po roce 1675 charakterizuje moravskou minci

Tab. 8 – Počet mincovních pánů zastoupených ve studovaných nálezech podle geografické provenience

Území	Počet mincovních pánů	Procentuelní podíl
Čechy	3 (3/3)	3,5 (5,0/4,8)
Morava	2 (2/2)	2,3 (3,3/3,2)
Slezsko	11 (9/9)	13 (15,0/14,3)
Alpské země	6 (6/6)	7,1 (10,0/9,5)
Bližze neurčené habsburské země	-	-
Německé země	42 (22/28)	49,4 (36,7/44,5)
Polská oblast	4 (2/4)	4,7 (3,3/6,3)
Uhry	1 (1/1)	1,2 (1,7/1,6)
Švýcarsko	4 (4/4)	4,7 (6,7/6,3)
Nizozemí	10 (9/6)	11,8 (15,0/9,5)
Ostatní	2 (2/0)	2,3 (3,3/0)
Neurčené	-	-
Celkem	85 (60/63)	100 (100/100)

(188 ks). K ní se podílem 3,6 procenta blíží německé mince se 175 ražbami. Polské, švýcarské a nově i nizozemské mince se pohybují pod úrovní jednoho procenta. Ani jediná mince v nálezech uschovaných po roce 1675 nepochází z dalších oblastí světa.

Dále budeme věnovat pozornost zastoupení počtu mincovních pánů v jednotlivých oblastech. Dominantní postavení z tohoto pohledu zaujímá oblast německých zemí. K ní náleží celkem 42 mincovních pánů,¹⁴⁸ kteří byli dosvědčeni ve zkoumaných nálezech. Tito tvoří takřka polovinu (49,4%) všech v depotech zastoupených vydavatelů mince. Při posuzování výskytu jednotlivých mincovních pánů v obou podskupinách zvlášť zjistíme, že v první podskupině se jich objevuje 22 a ve druhé jich máme pak doloženo 28. Jejich struktura se ovšem navzdory podobnému počtu podstatně liší, a tak pouze osm mincovních pánů je doloženo v obou podskupinách.¹⁴⁹

Lehce přes jednu desetinu všech mincovních pánů připadá na Slezsko a také Nizozemí. Z první oblasti je v depotech doloženo celkově 11 vydavatelů mince¹⁵⁰ (13%), přičemž obě podskupiny depotů jich shodně obsahují devět. Pouze o jednoho vydavatele mincí méně pochází z Nizozemí (11,8%).¹⁵¹

Zbylé oblasti jsou zastoupeny vždy jen několika málo vydavateli. Nejvíce jich je spojeno s alpskými zeměmi, odkud pochází šest mincovních pánů.¹⁵² Shodně čtyři vydavatelé mincí jsou ve zkoumaném souboru doloženi z Polska¹⁵³ a Švýcarska.¹⁵⁴ Čechy reprezentuje trojice mincovních pánů, neboť vedle vládní mince jsou v nálezech zastoupeny rovněž ražby Albrechta z Valdštejna a Jindřicha Šlika. Moravské mince patří dvěma vydavatelům a spolu s vládními ražbami se zde vyskytují také mince olomouckých biskupů. Stejně zastoupení jsou

¹⁴⁸Do německé oblasti jsou zařazeny ražby města Augsburg, Alsaska-Pfirtu, Anhaltska, Anhaltska-Zerbstu, Baden-Durlachu, Bavorska, Braniborska, Branibor-Ansbachu, Brunšvíku-Wolfenbüttelu, kurfiřtské Falci, Falci-Neuburgu, Falci-Simmernu, Falci-Zweibrückenu, Falkensteinu, města Hagenau, Hanau-Lichtenburgu, Hohenlohe-Langenburgu, Jülich-Cleve-Bergu, města Kempten, města Kolmar, Leiningenu – linie Westerburg, arcibiskupství Magdeburg, Mansfeldu-Eislebenu, Mecklenburg-Schwerinu, Montfortu, města Norimberk, Oettingenu – linie Oettingen, Pomořan pod Švédskem, Rýnských hrabat, města Řezno, Saska – albertinské linie, Saska – linie Römhild, Saska-Altenburgu, Saska-Weimaru, Saska-Weissenfelsu, Sayn-Wittgensteinu – linie Wittgenstein, Solms-Lichu, biskupství Štrasburk, města Štrasburk, arcibiskupství Trevír, Württemberska a rovněž je sem započítán hrabě Hohenlohe razící krátce mince Leopolda I.

¹⁴⁹Jedná se o město Augsburg, Bavorsko, Branibory-Ansbach, Falci-Simmern, Hanau-Lichtenberg, město Norimberk, město Řezno a Sasko – albertinskou linii.

¹⁵⁰K slezským mincovním pánům zastoupeným ve zkoumaných nálezech náleží vládní ražby, kladské vládní mince, mince evangelických stavů a dále mince z Krnovska, Lehnice-Břehu, Münsterbergu-Olešnice a Württembergu-Olešnice, Opavska, města Svidnice, Těšínska a ražby vrateislavských biskupů. Mezi slezské ražby nejsou započítány mince Albrechta z Valdštejna ze zaháňské mincovny (viz poznámka 155).

¹⁵¹K nizozemským mincovním pánům patří Brabantsko, Flandry, Geldry, Holland, Kampen, Overijssel, Tournai, Utrecht, Západní Frísko a Zwolle.

¹⁵²Mezi mince zařazené do alpské oblasti náleží ražby z Dolních Rakous, Horních Rakous, Korutan, Štýrska, Tyrol a arcibiskupství Salzburg.

¹⁵³V nálezech jsou kromě polské královské mince doloženy také ražby z Litvy a měst Elbing a Gdaňsk.

¹⁵⁴Ze Švýcarska jsou v depotech zastoupeny mince biskupství Chur, Schaffhausenu, St. Gallenu a města Zug.

i geograficky konkrétně nepřirazení mincovní páni, když se v nálezech objevují mince z Benátek a z Osmanské říše. Pouze jedinému vydavateli, kterým je vládní mince, náleží veškerá doložená uherská mince.

Nyní se blíže zaměříme na charakterizování jednotlivých složek studovaného souboru. Jak bylo uvedeno, česká mince svým počtem (1168 ks) tvoří přibližně jeho jednu sedminu a ve srovnání obou podskupin vykazuje jednoznačný propad četnosti zastoupení. Nejstarší vládní české mince jsou spojeny s Václavem IV. (1378-1419) a dále od Jiřího z Poděbrad (1459-1471) až po Leopolda I. jsou zde zastoupeni všichni čeští králové. Jednou mincí jsou reprezentovány i české stavy. Vládní mince celkově zahrnuje 1093 ražeb, z nichž nejvíce připadá na Ferdinanda II., a to 471. Z českého souboru tak jeho mince tvoří přes dvě pětiny (40,3%). Naprostá většina jeho ražeb připadá na první podskupinu nálezů (371 ks), zatímco v druhé je patrný zřetelný pokles výskytu (93 ks). Za Ferdinandem II. následuje s odstupem Leopold I. s 314 dosvědčenými mincemi (26,9%). V nálezech ukrytých do roku 1675 jich je doloženo ještě jen 87, ale v depotech po tomto roce výskyt stoupá na 227 mincí. Třetím českými mincemi silně zastoupeným panovníkem je Ferdinand III. se 196 ražbami (16,8%). V jeho případě se stejně jako u Ferdinanda II. setkáme s většinou mincí v první podskupině nálezů (165 ks), zatímco druhá podskupina se vyznačuje citelným poklesem podílu jeho ražeb (31 ks). Za touto trojicí českých králů následuje výrazný předěl, neboť všichni další panovníci jsou zastoupeni podstatně méně. Na hranici alespoň dvouprocentního zastoupení v rámci české složky dosáhli již jen Vladislav Jagellonský s 27 mincemi (2,3%) a Rudolf II. s 54 ražbami (4,6%). U ostatních panovníků se setkáme pouze s minimálním zastoupením. Zpravidla jsou jejich mince a také ražby obou posledně zmíněných králů obsaženy v nálezech patřících do první podskupiny.

Nad zmíněnou hranici dvou procent se v rámci české složky dostávají ovšem i oba soukromí vydavatelé mincí, kteří jsou celkově zastoupeni 75 ražbami. Z nich 41 připadá na Albrechta z Valdštejna¹⁵⁵ a 34 na Jindřicha Šlika. Rovněž v jejich případě je většina mincí doložena v nálezech ukrytých do roku 1675.

Žádný z panovníků, resp. domácích šlechticů není českou mincí zastoupen ve všech nálezech. Největším zastoupením celkově v deseti depotech se vyznačuje česká mince Leopolda I., který je ovšem limitován tím, že nálezy z obcí Líšno a Úsilov byly uschovány ještě před jeho nástupem na trůn. S nejpočetněji zastoupeným Ferdinandem II. se setkáme v devíti depotech. Ve stejném počtu nálezů zjistíme poněkud nečekaně také mince Albrechta

¹⁵⁵Mezi české ražby Albrechta z Valdštejna jsou započítávány všechny jeho mince, i když některé z nich byly raženy v mincovně zřízené ve slezské Zaháni.

z Valdštejna. V osmi případech v nálezech nalezneme české ražby Ferdinanda III. a znovu poněkud překvapivě vzhledem k malému početnímu zastoupení rovněž Jindřicha Šlika. Ostatní panovníci se již objevují v méně než polovině depotů. Nejvíce je z nich doložen

Tab. 9 – Zastoupení české mince v nálezech druhé poloviny 17. století

Nominál	Václav IV.	Jiří z Poděbrad	Vladislav Jagellonský	Ludvík Jagellonský
Malý peníz				
Peníz se lvem		1 (0/1)		
Bílý peníz				1 (0/1)
Krejcar				
Malý groš				
3krejcar				
Bílý groš				
Pražský groš	2 (1/1)		27 (20/7)	
6krejcar				
12krejcar				
15krejcar				
24krejcar				
1/2tolar				
Celkem	2 (1/1)	1 (0/1)	27 (20/7)	1 (0/1)

Nominál	Ferdinand I.	Maxmilián II.	Rudolf II.	Matyáš	České stavy	Friedrich Falcký
Malý peníz		1 (0/1)				
Peníz se lvem						
Bílý peníz						
Krejcar						
Malý groš			47 (40/7)	6 (5/1)		
3krejcar						
Bílý groš		8 (7/1)	6 (6/0)	7 (5/2)		
Pražský groš	2 (2/0)					
6krejcar						
12krejcar						
15krejcar						
24krejcar					1 (1/0)	2 (2/0)
1/2tolar			1 (1/0)			
Celkem	2 (2/0)	9 (7/2)	54 (47/7)	13 (10/3)	1 (1/0)	2 (2/0)

Pokračování Tab. 9 – Zastoupení české mince v nálezech druhé poloviny 17. století

Nominál	Ferdinand II.	Ferdinand III.	Leopold I.	Albrecht z Valdštejna	Jindřich Šlik
Malý peníz					
Peníz se lvem					
Bílý peníz					
Krejcar	5 (5/0)		29 (6/23)		
Malý groš					
3krejcar	464 (371/93)	196 (165/31)	264 (80/184)	41 (25/16)	34 (23/11)
Bílý groš					
Pražský groš					
6krejcar			10 (1/9)		
12krejcar	1 (1/0)				
15krejcar	1 (1/0)		11 (0/11)		
24krejcar					
1/2tolar					
Celkem	471 (378/93)	196 (165/31)	314 (87/227)	41 (25/16)	34 (23/11)

Rudolf II. v šesti nálezech. Nejobvyklejší je jejich zastoupení pouze v jediném depotu, což souvisí s minimálním počtem doložených ražeb.¹⁵⁶

Z pohledu nominálového rozložení českého souboru je naprosto jednoznačná převaha 3krejcarů, kterých tu nalezneme celkově 999 a ty tedy tvoří přes 85 procent ražeb z českých mincoven (85,5%). Všechny ostatní nominály tak nutně představují pouze jejich různě významný doplněk. Nejvíce se v tomto případě uplatňuje 53 malých grošů a dále 34 krejcarů, 31 pražských grošů a 21 bílých grošů. V celém souboru je doložena jen jediná tolarová ražba reprezentovaná 1/2tolarem Rudolfa II.

Jedním z podstatných faktorů ovlivňujících výskyt moravské mince v nálezech z druhé poloviny 17. stol. je nastalá situace, kdy zde v daném období nepracuje žádná vládní mincovna, takže všechny vládní mince musí pocházet ještě z doby třicetileté války. Přesto mince ražená v tomto případě pouze Ferdinandem II. a Ferdinandem III. s počtem 271 kusů tvoří většinu z celkových 388 moravských ražeb. Zbylých 117 doložených zdejších ražeb je spojeno s mincovnictvím olomouckých biskupů. Jejich ražby tvoří 1,4 procenta celého studovaného souboru. Četnost obou vydavatelů vykazuje logicky odlišný vývoj. Zatímco u vládní mince při srovnání obou podskupin nálezů zaznamenáváme výrazný pokles, kdy v první najdeme 177 ražeb a v druhé pak již jen 94, tak u zastoupení olomouckých biskupů

nastává právě opačný trend. Nálezy ukryté před rokem 1675 obsahovaly jen 23 jejich mincí. Ve druhé podskupině se však setkáváme s jejich čtyřnásobným nárůstem a 94 ražbami.

Z pohledu zastoupených nominálů moravské mince znovu jednoznačně dominuje 3krejcar s 298 ražbami, který ve větší míře doplňuje krejcar (75 ks).

Vůbec nejpočetnější složku zkoumaných nálezů představují ražby pocházející z území Slezska (3063 ks; 37,9%). Největší část slezských mincí byla vyražena ve vládních mincovnách, a to 2599 ražeb.¹⁵⁷ Z nich více než tři čtvrtiny (1966 ks) lze zjistit v nálezech druhé podskupiny. Kromě jedné mince Ferdinanda I. jsou zde zastoupeny ražby tři panovníků – Ferdinanda II. (467 ks), Ferdinanda III. (201 ks) a především Leopolda I. (1920 ks).¹⁵⁸ Podíl prvních dvou ve srovnání obou podskupin depotů znovu zřetelně klesá. U Ferdinanda II. je v první podskupině doloženo 328 mincí, zatímco v druhé jen 139. U Ferdinanda III. zaznamenáme pokles ze 150 ražeb na 51. Nárůst podílu slezských mincí je spojen s velice pronikavým vzestupem ražeb Leopolda I. Toho v první podskupině reprezentuje 144 mincí, ale v druhé plných 1776. Nárůst tedy čítá více než dvanáctinásobek.

Stejně jako v případě českých a moravských mincí se i u slezských vládních ražeb z pohledu nominálů nejvíce vyskytuje 3krejcar (1211 ks). Ovšem v případě mincí Leopolda I. jej překonává početně grešle (767 ks), když slezských 3krejcarů tohoto panovníka je v nálezech doloženo 622. U stejného panovníka jsou výrazněji doloženy i krejcare (348 ks) a v menší míře rovněž 6krejcare (77 ks) a 15krejcare (104 ks). Přestože je slezská vládní mince zastoupena v nálezech velice hojně, nenajdeme zde žádnou tolarovou nebo dukátovou minci.

Vedle vládní mince mají významnější podíl v souboru slezských mincí soukromí mincovní páni, kteří jsou celkově ve studovaném souboru doloženi 464 ražbami. Ovšem skutečně významně jsou zde svými mincemi zastoupeni jenom lehnicko-břežští vévodové. Jejich ražby s celkovým počtem 383 kusů představují podíl ve výši 4,7 procenta. Jejich zastoupení se zvyšuje především v nálezech po roce 1675, v kterých jich nalezneme 275. Ve srovnání s nimi

¹⁵⁶Pouze v jednom nálezu jsou zastoupeni Jiří z Poděbrad, Ludvík Jagellonský, Ferdinand I. a Friedrich Falcký a také české stavy. Dva nálezy obsahovaly mince Václava IV. a Maxmiliána II. Vladislav Jagellonský byl zastoupen ve třech nálezech a Matyáš ve čtyřech.

¹⁵⁷Do tohoto počtu jsou zahrnuty ražby nejen z mincoven nacházejících se na území vlastního Slezska, ale rovněž z Kladska, ačkoliv toto území historicky patřilo k Čechám. viz Felcman, Ondřej – Hladký, Ladislav – Šůla, Jaroslav: *Právní postavení Kladska v českém státě do roku 1742 (K ústavněprávnímu, politickosprávnímu a církevněsprávnímu vývoji Kladska) (1. část)*. Kladský sborník 2, 1998, s. 9-32; Felcman, Ondřej – Hladký, Ladislav – Šůla, Jaroslav: *Právní postavení Kladska v českém státě do roku 1742 (K ústavněprávnímu, politickosprávnímu a církevněsprávnímu vývoji Kladska) (2. část)*. Kladský sborník 3, 2000, s. 9-36. Naopak těšínské ražby Ferdinanda III., které mají vládní charakter pouze částečně, sem započítány nejsou a jsou vedeny u knížecích ražeb.

¹⁵⁸V případě zbývajících deseti slezských vládních mincí není určen panovník.

jsou ostatní slezští mincovní páni zastoupeni pouze v malé míře. Nad minimální výskyt do deseti ražeb se dostávají již jen württembersko-olešnické (37 ks) a těšínské mince (19 ks).

Co se týká nominálové struktury nevládních slezských mincí, tak ta se neodlišuje od většiny jiných složek. V naprosté většině se zde jedná o 3krejcar s 346 ražbami, z nichž 322 mincí připadá na lehnicko-břežské 3krejcar. Většinový nominál doplňuje více krejcar (51 ks) a 15krejcar (30 ks). Přestože hrubá stříbrná mince ani zde doložena není, tak tu máme zaznamenán ojedinělý výskyt münsterbersko-olešnického dukátu Jindřicha II. (1536-1548).

Druhý největší soubor doložený v nálezech tvoří mince z alpských zemí (2390 ks; 29,5%). V jeho rámci jsou nejvýrazněji zastoupeny vládní ražby z Dolních Rakous (893 ks) a Tyrol (827 ks) a silným zastoupením se vyznačuje rovněž vládní mince štýrská (448 ks) a méně již korutanská (174 ks). Dolnorakouské ražby jsou spojeny s mincovní činností šesti panovníků. Nejvíce mincí reprezentuje Ferdinand II. (422 ks), za kterým následují Leopold I. (382 ks) a s odstupem Ferdinand III. (74 ks). Právě dolnorakouská Leopoldova mince patří k velkým složkám, které vykazují největší nárůst v rámci samostatného posuzování nálezů před a po roce 1675. Zatímco v první podskupině máme doloženo jen 65 jeho ražeb, tak v druhé se již jedná o 317 mincí a nárůst tedy představuje téměř pětinasobek.

Z pohledu jednotlivých nominálů opět vede 3krejcar s 696 mincemi. Až do vlády Leopolda I. se až na několik výjimek jedná o prakticky jediný vyskytující se nominál. Teprve u tohoto posledního panovníka se větší míře objevují i jiné ražby, a to jmenovitě především 15krejcar (149 ks). Doloženy tu nejsou žádné hrubé mince.

Tyrolská mince má v rámci alpských zemí poněkud specifické místo. Sice se nadále jedná o habsburské ražby, ale tyto jsou do značné míry spojeny s mincovní činností zdejší vedlejší linie rodu. Dominantní postavení tu tak zaujímá arcivévoda Ferdinand Karel s 493 mincemi a následně se 142 ražbami arcivévoda Leopold (1619-1632). Dalších 123 mincí reprezentuje arcivévodu Zikmunda Františka. Bez výraznější změny zůstává nominálová struktura a dominuje jí znovu 3krejcar (758 ks). Kromě běžných krejcarových nominálů byly v nálezech doloženy i čtyři tyrolské tolary arcivévody Ferdinanda (1564-1595).

U štýrské mince je struktura v nálezech se vyskytnuvších mincí poměrně jednoznačná. Z celkových 448 ražeb připadá 307 na Ferdinanda II. Z nich více jak dvě třetiny (210 ks) bylo součástí první podskupiny depotů. Za ním početně následuje Ferdinand III. (93 ks) a pak Leopold I. (45 ks). Nejvíce doloženým nominálem zůstává se 416 ražbami 3krejcar.

Velice podobnou strukturou se vyznačují korutanské vládní mince. V jejich případě je dominance Ferdinanda II. se 123 mincemi, u kterých převažují 3krejcar (108 ks), z celkových 174 ještě výraznější.

Vládní minci z alpských zemí doplňuje 22 mincí pocházejících z Horních Rakous.

Nevládní mincovní pány v alpských zemích reprezentuje pouze mincovnictví salzburských arcibiskupů. Jejich podíl s 26 mincemi však patří k velmi malým. Salzburské mince se trochu vymykají obvyklé nominálové struktuře, neboť většinou mincí se v tomto případě stává krejcar (19 ks). Za podstatnější můžeme označit výskyt jednoho salzburského tolaru, jenž je vedle dříve zmíněných čtyřech tyrolských ražeb jedinou doloženou hrubou mincí ze všech alpských zemí v depotech podrobených rozboru.

Tab. 10 – Geografická provenience vládních habsburských ražeb zastoupených ve studovaných nálezech

Území	Ferdinand I.	Maxmilián II.	Rudolf II.	Matyáš	Ferdinand II.	Ferdinand III.	Leopold I.	Neurčeno	Celkem
Čechy	2	9	54	13	471	196	314		1059
Morava					245	25		1	271
Slezsko	1				467	201	1920	10	2599
Dolní Rakousy	2	1		12	422	74	382		893
Horní Rakousy							22		22
Korutany					123	34	17		174
Štýrsko					307	93	45		445
Tyroly	1		3	2			54		60
Uhry	1		1			1	584		587
Neurčeno					23	6		26	55
Celkem	7	10	58	27	2058	630	3338	37	6165

Ve srovnání s dosud popisovanými soubory z dědičných habsburských zemí početně podstatně slabší soubor představují ražby z německé oblasti (232 ks; 2,9%) při zastoupení 42 vydavatelů mince. Německé ražby doložené v jednotlivých podskupinách depotů jsou z velké části tvořeny ražbami rozdílné provenience a mají rovněž i značně odlišnou nominálovou strukturu. Mince v početně menší první podskupině (57 ks) jsou reprezentovány především drobnými nominály (krejcare, 1/2batzeny a 3krejcare). Většina ze zde zastoupených mincí byla vyražena ještě v době před vypuknutím třicetileté války nebo v jejím průběhu. Totéž platí i pro několik tolarových ražeb, jež drobnou mincí doplňují.¹⁵⁹ Naopak soudobé ražby z druhé poloviny 17. stol. se tu téměř nevyskytují. Vzhledem k malému množství mincí a naopak značnému počtu mincovních pánů (22) zde nenalezneme žádného silněji zastoupeného

¹⁵⁹Tolary jsou v tomto souboru zaznamenány u Branibor-Ansbachu (1ks), Brunšvíku-Wolfenbüttelu (1ks), kurfiřtské Falci (1ks), Saska – albertinské linie (2ks) a Saska-Altenburgu (2ks).

vydavatele. Většina z nich je zastoupena maximálně trojicí mincí. Nejvíce ražeb pochází z Norimberku (8 ks), za kterým následují o jednu minci méně zastoupená města Augsburg a Řezno.

Druhá podskupina nálezů zahrnuje 175 ražeb z německých zemí. V nálezech uložených po roce 1675 přestávají hrát zásadnější roli dosud převažující drobné nominály a na jejich místo nastupuje především nově ražená mince odpovídající zinnské dohodě. Hlavní nominálovou osu tak v tomto případě tvoří 1/6tolaru, 1/3tolaru a 2/3tolaru ražené v řadě německých zemí od počátku 70. let 17. stol.

Protože i v druhé podskupině depotů je zaznamenán na relativně malé množství ražeb větší počet vydavatelů mince (28), nenajdeme zde nějakého silného mincovního pána a nadále platí, že jejich většina je doložena pouze několika málo ražbami. Přesto je početní diference německých pánů ve druhé podskupině poněkud výraznější. Při jejím samostatném posuzování se dokonce Braniborsko jako jediný vydavatel mince zařadí mezi silně zastoupené mincovní pány, jejichž podíl přesahuje hranici jednoho procenta. Braniborských ražeb je v nálezech po roce 1675 dosvědčeno 72, dosahujících tak v rámci nálezů uschovaných po roce 1675 na podíl 1,5 procenta. U těchto mincí se ve všech případech jedná o nově ražené tolarové díly – 1/3tolaru (55 ks) a 2/3tolaru (17 ks).

Právě, pokud budeme sledovat pouze zastoupení vyšších stříbrných nominálů, získává především druhá podskupina německých ražeb na významu. Mince z habsburských zemí v naprosté většině reprezentují drobné ražby a více se vyskytující vyšším nominálem je pouze po roce 1659 ražený 15krejcar. Ze samotných Čech máme jinak doložen jen jediný 1/2tolar, případně ještě trojici 24krejcarů. Mezi ražbami z ostatních zemí Koruny české není žádný tolarový nominál a z alpských zemí pochází celkem pět tolarů, zatímco v německém souboru nalezneme 16 tolarů, 57 2/3tolaru a 72 1/3tolaru. Řada německých mincovních pánů hlavně v druhé podskupině depotů je také zastoupena právě pouze tolarovými nominály. Vedle dominantního zastoupení braniborských tolarových dílů přes deset ražeb o hodnotě alespoň 1/3tolaru pochází rovněž z Anhaltska-Zerbstu (11 ks) a ze Saska – albertinské linie (21 ks). Zatímco v případě prvně jmenovaného vydavatele jde pouze o nové 2/3tolaru, tak

saské mince zahrnují kromě 11 nových tolarových dílů také deset starších říšských tolarů.¹⁶⁰ Poslední tolar doložený v nálezech po roce 1675 pocházel z Alsaska-Pfirtu.¹⁶¹

Zcela nepodstatně jsou v nálezech zastoupeny ražby z polské oblasti (32 ks; 0,4%), které jsou rovnoměrně rozloženy v obou podskupinách. V první je dosvědčeno 15 těchto mincí a v druhé jich nalezneme 17. Až na několik výjimek se jedná o mince ražené nejpozději do konce 20. let 17. stol. a pozdější polské ražby se tak v nálezech takřka nevyskytují. Nominálově vedle ostatní drobné mince vyniká výskyt dvojice tolarů.

V uherském souboru zastupuje všech 587 ražeb jediného mincovního pána, a to uherskou vládní minci, přičemž jde téměř výhradně o mince Leopolda I. (584 ks). Pouhé tři mince jsou spjaty s jinými panovníky. Zatímco však Leopoldovo mincovnictví reprezentují běžné krejcarové mince, tak tyto tři ražby jako jediné představují hrubou minci. Ve dvou případech se jedná o toлары Rudolfa II. a Ferdinanda III. a v jednom o dukát Ferdinanda I. U mincí Leopolda I. jsou přibližně stejně zastoupeny 6krejcarý (249 ks) a 15krejcarý (263 ks), které jenom v menší míře doplňují 3krejcarý (72 ks), čímž se uherská složka odlišuje od ostatních habsburských zemí s převažujícím posledně uvedeným nominálem.

Tab. 11 – Ve studovaných nálezech silně zastoupení mincovní páni s více než jednoprocenním podílem

Území	Mincovní pán	Počet mincí	Procentuelní podíl
Čechy	Vládní mince	1093	13,5
Morava	Vládní mince	271	3,4
	Olomoucké biskupství	117	1,4
Slezsko	Vládní mince	2599	32,1
	Lehnice-Břeh	383	4,7
Alpské země	Dolní Rakousy	893	11
	Korutany	174	2,2
	Štýrsko	448	5,5
	Tyroly	827	10,2
Uhry	Vládní mince	587	7,3

Podstatně méně v nálezech zastoupenou oblastí je území Švýcarska (21 ks; 0,3%). Přirozeně jsou všichni zde doložení švýcarští mincovní páni početně doloženi zcela

¹⁶⁰Tolarové díly jsou dále doloženy u Anhaltska (2ks), Branibor-Ansbachu (4ks), Hanau-Lichtenburgu (1ks), arcibiskupství Magdeburg (2ks), Mansfeldu-Eislebenu (2ks), Mecklenburgu-Schwerinu (1ks), Oettingenu – linie Oettingen (3ks), Pomoran pod Švédskem (1ks), Saska – linie Römheld (1ks), Saska-Weimaru (5ks), Saska-Weissenfelsu (6ks), Sayn-Wittgensteinu – linie Wittgenstein (7ks).

¹⁶¹Tolary byly s výjimkou osmi saských ražeb a jedné z Alsaska-Pfirtu součástí nálezů uschovaných před rokem 1675. viz poznámka 159.

marginálně. Bez ohledu na přesnou provenienci jednotlivých mincí se ani jednou nejedná o ražby vzniklé během druhé poloviny 17. stol., ale výhradně o mince starší. Význam tohoto malého souboru spočívá v tom, že jeho nejčastějším dosvědčeným nominálem je tolar. Tento nominál představuje všech osm mincí ze St. Gallenu, které doplňuje dvojice stejných ražeb ze Schaffhausenu.

Nízkým počtem doložených mincí je reprezentována rovněž oblast Nizozemí. Vzhledem k celkově malému množství ražeb nemůže překvapit, že jednotliví dosvědčení mincovní páni jsou znovu zastoupeni vesměs minimálně. Pouze Brabantsko s 41 ražbami se tomuto hodnocení může lehce vymykat. Nizozemské ražby jsou zastoupeny více v první podskupině nálezů (57 ks; 1,8%) a jejich četnost v druhé podskupině se snižuje (27 ks; 0,5%), což souvisí se zvětšujícím se časovým odstupem od doby jejich ražby, neboť stejně jako v případě předchozích švýcarských mincí tak i v tomto souboru se objevují mince pocházející maximálně z let okolo poloviny 17. stol. Nezřídka se však jedná o ražby vzniklé ještě v druhé polovině 16. stol.

Vedle německého souboru tolarových mincí se právě u nizozemských ražeb setkáme s největším množstvím vyšších stříbrných nominálů. Vedle 36 tolarů jsou zde zastoupeny také jejich různé díly. Ještě výrazněji působí výskyt osmi zlatých ražeb. Nizozemské dukáty jsou početnější než veškerý zbytek zlatých ražeb v celém studovaném souboru.¹⁶²

Nejméně podstatnou složku ve studovaných nálezech představují ražby geograficky blíže nespecifikovaných mincovních pánů. Zastoupeny svými mincemi jsou zde pouze Benátky (5 ks) a Osmanská říše (1 ks). Všechny mince těchto mincovních pánů jsou doloženy v depotech první podskupiny. Jako mírně podstatnější se jeví výskyt benátských ražeb, neboť jde o hrubé stříbrné mince – scudo a 1/2scudo.

I když nálezové celky z obcí Libišany a Žlebské Chvalovice z důvodů popsaných v předcházející kapitole nebyly do statistického rozboru zahrnuty, byla jejich struktura sledována z kontrolních důvodů. Obecně můžeme konstatovat, že oba depoty se svým složením nevykukají dosud popisovanému rámci. Jejich základ tvoří vládní habsburské mince s výraznějším zastoupením ražeb Ferdinanda II. a Ferdinanda III. Vzhledem k uložení těchto nálezů v 60. letech 17. stol. se tu nemohla ve větší míře ještě objevit mince Leopolda I. Domácí minci doplňují znovu někteří soukromí vydavatelé, k nimž náleží např. lehnicko-břežští vévodové, olomoučtí biskupové, Albrecht z Valdštejna nebo Jindřich Šlik.

¹⁶²Dukáty jsou doloženy z Geldernu (1ks), Kampenu (1ks), Utrechtu (3ks), Západního Fríska (2ks) a jeden zůstává blíže neurčen.

Cizí ražby v obou depotech představují pouze malou část. Většinou se jedná o ražby stejných mincovních pánů, které máme doloženy i v nálezech zahrnutých do prováděného rozboru. Nově tu jsou dosvědčeni pouze tři zcela minimálně zastoupení vydavatelé mince, a to město Hamburg, Falc-Veldenz a Španělsko, které nenalezneme v jiných depotech. Obecně se zastoupení jednotlivých mincovních pánů, mezi nimiž převažují vydavatelé z německých zemí, pohybuje v řádu několika kusů. Zcela v nich chybí mince švýcarské, nizozemské a také uherské.

Zásadní rozdíly neshledáme ani při srovnání nominálové struktury. Domácí minci znovu reprezentuje především 3krejcar, jenž je v menší míře doplňován krejcarem. Rovněž cizí ražby představují hlavně drobné nominály, které jinak najdeme v první podskupině studovaných depotů, do které by dobou svého uložení patřily i tyto kontrolně sledované nálezové soubory.

Na závěr k nim lze také podotknout, že oba depoty nevykazují výraznější odchylky ani z pohledu posuzování doby vyražení mincí. Naprostá většina z nich pochází z doby třicetileté války a let bezprostředně následujících. Starší složku depotů reprezentují nezřídka ještě předválečná zahraniční platidla, zatímco takto stará domácí mince se tu uplatňuje jen v minimální míře.

Specifickou složku zkoumaných nálezů, které by měla být věnována zvláštní pozornost, tvoří zlaté ražby. Bohužel při zkoumání struktury provenience zlatých mincí nám vybrané depoty nemohou relevantním způsobem pomoci. V celém studovaném souboru se vyskytuje pouze deset dukátů, z nichž po jednom pochází ze slezského knížectví Münsterberg-Olešnice a z Uher a zbylých osm bylo vyraženo v oblasti Nizozemí.¹⁶³ Z tohoto minimálního počtu zlatých mincí nelze přirozeně vyvozovat žádné závěry.

K dispozici nemáme ani žádný jiný skutečně reprezentativní český depot, jež by bylo možné využít. Aby přesto mohl být proveden alespoň torzovitý nástin možného výskytu zlatých mincí v oběživu po polovině 17. stol., byly zkoumány nálezy z Větrova a Postřekova, které obsahovaly vedle četných tolarových stříbrných mincí také větší množství zlatých nominálů. Větrovský nález jich zahrnoval minimálně 108. Ovšem popsáno jich při srovnání

¹⁶³K jejich přesné geografické provenienci viz předchozí poznámka.

od sebe se poněkud lišících popisů máme nanejvýš 83.¹⁶⁴ Druhý z jmenovaných depotů obsahoval 30 zlatých ražeb.¹⁶⁵

V těchto dvou nálezech je doloženo celkově 36 mincovních pánů. Kromě münsterbersko-olešnického dukátu se ostatní vydavatelé mincí ze statisticky zkoumaných depotů vyskytují i v některém z obou doplňkově hodnocených nálezů.

Ze zemí Koruny české máme v obou depotech doloženu trojici českých vládních dukátů z 16. stol., z nichž jeden byl vyražen za Ferdinanda I. a zbylé dva za Rudolfa II. Moravská a rovněž ani slezská zlatá vládní mince v žádném z obou depotů zastoupena nebyla.

Z alpské oblasti jsou znovu trojicí dukátů dosvědčeni tři mincovní páni.¹⁶⁶ Jejich mince byly vyraženy v jednom případě v průběhu druhé poloviny 16. stol. a ostatní během třicetileté války.

Jedenáct vydavatelů¹⁶⁷ s celkovým počtem 31 ražeb pochází z německé oblasti. Zmíněných 31 mincí tvoří 30 dukátů a jeden 2dukát. Mezi německými mincovními pány nalezneme několik nových mincovních pánů, kteří se v oficiálně zkoumaných depotech vůbec nevyskytují.¹⁶⁸ Dominantní postavení v této složce zaujímá město Frankfurt nad Mohanem, odkud máme dosvědčeno 14 dukátů. Více než tři ražby pak pocházejí již jen z měst Hamburg a Norimberk. V obou případech se jedná o čtyři mince.

S výjimkou dvou hamburských mincí, které pocházejí ze samotného závěru 15. stol., byly všechny ostatní mince vyraženy během 17. stol. Do doby před skončením třicetileté války náleží 23 mincí a zbylých šest bylo vyraženo teprve po jejím skončení, a to nejpozději do roku 1655. Polská oblast je reprezentována jedním dukátem města Gdaňsk a jedním 2dukátem města Thorn (Toruň). Zatímco první mince byla vyražena ještě v závěru 16. stol., tak druhá patří k novým ražbám vzniklým až po třicetileté válce.

Také z uherské oblasti v depotech nalezneme dvojici mincovních pánů. Vedle tří uherských vládních dukátů se zde objevuje rovněž jeden dukát sedmihradský. Z uvedených čtyř mincí pouze jeden uherský dukát vznikl po polovině 17. stol.

¹⁶⁴Miksch, Gustav: *Der Münzenfund in Ringenhain*. Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde der Gerichtsbezirke Böhm.-Aicha, Friedland, Gablonz, Kratzau, Reichenberg, Rochlitz und Tannwald 1, 1907, s. 186-193; Augst, Wilhelm: *Ringenhain (Bez. Friedland)*. Jahrbuch für Altertumskunde 2, 1908, s. 45^b-47^a.

¹⁶⁵Hásková, Jarmila: *Nález mincí ze 17. století v Postřekově, okr. Domažlice*. Numismatický sborník 11, 1970, s. 202-205.

¹⁶⁶U alpských mincovních pánů jde o Korutany, Tyroly a arcibiskupství Salzburg.

¹⁶⁷K nim patří Besancon, Branibory-Bayreuth, Brunšvicko, Dortmund, Frankfurt nad Mohanem, Hamburg, Norimberk, Pomořany, Sasko, biskupství Würzburg a Württembersko.

¹⁶⁸viz srovnání s poznámkou 148.

Tab. 12 – Zlaté mince zastoupené ve studovaných nálezech a v depotech z Větrova a Postřekova

Území	Počet mincovních pánů	Počet mincí
Čechy	1	3
Slezsko	1	1
Alpské země	3	3
Německé země	11	31
Polská oblast	2	2
Uhry	2	5
Nizozemí	11	65
Ostatní	6	13
Celkem	37	123

Největší část zlatých ražeb o celkovém počtu 57 mincí pochází z oblasti Nizozemí. Ty jsou spjaty s 11 mincovními pány.¹⁶⁹ Tento soubor tvoří lehce přes polovinu všech zlatých nominálů v doplňkově posuzovaných nálezech. Počtem mincovních pánů se Nizozemí vyrovnává zastoupení německého regionu. Z nominálového hlediska soubor tvoří jeden 2dukát a 56 dukátů. Při zkoumání přesné provenience zjistíme, že dominantní pozici zde zaujímá Utrecht se 17 ražbami, za kterým následují Geldern (12 ks), Zwolle (7 ks) a Holland (6 ks). Ostatní mincovní páni jsou zastoupeni třemi a méně mincemi. Nizozemské ražby byly v naprosté většině vyraženy v první polovině 17. stol. (47 ks). Ty doplňuje osm dukátů z konce 16. stol. a dva z doby po roce 1650.

Zbývajících 13 mincí tvoří provenienčně velmi pestrý soubor. V nálezech je doloženo šest dalších vydavatelů mincí, které nelze spojit s žádnou z předchozích popsanych oblastí. Sedm mincí představují turecké altuny vyrobené nejpozději před vypuknutím třicetileté války. Čtyři ražby pocházejí z jihoevropských zemí. V nálezech se objevila dvojice španělských mincí z přelomu 15. a 16. stol. a také dvojice italských mincí. První z konce 16. stol. byla vyražena ve Florencii a druhá v hrabství Tassarolo. Zbylé dva dukáty z doby třicetileté války reprezentují mincovnictví Dánska a Švédska.

Pokud jde o problematiku nálezů zlatých mincí, je třeba upozornit, že do studovaného období dobou svého ukrytí náleží největší zlatý depot z území bývalého Československa objevený v roce 1935 v Košicích, který obsahoval vedle trojice medailí a zlatého řetězu 2920 mincí. Tento nález vzhledem k místu svého uložení nemohl být do provedeného rozboru zařazen, ale jeho složení poskytuje ojedinělý pohled na otázku zlatých ražeb. Z tohoto důvodu

je vhodné se u něho zastavit alespoň vzhledem k srovnání s výše uvedenými nálezy z českého prostředí.¹⁷⁰

Z 37 mincovních pánů dosvědčených v českých nálezech jich depot objevený v Košicích zahrnoval 29.¹⁷¹ V případě mincí z uherské oblasti, kterých košický poklad vykazuje nejvíce (Uhry – 1181 ks a Sedmihradsko – 257 ks), s českými nálezy nekoresponduje, což ovšem jde do značné míry na vrub místu jeho objevu. Jeho druhou nejpočetnější složku ovšem představovaly nizozemské ražby (1016 ks), které tvoří také největší část mincí z českého prostředí. Shodu zjistíme i u nejpočetněji zastoupeného sem příslušejícího mincovního pána, a to provincie Utrecht, kterou reprezentuje 346 mincí. K více zastoupeným patří i Geldern (151 ks) a Zwolle (100 ks).

Ražby z ostatních oblastí se v košickém pokladu objevovaly v podstatně menší míře. Přesto lze např. částečnou shodu spatřit v zastoupení nejvíce doložených německých pánů. I zde se jedná o města Frankfurt nad Mohanem (29 ks), Hamburg (37 ks) a Norimberk (17 ks).

¹⁶⁹K této oblasti přísluší ražby z Brabantska, Deventeru, Geldernu, Fríska, Holanadu, Kampenu, Overyssele, Utrechtu, Západního Fríska, Zélandu a Zwolle.

¹⁷⁰K tomuto nálezu viz Nohejlová-Prátová, Emanuela: *Košický poklad. Nález zlatých mincí 15.-17. století v Košicích r. 1935*. Sborník Národního musea v Praze, A – historický, sv. 3, 1948.

¹⁷¹V nálezu se nevyskytovaly ražby z Tyrolska, Brunšvicka, Dortmundu, biskupství Würzburg, Württemberska, Osmanské říše, Florencie a hrabství Tassarola. S výjimkou početněji doložených tureckých mincí jde o mincovní pány dosvědčené v depotech vždy pouze jedinou mincí.

6. ZHODNOCENÍ STATISTICKÉHO ROZBORU STUDOVANÝCH NÁLEZŮ

6.1. SROVNÁNÍ S MINCOVNÍMI NÁLEZY Z DOBY TŘICETILETÉ VÁLKY

Po popisu struktury zkoumaných depotů lze přistoupit k vyhodnocení zjištěných výsledků a podívat se na změny, kterými ve světle svědectví nálezů mincí prošlo oběživo v Čechách v době od skončení třicetileté války ve srovnání s touto předchozí etapou českých dějin. Za základ porovnání je možné využít vícekrát zmíněnou detailní studii A. Kostlána.¹⁷² Nejprve se budeme věnovat srovnání geografické proveniencie mincí a významu jednotlivých mincovních pánů pro strukturu oběživa. Protože doba třicetileté války se vyznačuje podstatně vyšším počtem uložených nálezů než období následující a tím také širší materiálovou základnou, byl zde při rozboru použit přibližně dva a půlkrát vyšší počet ražeb (20587 ks). Spíše než počet mincí nás tak při srovnání bude zajímat procentuelní podíl, jenž lépe odráží možné změny.

Na první pohled je zřejmý výrazný pokles počtu v nálezech zastoupených mincovních pánů. Doložených 85 vydavatelů mince v depotech uložených po roce 1650 představuje proti 268 mincovním pánům v nálezech z třicetileté války pouze necelou jednu třetinu. I když lze s jistotou počítat s tím, že v případě zkoumání dalších nálezů by se tento rozdíl mohl o něco zmenšit,¹⁷³ zůstane přesto markantní. Pestrost ražeb obíhajících v Čechách po polovině 17. stol. se tedy beze sporu podstatně snižuje.

Rozhodující podíl na tomto stavu má absence většiny mincovních pánů z německé oblasti, kde oproti dřívějším 183 mincovním pánům jich je později doloženo pouze 42. Navíc má zastoupení většiny z nich pouze symbolický charakter a pro strukturu oběživa nepředstavují jejich mince prakticky žádný význam, zatímco v předchozím období zde najdeme několik silně zastoupených pánů. V nálezech z třicetileté války na úroveň alespoň jednoho procenta dosáhly Falc-Veldenz (216 ks; 1%), Falc-Zweibrücken (593 ks; 2,9%), Hanau-Lichtenberg (352 ks; 1,7%) a Solms-Lich (237 ks; 1,2%).¹⁷⁴ Navíc ještě dalších pět mincovních pánů je

¹⁷²Kostlán, Antonín: *Nálezy mincí českého prostředí z období třicetileté války jako historický pramen. Příspěvek k aplikaci matematických metod při rozboru historických hromadných pramenů pozdního feudalismu.* Numismatický sborník 17, 1986, s. 191-236. Vzhledem k zaměření mé práce na nálezy uschované po roce 1650 a studie A. Kostlána na depoty uložené v letech 1618-1648 zde vypadly nálezové soubory z let 1649-1650. U nich lze však oprávněně soudit, že se svou strukturou neliší od depotů z období třicetileté války.

¹⁷³O tom nejlépe svědčí doplňkově posuzované nálezy, kde se objevují v jiných depotech nedoložení mincovní páni.

¹⁷⁴Kostlán, Antonín: *Nálezy mincí českého prostředí z období třicetileté války jako historický pramen. Příspěvek k aplikaci matematických metod při rozboru historických hromadných pramenů pozdního feudalismu.* Numismatický sborník 17, 1986, s. 207-208.

zde doloženo více než stem svých ražeb.¹⁷⁵ V depotech uložených po roce 1650 už takového německého vydavatele nenajdeme žádného.

Tab. 13 – Srovnání nálezů z doby třicetileté války a nálezů z druhé poloviny 17. století podle geografické příslušnosti mincovních pánů

Území	Nálezy z let 1618 - 1648				Nálezy po roce 1650			
	Počet mincí	Procenta	Počet mincovních pánů	Procenta	Počet mincí	Procenta	Počet mincovních pánů	Procenta
Čechy	7576	37	3	1	1168	14,4	3	3,5
Morava	438	2	2	1	388	4,8	2	2,3
Slezsko	1585	8	14	5	3063	37,9	11	13
Alpské země	3699	18	7	3	2390	29,5	6	7,1
Blíže neurč. habsb. země	-	-	-	-	55	0,7	-	-
Německé země	4594	22	183	68	232	2,9	42	49,4
Polská oblast	1274	6	9	4	32	0,4	4	4,7
Uhry	34	0	1	0	587	7,3	1	1,2
Švýcarsko	648	3	14	5	21	0,3	4	4,7
Nizozemí	540	3	16	6	84	1	10	11,8
Ostatní	48	0	19	7	6	0	2	2,3
Neurčené	151	1	-	-	63	0,8	-	-
Celkem	20587	100	268	100	8089	100	85	100

Tento stav se odráží přirozeně i v celkovém počtu mincí. Nálezy z let 1618-1648 byly tvořeny německými ražbami více než z jedné pětiny (4594 ks; 22%), zatímco později tento podíl klesá téměř na osminu předchozího stavu (232 ks; 2,9%). Navíc jako odraz předchozího období můžeme chápat pouze menší část německých drobných ražeb, jež se většinou vyskytovaly v první podskupině nálezů uschovaných před rokem 1675. Později začíná v německém souboru převládat nová mince, která s oběživem z období třicetileté války bezprostředně nesouvisí. U německé složky oběživa lze celkově konstatovat, že její struktura v obou srovnávaných obdobích vykazuje značné rozdíly.

Jestliže největší podíl na poklesu provenienční pestrosti ražeb nese území německých zemí, tak výraznější propad počtu mincovních pánů najdeme také u oblasti Švýcarska a u položky ostatních vydavatelů mince. Z původních 14 švýcarských pánů jsou později ve zkoumaných

¹⁷⁵K nim náleží Falc-Simmern (129ks), Lippe-Detmold (119ks), Solms (111ks), město Štrasburk (178ks) a biskupství Štrasburk (163ks).

nálezích doloženi jen čtyři. V případě švýcarské oblasti pokles počtu zastoupených mincovních pánů doprovází rovněž výrazné snížení celkového významu na podobě struktury oběživa. Za třicetileté války tvoří švýcarské mince lehce přes tři procenta v nálezích doložených ražeb (648 ks), přičemž město Zug se počtem svých ražeb dokonce dostává mezi silně zastoupené vydavatele mincí (219 ks; 1,1%),¹⁷⁶ aby následně míra zastoupení švýcarských ražeb klesla téměř k nule (21 ks; 0,3%).

Tab. 14 – Srovnání zastoupení silných mincovních pánů s minimálně jednoprocenním podílem v nálezích z doby třicetileté války a v nálezích z druhé poloviny 17. století

Území	Mincovní pán	Nálezy z let 1618-1648		Nálezy po roce 1650	
		Počet mincí	Procentuelní podíl	Počet mincí	Procentuelní podíl
Čechy	Vládní mince	7364	35,8	1093	13,5
Morava	Vládní mince	425	2,1	271	3,4
	Olomoucké biskupství	13	0	117	1,4
Slezsko	Vládní mince	1046	5,1	2599	32,1
	Lehnice-Břeh	117	0,6	383	4,7
Alpské země	Dolní Rakousy	767	3,7	893	11
	Korutany	131	0,6	174	2,2
	Štýrsko	397	1,9	448	5,5
	Tyroly	419	2	827	10,2
	Salzburg	1972	9,6	26	0,3
Německé Země	Falc-Veldenz	216	1	0	0
	Falc-Zweibrücken	593	2,9	3	0
	Hanau-Lichtenberg	352	1,7	3	0
	Solms-Lich	237	1,2	1	0
Polsko	Vládní mince	1167	5,7	22	0,3
Švýcarsko	Město Zug	219	1,1	5	0
Uhry	Vládní mince	34	0	587	7,3

V případě geograficky blíže nepřirazených vydavatelů se v nálezích z let 1618-1648 setkáme s 19 mincovními pány, z kterých dále zůstávají jenom dva. Shodně v obou obdobích však těmto vydavatelům mincí příslušel marginální počet ražeb.

Menší snížení počtu mincovních pánů můžeme sledovat také u oblasti Slezska, Polska a Nizozemí. U slezských vydavatelů mincí se jejich počet snižuje ze 14 na 11. Ovšem u počtu

¹⁷⁶Téměř jednoprocenní zastoupení vykazuje rovněž Schaffhausen se 177 mincemi. Přes sto ražeb je doloženo i z Luzernu (116ks).

mincí a jejich významu pro podobu oběživa zjistíme opačný vývoj. I přes uvedený pokles doložených mincovních pánů je v nálezech po roce 1650 zaznamenán značný nárůst slezské mince. Jestliže v době třicetileté války tvořily slezské ražby osm procent s doloženými 1585 mincemi, tak v druhé polovině století význam narostl na více než jednu třetinu (37,9%) s 3063 mincemi, přičemž jejich význam zřetelně narůstá postupně s datem uložení nálezů. V českých nálezech uložených do roku 1675 tvoří slezská mince 23,7 procenta (763 ks), zatímco v druhé zkoumané podskupině její podíl narůstá už na 47,2 procent (2300 ks).

Za hlavní důvod tohoto vzestupu lze označit v první řadě podíl slezské vládní mince. Ta sice již v předchozím období patří s 5,1 procenta a 1046 mincemi k velmi silným mincovním pánům, ale v následujících letech její podíl roste na 32,1 procenta (2599 ks). V menší míře se na vzestupu podílí ještě knížecí lehnicko-břežské ražby, jejichž zastoupení dosahuje nově 4,7 procenta (383 ks) na místo dřívějšího necelého jednoho procenta (117 ks; 0,6%). Jinak se vyvinulo postavení dalšího více zastoupeného slezského mincovního pána, a to města Svídnice. To je v nálezech z třicetileté války doloženo prakticky shodně jako lehnicko-břežské ražby se 112 mincemi.¹⁷⁷ Ovšem z depotů po roce 1650 tento vydavatel prakticky mizí a je dosvědčen pouze jedinou ražbou.

Jednou z nejvýraznějších změn ve srovnání obou období je téměř naprosté vymizení polské mince z nálezů. U polské oblasti je doprovázen relativně mírnější úbytek mincovních pánů strmým úbytkem počtu mincí. Dřívější šestiprocentní podíl, za který může především výskyt před rokem 1648 silně zastoupené polské vládní mince (1167 ks; 5,7%), se 1274 ražbami klesá prakticky k nule (32 ks; 0,4%). Výše zmíněná polská vládní mince se v pozdějších nálezech objevuje jen ve 22 případech.

V případě Nizozemí se nejedná o tak zásadní rozdíl. Na místo někdejších 16 nizozemských mincovních pánů je jich nadále v depotech doloženo deset a původní tříprocentní podíl tvořený 540 ražbami klesá na jedno procento s 84 mincemi. Tento pokles však vzhledem k specifické nominálové struktuře, kdy nizozemské ražby často reprezentují hodnotově vyšší ražby, nelze přeceňovat vzhledem k nedostatku srovnávacího materiálu. Přesto i zde k některým změnám dochází. Předně jako nejsilněji zastoupený mincovní pán v depotech z let 1618-1648 je uvedeno město Kampen s 192 ražbami (0,9%),¹⁷⁸ které později z nálezů znovu

¹⁷⁷Kostlán, Antonín: *Nálezy mincí českého prostředí z období třicetileté války jako historický pramen. Příspěvek k aplikaci matematických metod při rozboru historických hromadných pramenů pozdního feudalismu.* Numismatický sborník 17, 1986, s. 207.

¹⁷⁸Kostlán, Antonín: *Nálezy mincí českého prostředí z období třicetileté války jako historický pramen. Příspěvek k aplikaci matematických metod při rozboru historických hromadných pramenů pozdního feudalismu.* Numismatický sborník 17, 1986, s. 208.

téměř mizí s pěti doloženými mincemi a početně je předstiženo jinými vydavateli, a to především Brabantskem (41 ks).

U ostatních územních položek zůstává počet mincovních pánů přibližně zachován, což se ovšem nemusí shodovat s jejich podíly na struktuře oběživa. Velice markantní propad sledujeme u české mince. Ta se z původních 37 procent se 7576 ražbami propadá na pozdějších 14,4 procenta (1168 ks). Jednoznačnost postupného poklesu oproti dřívějšímu zastoupení nám nejlépe dosvědčují samostatná čísla pro obě podskupiny nálezů, kdy v nálezech do roku 1675 tvoří česká mince ještě 23,9 procenta, ale poté již jen 8,2 procenta. Citovaný pokles se ještě podstatněji vykreslí, jestliže u nálezů z třicetileté války budeme sledovat pouze jejich druhou podskupinu z let 1634-1648, neboť zde tvořila česká mince plných 48 procent (2850 ks).¹⁷⁹ Za zjevnou příčinu tohoto stavu lze jednoznačně označit pokles významu vládní mince. Ta tvořila v nálezech z třicetileté války 35,8 procenta se 7364 mincemi. Posléze však klesá její podíl na 13,5 procenta (1093 ks).

Za první složku, která podstatným významem ovlivňuje pokles zastoupení české vládní mince, lze uvést absenci dříve často se objevujících pražských grošů. Zatímco v depotech z třicetileté války je doloženo celkově 2574 mincí tohoto nominálu a je tak s 35 procenty vůbec nejčastější českou mincí,¹⁸⁰ tak v pozdějších nálezech jich zůstalo pouze 31. Jako potencionální důvod téměř úplného vymizení pražského groše v pozdějších nálezech je možné vidět patent císaře Ferdinanda III. z 26. září 1644, kterým kromě obecného zákazu brát všechnu lehkou minci stanovil lhůtu dvou týdnů, kdy měly být pražské groše brány po třech krejcarech, a po jejich uplynutí měly putovat již jen jako pagament do vládních mincoven.¹⁸¹

Obdobný propad četnosti, resp. i úplné vymizení z nálezů vykazují i další nominály ražené před nástupem Ferdinanda II. V případě malého groše, jenž tvořil v nálezech třicetileté války 22 procent české složky (1642 ks) a byl druhou nejvíce se vyskytující českou vládní mincí, máme pro pozdější depoty doloženo již pouze 53 ražeb.¹⁸² Také téměř shodně dříve doložený bílý groš (1583 ks; 21%) z nálezů s počtem 21 mincí takřka mizí.

Celkově můžeme říci, že česká vládní mince ražená do panování Ferdinanda II. se ze studovaných depotů prakticky ztrácí a představuje ve zkoumaných nálezech pouhých 112

¹⁷⁹Kostlán, Antonín: *Nálezy mincí českého prostředí z období třicetileté války jako historický pramen. Příspěvek k aplikaci matematických metod při rozboru historických hromadných pramenů pozdního feudalismu.* Numismatický sborník 17, 1986, s. 199.

¹⁸⁰Kostlán, Antonín: *Nálezy mincí českého prostředí z období třicetileté války jako historický pramen. Příspěvek k aplikaci matematických metod při rozboru historických hromadných pramenů pozdního feudalismu.* Numismatický sborník 17, 1986, s. 202.

¹⁸¹Čermák, Kliment – Skrbek, Bedřich: *Mince království českého za panování rodu Habsburského od roku 1526.* Pardubice 1891-1913, s. 388-390.

¹⁸²Ty navíc v naprosté většině pocházely pouze z jediného depotu z Poběžovic (45ks).

kusů, zatímco v dříve uschovaných nálezech se jednalo o 5571 mincí.¹⁸³ Jestliže porovnáme zastoupení všech českých králů panujících do první čtvrtiny 17. stol. v obou srovnávaných obdobích, tak bez výjimky sledujeme zmíněný drastický propad četnosti. Místo dosavadních 2074 mincí Vladislava Jagellonského jich máme nově doloženo jen 27. Dále např. u Rudolfa II. zůstává 54 mincí z dřívějších 1796 a u Ferdinanda I. místo 519 ražeb máme doloženy dvě. Stejným propadem se vyznačují i mince českých stavů, kde ze 77 mincí zůstala jediná. Tento propad nemohlo vykompenzovat 314 ražeb z doby vlády Leopolda I. K jeho malému zmírnění přispívá ještě nárůst počtu mincí ze 107 na 196 u Ferdinanda III., který vládl ještě po skončení třicetileté války, takže jeho celková produkce se v nálezech tohoto období ještě nemohla plně odrazit. Přihlédneme-li k odlišným srovnávaným počtům mincí z obou období, tak i u ražeb Ferdinanda II. lze hovořit o relativně vyrovnanějším zastoupení.

Tab. 15 – Přehled zastoupení české vládní mince podle jednotlivých panovníků v nálezech z doby třicetileté války a v nálezech z druhé poloviny 17. století

	Nálezy z let 1618-1648 Počet mincí	Nálezy po roce 1650 Počet mincí
Jan Lucemburský	1	-
Karel IV.	1	-
Václav IV.	30	2
Jiří z Poděbrad	11	1
Vladislav Jagellonský	2074	27
Ludvík Jagellonský	17	1
Ferdinand I.	519	2
Maxmilián II.	358	9
Rudolf II.	1796	54
Matyáš	531	13
České stavy	77	1
Friedrich Falcký	156	2
Ferdinand II.	1686	471
Ferdinand III.	107	196
Leopold I.	-	314

¹⁸³Kostlán, Antonín: *Nálezy mincí českého prostředí z období třicetileté války jako historický pramen. Příspěvek k aplikaci matematických metod při rozboru historických hromadných pramenů pozdního feudalismu.* Numismatický sborník 17, 1986, s. 200.

Zastoupení nevládních českých mincovních pánů, Albrechta z Valdštejna a Jindřicha Šlika, zůstává bez větších výkyvů zachováno. Z celkové struktury v obou srovnávaných epochách však nepředstavuje zásadní podíl.

Sousední Morava nevykazuje zásadní změnu nejen v počtu mincovních pánů, ale také v počtu doložených ražeb, i když se procentuelně význam moravské mince více než zdvojnásobil (388 ks; 4,8%) oproti dřívější době (438 ks; 2%). K podstatnější proměně však dochází ve struktuře zastoupení jednotlivých mincovních pánů. V nálezech z třicetileté války je téměř celý moravský soubor tvořen vládními habsburskými ražbami, které představují 425 mincí této složky. Podíl soukromých vydavatelů (13 ks), kterým je v tomto případě pouze olomoucký biskup, lze označit zatím za jednoznačně zanedbatelný. Vládní moravská mince dominuje i nálezům do roku 1675, kde představují 177 mincí z celkových 200, čímž stále i přes jistý nárůst kopírují malý význam biskupského mincovnictví (23 ks). Situace, kdy již na Moravě žádná vládní mincovna nepracovala a naopak vzestupnou tendencí se vyznačovalo mincovnictví olomouckých biskupů, se projevuje až v pozdějších depotech. Nálezy uschované po roce 1675 vykazují vyrovnaný počet vládních a biskupských ražeb (obě složky 94 ks) a teprve tato podskupina depotů se tak od předchozího srovnávaného období zřetelně odlišuje.

K výrazným proměnám dochází u mincí z alpských zemí a Uher. Ražby z alpských mincoven tvořily v nálezech z 1618-1648 18 procent všech ražeb s 3699 mincemi. V následném období stoupl její podíl na 29,5 procenta (2390 ks), i když srovnáme-li odděleně nálezy ukryté před a po roce 1675, tak zjistíme, že v druhé podskupině jejich význam zpětně klesá na 23,2 procenta (1129 ks), což jde především na vrub vzestupu slezské složky.

Patrné rozdíly najdeme rovněž ve struktuře tohoto souboru. V případě depotů z třicetileté války představují největší doloženou skupinu mince salzburských arcibiskupů s podílem 9,6 procenta a 1972 exempláři. Tyto ražby však v následném období z nálezů téměř mizí (26 ks) a již nehrají takřka žádnou roli. Ztrátu tohoto soukromého vydavatele mince v nálezech po roce 1650 kompenzuje vzestup významu vládního mincovnictví v jednotlivých rakouských zemích. Hranici jednocentního zastoupení v nálezech z let 1618-1648 přesahovaly ražby z Dolních Rakous (767 ks; 3,7%), z Tyrol (419 ks; 2%) a Štýrska (397 ks; 1,9%). V depotech z druhé poloviny 17. stol. se jejich podíl v různé míře zvyšuje. Největší vzestup vykazují tyrolské mince, a to na 10,2 procenta s 827 ražbami. Dolnorakouské ražby nově narůstají na 11 procent (893 ks) a štýrské na 5,5 procenta (448 ks). Nově uvedenou hranici přesahují také

korutanské ražby s podílem 2,2 procenta (174 ks), které v předchozím období představovaly se 131 dosvědčenými mincemi 0,6 procenta.

Význam uherských mincí v nálezech z třicetileté války byl s 34 mincemi pouze minimální a tyto zjevně nehrály, s potencionální výjimkou dukátů, v měnových poměrech Čech takřka žádnou roli. Tento stav odráží depoty uložené ve třetí čtvrtině 17. stol. s pouhými 17 ražbami. Přelom nastává znovu až u druhé podskupiny nálezů uschovaných po roce 1675, kdy sledujeme prudký vzestup jejich četnosti, jenž dokazuje tak ve srovnání s dřívější dobou zřetelný průnik uherské mince do oběživa v Čechách a s podílem 11,7 procenta a 570 ražbami se uherská mince rázem řadí k nejsilněji zastoupeným složkám.

Po srovnání geografické proveniencie a významu jednotlivých složek se nyní zaměříme na chronologické porovnání. Při srovnání nálezů z třicetileté války a depotů z druhé poloviny 17. stol. z pohledu doby vyražení mincí zjistíme podstatné rozdíly. V první řadě se oba srovnávané soubory značně odlišují v míře výskytu starých mincí. A. Kostlán ve své práci uvádí rozdělení doby vzniku ražeb od poloviny 15. stol., neboť jednotlivá čtvrtstoletí druhé poloviny 15. a první poloviny 16. stol. vykazují značné zastoupení mincí.¹⁸⁴ V nálezech po roce 1650 však mince ražené před rokem 1550 hrají zcela marginální roli a z tohoto důvodu není nutné dřívější čtvrtstoletí rozepisovat jednotlivě. Mince ražené před tímto datem v nálezech z let 1618-1648 tvořily téměř jednu čtvrtinu všech doložených mincí (4980 ks; 24%), zatímco v pozdějších depotech netvoří s počtem 39 mincí již ani jediné procento (0,5%).

Tab. 16 – Srovnání nálezů z doby třicetileté války a nálezů z druhé poloviny 17. století podle doby ražby mincí

	do 1550 (%)	1551-1575 (%)	1576-1600 (%)	1601-1625 (%)	1626-1650 (%)	1651-1675 (%)	1676-1700 (%)	? (%)
Nálezy z let 1618-1648	4980 (24)	1357 (7)	4101 (20)	4944 (24)	3473 (17)	-	-	1732 (8)
Nálezy po roce 1650	39 (0,5)	30 (0,4)	80 (0,9)	750 (9,3)	2121 (26,2)	2265 (28)	1479 (18,3)	1325 (16,4)

Hlavní příčinou poklesu mincí ražených do poloviny 16. stol. se stalo vymizení pražského groše z nálezů a vlastně celé starší české vládní mince, jak bylo podrobněji popsáno výše.

¹⁸⁴Pro léta 1451-1475 jde o 204ks (1%), pro léta 1476-1500 o 1369ks (7%), pro léta 1501-1525 o 1453ks (7%) a pro léta 1526-1550 1912ks (9%). Kostlán, Antonín: *Nálezy mincí českého prostředí z období třicetileté války jako historický pramen. Příspěvek k aplikaci matematických metod při rozboru historických hromadných pramenů pozdního feudalismu.* Numismatický sborník 17, 1986, s. 218.

Jako další důvody lze uvést absenci dříve hojně doložených polských vládních 1/2grošů z konce 15. a začátku 16. stol. a také salzburských halěrů a 2feniků, které se také v nálezech z let 1618-1648 objevovaly ve značném počtu. Podíl nejstarších mincí nemůže citelněji navýšit ani velký počet ražeb, u kterých nelze s úplnou jistotou přesné zařazení k jednotlivým čtvrtstoletím provést. Množství těchto mincí je do značné míry podmíněno nedostatečným popisem nálezů z obcí Úsilov a Chroboly, kde nebyly ročníky nalezených mincí rozepsány jednotlivě, ale určeny jen rámcově. Z obou popisů je však jasně patrné, že se jedná o mince především ze 17. stol.

Ani ražby vzniklé do roku 1600 se ještě v nálezech z druhé poloviny 17. stol. téměř neobjevují a jejich význam se příliš neliší od mincí ražených do poloviny 16. stol. Z druhé poloviny 16. stol. je v depotech uschovaných po roce 1650 doloženo pouze 110 mincí. Z depotů mizí v této době ražené a dříve velmi časté domácí malé a bílé groše a také cizí mince reprezentovaná hlavně hojnými německými drobnými nominály. Nárůst významu můžeme sledovat až u mincí z let 1601-1625 (750 ks; 9,3%). Zde můžeme naprosto přesně stanovit i zlomový rok změny výskytu. Tím se stávají mince s letopočtem 1624, neboť v nálezech pozorujeme ještě takřka úplnou absenci kiprové mince z počátku 20. let 17. stol. Teprve od tohoto data lze sledovat onen zmíněný nárůst.

Z chronologického pohledu kmen obou srovnávaných souborů trvá přibližně stejnou dobu, a to zhruba 75 let. U první skupiny mince z let 1576-1648 tvoří s počtem 12518 ražeb 61 procent. U druhého souboru mince z let 1625-1700 pak představují 72,5 procent (5865 ks). V jeho případě je navíc kmen zřetelně oddělen od zbytku nálezových mincí a lze ho ve srovnání s předchozí skupinou označit za podstatně výraznější. Jak již bylo zmíněno, do něho totiž náleží i naprostá většina konkrétně nepřirazených mincí a skutečný podíl by tak tvořil dokonce kolem 90 procent. Nálezy z druhé poloviny 17. stol. tvoří z tohoto pohledu značně kompaktní celek.

Na závěr, přestože mnohé vyplývá z již řečeného, se ještě souhrnně zastavíme u srovnání struktury nominálů v obou skupinách depotů. Nálezy z třicetileté války zahrnovaly ve své většině běžné nominály. Jejich hlavní osu tvořily pražské groše a na ně navazující bílé groše a 3krejcare, které ve velkém počtu doplňovaly nižší nominály jako malý groš a 2krejcar, zatímco výskyt hrubé mince byl zanedbatelný.¹⁸⁵

¹⁸⁵Kostlán, Antonín: *Nálezy mincí českého prostředí z období třicetileté války jako historický pramen. Příspěvek k aplikaci matematických metod při rozboru historických hromadných pramenů pozdního feudalismu.* Numismatický sborník 17, 1986, s. 228.

Rovněž v nálezech ukrytých po roce 1650 zůstává jednoznačně dominujícím nominálem 3krejcar, který doplňují menší běžné mince jako krejcarý a grešle. Nyní se však nominálová struktura rozšiřuje i k novým hodnotnějším ražbám – 6krejcarům a 15krejcarům. I ty však představují běžné krejcarové nominály a nikoliv hrubou minci, která zůstává nadále ve výrazné menšině.

A. Kostlán ve své práci konstatoval neměnnost základní nominálové struktury našich nálezů mincí po dlouhou dobu 16. stol. a první poloviny 17. stol.¹⁸⁶ Na základě tohoto studia lze bez větších výhrad tuto linii prodloužit až k počátku 18. stol.

6.2. MINCOVNICTVÍ LEOPOLDA I. A MĚNOVÉ POMĚRY JEHO DOBY Z POHLEDU NÁLEZŮ MINCÍ

Rozbor studovaných nálezů lze využít také k částečnému zodpovězení otázek týkajících se měnových poměrů a jejich proměn za vlády Leopolda I. Často řešeným problémem byl výskyt nejrůznější cizí mince v oběživu, které se snažil císařský dvůr řešit četnými nařízeními, které měly omezovat jejich platnost.

První skupinu, které budeme věnovat pozornost jsou ražby z polské oblasti a starší ražby z německých zemí ražené především před třicetiletou válkou, jejichž oběh limitoval patent z 31. března 1659.¹⁸⁷ V případě německých ražeb šlo především o různé krejcarý, 1/2batzeny (2krejcarý) a 3krejcarý, jež sem pronikaly ve velkém množství v průběhu zmíněné války. Německý soubor ve sledovaných nálezech nepředstavuje celkově nijak rozhodující podíl. Navíc jeho část složená ze starších drobných nominálů, o které nám v tuto chvíli jde, tvoří pouze jeho menšinu a tyto mince se tu vyskytují v takřka mizivém množství, a to vesměs jen ve dvou nálezech (Líšno a Humpolec). U prvního z nich může jít ještě o odraz oběživa třicetileté války vzhledem k jeho uložení po roce 1652. Ty ale přesto stále představují marginální složku depotu, což ostatně platí i pro později uschovaný humpolecký nález. Pouze do statistiky nezařazený nález z Postřekova obsahoval tyto ražby ve velké míře. Zatímco ještě v 50. letech se tyto mince v oběhu objevovaly zřejmě více, což dokládá jejich oběh zakazující výše uvedený císařský patent a nízký počet v nálezech lze přičíst spíše jejich nevhodnosti k účelu teaurace, tak zmíněné drobné německé mince již o něco později i vzhledem

¹⁸⁶Kostlán, Antonín: *Nálezy mincí českého prostředí z období třicetileté války jako historický pramen. Příspěvek k aplikaci matematických metod při rozboru historických hromadných pramenů pozdního feudalismu.* Numismatický sborník 17, 1986, s. 229.

¹⁸⁷viz poznámka 47.

k dostatku náhradního srovnatelného novějšího oběživa a předchozímu omezování platnosti nehrály zjevně v oběživu v Čechách takřka žádnou roli.

Polská mince starší i nového data vyražení se po nástupu Leopolda I. na trůn stala vícekrát terčem císařských nařízení zakazujících jejich přijímání. Jejich počáteční opakované vydávání svědčí o neúspěšném boji s polskou mincí. Později se císařské patenty věnovaly především novějším německým ražbám a polská mince ustupuje do pozadí. Sledované nálezy ovšem polské minci přisuzují marginální význam už od samého počátku druhé poloviny 17. stol., což se dá znovu vysvětlit nevhodností tezaurace těchto ražeb stejně jako u předchozí skupiny německých drobných mincí. Teprve spíše později nálezy odrážejí skutečný ústup významu polské složky v oběživu, který se ovšem zdá znovu jako zcela jednoznačný.

Takto jednoduchá ovšem není situace u nových nominálů ražených podle zinnské dohody, resp. na ni později navazujícího lipského jednání. Důvody vzniku těchto ražeb i podíl samotných císařských mincí na něm již byly popsány. Císařský dvůr následně vedl podle četnosti vydávaných nařízení týkajících se jejich oběhu s nimi poměrně marný boj. Tyto nové tolarové nominály se sice v celkovém souhrnu všech studovaných mincí neobjevují příliš často, ale při samostatném posuzování pouze vyšších nominálů získáváme poněkud odlišný pohled. Mezi německými ražbami nalezneme 72 $\frac{1}{3}$ tolaru a 57 $\frac{2}{3}$ tolaru odpovídajících nové měně nebo jejich méně jakostních napodobenin. K těmto mincím nemáme v nálezech žádný domácí ekvivalent. Navíc je třeba brát zřetel na to, že zkoumané depoty obsahují především drobnou minci a nikoliv vyšší nominály. Výskyt těchto tolarových dílů v oběživu tak pravděpodobně byl podstatně vyšší, než odpovídá rozboru studovaných depotů. Obecně se dá říci, že nálezová struktura potvrzuje marnost boje císařského dvora s těmito novými mincemi. Jako doplněk k průniku těchto ražeb do Čech lze uvést, že od zaražení prvních mincí podle zinnské dohody se v nálezech neobjevuje žádný soudobý tolar odpovídající říšské normě (Spezialtaler). Všechny 16 německých tolarů, které zkoumané nálezy obsahovaly, bylo vyraženo již dříve.

Vydávané císařské patenty obsahovaly také podmínky týkající se oběhu mincí z oblasti Nizozemí. Ražby z tohoto území nepatřily do skupiny zakazovaných mincí, ale byla pouze stanovována jejich hodnota při placení vůči domácímu oběživu. Tyto do určité míry specifické ražby se také v malé míře objevují ve studovaných nálezech. Jejich první specifikum spočívá v nominálovém složení, které neodpovídá většinově v depotech zastoupené minci, ale jedná se o hodnotově vyšší stříbrné a zlaté mince. Druhé specifikum plyne z doby jejich ražby, neboť podstatná část těchto mincí byla vyražena již před rokem 1600.

Stejně jako u tolarových německých mincí se dá dobře předpokládat, že u bohatších vrstev by podíl nizozemských mincí byl podstatně vyšší, než odpovídá tomuto rozboru. Podpurným argumentem pro toto tvrzení je i složení doplňkově zkoumaných nálezů z Větrova a Postřekova. Jejich trvalá hodnota také odpovídá na otázku, proč se zde vyskytují starší ražby nekorespondující s většinou mincí v depotech.

Jiným problémem, který se vídeňský dvůr snažil s různým úspěchem během druhé poloviny 17. stol. vyřešit, byla existence nevládních mincoven na území pod svou kontrolou. K těm nejproduktivnějším náležela kroměřížská mincovna olomouckých biskupů. Ve stížnostech na její činnost nalezneme i výtku, že Morava je biskupskou mincí doslova zaplavena.¹⁸⁸ České nálezy sice nedokazují, že by tyto ražby hrály takto rozhodující roli v oběživu, ale bez výhrad patřily k pevné součásti oběhu, na což odkazuje i v celkovém měřítku postavení mezi silnými mincovními pány. Zjištěné výsledky dobře korespondují i se známým vzestupem produkce za biskupa Karla II. Liechtensteina s vrcholem v letech 1669 a 1670.¹⁸⁹ Druhá podskupina nálezů ukrytých po roce 1675 totiž vykazuje čtyřnásobný nárůst výskytu biskupské mince oproti dřívějším depotům.

Naproti tomu vratislavští biskupové, další z významných církevních hodnostářů habsburské monarchie, jsou v nálezech po celé studované období dosvědčeni zcela minimálně. Pouhých devět mincí neodpovídá jejich v literatuře zmiňované hojné produkci.¹⁹⁰ Přitom jejich mincovní činnost se zaměřovala rovněž na běžnou krejcarovou minci, z níž jsou veskrze složeny zkoumané nálezy. Nezdá se tedy, že by vratislavská biskupská mince plynula do Čech v nějakém podstatnějším množství.

Naopak za výrazně zastoupené nevládní mincovní pány ze Slezska je třeba označit lehnicko-břežské vévody. Jejich mincovnictví sice v polovině 70. let 17. stol. smrtí posledního piastovského vévody Jiřího Viléma (1672-1675) a vymřením rodu končí a dosud knížecí mincovna v Břehu později slouží potřebám císaře, ale podíl těchto ražeb v oběživu na českém území zůstal i nadále značný. Vzhledem k nárůstu mincovních aktivit lehnicko-břežských vévodů v 60. letech druhá podskupina vykazuje více těchto mincí než první, do které spadají nálezy uložené z části ještě v době, kdy produkce nedosahovala pozdější úrovně. Především tříkrejcarý (322 ks) tu máme zastoupeny velice hojně. Vzhledem k množství těchto ražeb v nálezech je patrné, že pro císařský dvůr muselo být ukončení knížecí ražby v Břehu skutečně více než vítanou okolností. Přesto však tyto mince zjevně z oběhu nezmizely nijak

¹⁸⁸Sejbal, Jiří: *Základy peněžního vývoje*. Brno 1997, s. 266.

¹⁸⁹Suchomel, Dan – Videman, Jan: *Mincovnictví olomouckých biskupů a arcibiskupů (1608-1820)*. Kroměříž 1997, s. 134-136.

¹⁹⁰Sejbal, Jiří: *Základy peněžního vývoje*. Brno 1997, s. 272.

rychle ani v následujících desetiletích a nadále se s nimi tehdejší obyvatelstvo i v Čechách naprosto běžně setkávalo.

V době, kdy již lehnicko-břežské mincovnictví patřilo minulosti, narůstala činnost württembersko-olešnických vévodů vrcholící ke konci 17. stol. Z tohoto důvodu je nemáme zastoupeny vůbec v první podskupině nálezů a jejich nárůst v druhé podskupině můžeme označit za mírný. Na jejich skutečný význam by však lépe odkázaly až o něco mladší nálezy uschované na počátku 18. stol.

Pokud dosud byl hodnocen význam aktivních mincovních pánů, tak bychom neměli zapomenout i na dva další vydavatele mince přímo z Čech, jejichž mincovnictví však spadá do doby třicetileté války – Albrechta z Valdštejna a Jindřicha Šlika. Oba šlechtici v době vlády Leopolda I. byli již různě dlouho po smrti a žádné mince nerazili. Počet jejich ražeb v nálezech sice není vysoký, ale oba jsou jimi nečekaně zastoupeny ve většině nálezů. Jejich mince bychom mohli označit za určitý relikv předcházejícího období českých dějin, který na jedné straně nemohl podstatnějším způsobem ovlivňovat strukturu oběživa, přesto však na straně druhé byl zjevně ještě jeho nedílnou součástí.

I přes pro vídeňský dvůr podstatné problémy spjaté s mincovnictvím domácích mincovních pánů a průnikem zahraničních platidel rozhodující význam pro podobu měnových poměrů v Čechách měla bezesporu vládní císařská mince. Analyzované depoty umožňují nejen její celkové zhodnocení, ale mohou poukázat i např. na produkci vládních mincoven v jednotlivých zemích habsburského soustátí.

V nálezech podrobených rozboru se celkově vyskytlo 3338 mincí vyražených Leopoldem I. ve vládních mincovnách, které tvoří 41,3 procenta celého zkoumaného souboru. Jedná se o vůbec největší soubor některého z panovníků bez ohledu na geografickou provenienci. Svého otce a předchůdce na trůnu Ferdinanda III. s 630 mincemi překonává počtem ražeb více než pětkrát. Druhého nejvíce doloženého panovníka Ferdinanda II. s 2058 mincemi převyšuje o více než dvanáct set mincí. Dohromady trojice těchto panovníků je zastoupena 6026 ražbami, což představuje 74,5 procenta zkoumaných mincí a nejlépe tak svědčí o významu domácí císařské mince i pro oběh v Čechách.¹⁹¹ Počet všech císařských ražeb se ostatními habsburskými panovníky zvyšuje již jen relativně nepatrně na 6165.¹⁹²

První podskupina zkoumaných nálezů ještě neobsahuje rozhodující podíl Leopoldových mincí (334 ks), což přirozeně souvisí s ukrytím některých depotů v letech před jeho nástupem na trůn. Také další depoty uschované krátce po začátku jeho vlády nemohou obsahovat

¹⁹¹Toto ovšem platí pouze pro běžné krejcarové nominály a nikoliv tolarové a dukátové ražby.

¹⁹²viz tabulka 10.

rozhodující podíl těchto ražeb. V první podskupině depotů nalezneme jen deset procent všech jeho mincí. U této podskupiny tedy ještě nad nimi převládají starší ražby Ferdinanda II. (1442 ks) a Ferdinanda III. (473 ks).

Tab. 17 – Přehled ražeb Ferdinanda II., Ferdinanda III. a Leopolda I. podle jednotlivých zemí (všechny mince/nálezy do roku 1675/nálezy po roce 1675)

Území	Ferdinand II.	Ferdinand III.	Leopold I.
Čechy	471/378/93	196/165/31	314/87/227
Morava	245/153/92	25/23/2	-
Slezsko	467/328/139	201/150/51	1920/144/1776
Dolní Rakousy	422/274/148	74/45/29	382/65/317
Horní Rakousy	-	-	22/3/19
Korutany	123/87/36	34/20/14	17/1/16
Štýrsko	307/210/97	93/69/24	45/4/41
Tyroly	-	-	54/13/41
Uhry	-	1/0/1	584/17/567
Neurčeno	23/12/11	6/1/5	-
Celkem	2058/1442/616	630/473/157	3338/334/3004

S postupující dobou uložení nálezů však význam Leopoldových ražeb narůstá a získává dominantní postavení. Ve druhé podskupině nálezů bylo celkově zjištěno 3004 jeho mincí (90%). S tím současně pozorujeme logický úbytek podílu jeho předchůdců.

Tab. 18 – Přehled v nálezech zastoupených ražeb Leopolda I. podle geografické proveniencie jednotlivých nominálů

Nominál	Čechy	Slezsko	Dolní Rakousy	Horní Rakousy	Korutany	Štýrsko	Tyroly	Uhry	Celkem
2fenik			3						3
1/2krejcar		2							2
Grešle		767							767
Krejcar	29	348	2		2		1		382
3krejcar	264	622	192	13	7	25	46	72	1241
6krejcar	10	77	36	2	5	13		249	392
15krejcar	11	104	149	7	3	7	7	263	551
Celkem	314	1920	382	22	17	45	54	584	3338

Geograficky z jednotlivých zemí máme jako nejvíce zastoupené Slezsko s 1920 ražbami, které tedy tvoří více než polovinu všech Leopoldových mincí (57,5%). Tak vysoký počet

slezských ražeb je podmíněn v první řadě nálezem z Bozkova. Z něho pochází prakticky všechny slezské grešle a krejcary, které se v analyzovaném souboru nálezů objevily. Bozkovský depot byl objeven ze všech nálezů nejbliže slezských zemských hranic v severovýchodních Čechách, takže významný podíl tamních ražeb nemusí nutně překvapovat. Ovšem i při odebrání tohoto nálezu by slezská složka přes velký pokles zůstala dominantní. Bozkovský nález byl také ze všech studovaných depotů uschován nejpozději, takže se na něm mohla projevit i rozsáhlá ražba drobných nominálů v břežské mincovně v 90. letech 17. stol. Tu doplňuje již dřívější velká produkce drobných mincí v opolské mincovně a tradičně se značnou výrobou vyznačující vratislavská mincovna. Bozkovský nález se také rozhodující měrou podílí na prudkém vzestupu slezské mince při srovnání první (144 ks) a druhé podskupiny depotů (1776 ks), který činí více než dvanáctinásobek. Slezské ražby zůstávají nejpočetnější složkou Leopoldových mincí i při posuzování obou podskupin zvlášť. Celkově se tak dá říci, že zkoumané depoty poměrně jasně ukazují velký význam slezských ražeben na měnové poměry v Čechách. Ostatně i u Ferdinanda II. (467 ks) a Ferdinanda III. (201 ks) se slezské ražby doložené v nálezech pohybují na vrcholu četnosti v rámci jednotlivých zemí habsburského soustátí.

Pokud jde o jednotlivé nominály, tak u slezských ražeb největší podíl připadá na grešle (767 ks), které se ovšem v jiných zemích nerazily. U nich tedy není možnost srovnat je s dalším materiálem. Podobná situace nastává i u krejcaru (348 ks). Ten sice byl v českých nebo rakouských mincovnách ražen, ale v nálezech se téměř nevyskytuje. Nebýt bozkovského depotu neměli bychom k dispozici ani téměř žádné slezské krejcary. Tato mince se tehdejšímu obyvatelstvu vzhledem k její minimální hodnotě zdála zřejmě jako nehodná tezaurace. Jiná situace panuje u 3krejcarů a vyšších nominálů. V případě nejvíce zastoupené Leopoldovy mince – 3krejcaru (1241 ks) – tvoří slezský podíl téměř přesně jejich polovinu (622 ks) a jednoznačně tak dominuje výskytu tohoto nominálu. Slezské 6krejcary se 77 ražbami a 15krejcary se 104 mincemi patří sice rovněž k více zastoupeným, ale jejich podíl však není zdaleka tak zásadní, na čemž se projevuje především nárůst počtu uherských ražeb.

V případě Ferdinanda II. jsou slezské ražby lehce předstiženy pouze českou složkou (471 ks), která naopak lehce zaostává u mincí Ferdinanda III. (196 ks). U Leopolda však domácí česká mince zaznamenává značný ústup a s 314 ražbami se před ní početně dostávají Dolní Rakousy a také Uhry. Toto tvrzení je platné ovšem pouze pro celkový přehled a druhou podskupinu nálezů, neboť nálezy ukryté před rokem 1675 ještě nezachytily nárůst významu uherských ražeb a nevyznačují se ani velkým počtem dolnorakouských mincí. V první podskupině depotů dosvědčených 87 českých ražeb tak tvoří ještě 23,8 procenta

Leopoldových mincí. V nálezech po roce 1675 přitom podíl klesá na pouhých 7,6 procenta a díky tomu se celkově ustálil na 9,4 procenta. Pokles koresponduje s poklesem významu českých mincoven v tomto období, kdy se jejich produkce nemohla vyrovnat dřívějším obdobím a také některým jiným mincovnám v monarchii. Zavření jáchymovské mincovny a po dlouhou dobu Leopoldovy vlády většinou malá činnost pražské a kutnohorské ražebny se odráží plně ve zkoumaných nálezech. Vzestup produkce obou fungujících mincoven v 90. letech 17. stol. již depoty nemohly odpovídajícím způsobem zachytit.

Nominálově české mince hrají v domácím oběhu podle zkoumaných nálezů podstatnější roli pouze v případě 3krejcarů, které byly českými mincovnami také produkovány nejvíce. Zastoupených 264 mincí tvoří přes pětinu ražeb tohoto nominálu (21,3%). Dalo by se uvažovat o tom, že i v případě krejcaru bude skutečný význam českých ražeb podstatně vyšší, než odpovídá studovaným depotům, ale vzhledem k jejich minimálnímu ukládání do nálezů to zůstává pouze hypotézou. Naproti tomu je dobře zřejmý malý význam 6krejcarů (10 ks) a 15krejcarů (11 ks) odpovídající nízké produkci těchto nominálů v českých mincovnách.

Druhým nejpočetnějším souborem mincí Leopolda I., který zároveň vykazuje asi nejzajímavější vývoj, představují uherské mince. Tyto ražby prakticky vůbec nenajdeme v nálezech do roku 1675 (17 ks), což platilo rovněž pro dřívější dobu. Produkce kremnické mincovny sice i v 60. letech byla vysoká, ale její ražby do Čech pronikaly zřejmě jen pozvolna a podobu oběživa před rokem 1675 zřejmě zásadním způsobem ještě neovlivňovaly. Teprve druhá podskupina nálezů přináší prudký nástup těchto mincí (567 ks). V jejím případě tvoří lehce přes 19 procent Leopoldových mincí a celkově se tak podíl uherských ražeb zvyšuje na 17,5 procenta (584 ks).

Oproti ostatním složkám Leopoldových mincí vykazuje tento soubor i specifické nominálové složení. S výjimkou slezských grešlí se jedná o jediný soubor, v kterém dominantní postavení nezaujímá 3krejcar (72 ks), neboť v případě uherských mincí musel ustoupit 6krejcaru i 15krejcaru. U prvně zmíněného nominálu máme v nálezech doloženo 249 exemplářů a u druhého 263. Jedná se jednoznačně o největší část obou nominálů napříč jednotlivými zeměmi. Více tento stav vyniká u 6krejcaru, který tvoří skoro dvě třetiny tohoto nominálu (63,5%). Uherské 15krejcaru představují díky o něco vyššímu zastoupení slezských a dolnorakouských ražeb o něco menší část, přesto se však jedná téměř o polovinu (47,7%) všech Leopoldových mincí této hodnoty doložených ve studovaných depotech. Naopak drobná zemská uherská mince (denár, obol, poltura a duarius) se v nálezech vůbec neobjevuje a tyto ražby se součástí oběhu v Čechách ve větším měřítku nejspíše nestávaly, i když o

nejnižších nominálech nás nálezy prakticky neinformují. Omezený výskyt se tedy vyloučit nedá.

Na území Čech a do zdejšího oběživa pronikaly rovněž ražby vládních mincoven z rakouských zemí. Ty se ovšem ani ve svém součtu s 520 mincemi nevyrovnají předchozímu podílu uherských ražeb. Největší část tohoto souboru (382 ks) tvoří dolnorakouské mince představujících 11,4 procenta Leopoldových mincí, což souvisí s činností velmi produktivní vídeňské mincovny hrající hlavní roli mezi alpskými ražebnami. Dolnorakouské mince do Čech na rozdíl od uherských běžně pronikaly i dříve. Také ve zkoumaných nálezech nalezneme poměrně dost těchto ražeb nejen přímo u Leopolda I., ale i u Ferdinanda II. (422 ks) a Ferdinanda III. (74 ks).

Budeme-li se věnovat pouze mincím Leopolda I., tak zjistíme, že v některých ohledech její výskyt kopíruje předchozí skupiny. Více jeho mincí je zastoupeno až v nálezech uložených po roce 1675 (317 ks) a složka se od jiných neodlišuje ani z pohledu nominálového složení. Vedle zcela výjimečně se vyskytujících nejnižších nominálů jsou zde zastoupeny jen 3krejcarey, 6krejcarey a 15krejcarey. Stejně jako u většiny ostatních skupin i zde je nejvíce doložen prvně jmenovaný nominál se 192 mincemi (15,5% daného nominálu), čímž tvoří třetí nejpočetnější skupinu za slezskými a českými ražbami. Ještě větší podíl na výskytu konkrétního nominálu lze sledovat u 15krejcaru. Doložených 149 ražeb představuje po uherských mincích druhý nejsilnější soubor s podílem lehce přes 27 procent.

Význam ostatních rakouských mincoven se v případě ražeb Leopolda I. nezdá příliš podstatný. U hornorakouských mincí tento stav nepřekvapí vzhledem ke krátké době, kdy byla v činnosti mincovna v Neuburgu am Inn a její omezené produkci. Přesto jsou v nálezech zastoupeny alespoň v minimální míře i tyto mince (22 ks).

Ještě méně mincí však pochází z Korutan (17 ks). Produkce zdejší mincovny ve Svatém Vítu ovšem nebyla časově omezena pouze na tak krátké období. Zatímco u Ferdinanda II. (123 ks) tvoří korutanské ražby ještě přibližně čtvrtinu výskytu vídeňských mincí, tak u Leopolda I. už se nejedná ani o dvacetinu. V nálezech do roku 1675 je doložena dokonce jenom jediná korutanská mince tohoto panovníka. Část tohoto rozdílu lze vysvětlit přirozeně vyšší produkcí vídeňské mincovny, přesto by však podíl korutanské mince měl být jistě vyšší, než odpovídá studovaným nálezům. Ovšem obdobně výrazný propad významu lze sledovat znovu u štyrských mincí, což snižuje pravděpodobnost větší náhodné absence korutanských mincí. S jistou opatrností lze vyjádřit závěr, že ražby z těchto rakouských zemí se za vlády Leopolda I. do Čech dostávaly jen spíše v menším množství a neovlivňovaly strukturu oběživa výraznějším způsobem, minimálně ve srovnání s první polovinou 17. stol.

Pokud jde o samotné štýrské ražby, tak ty jsou v nálezech poměrně hojně doloženy u Ferdinanda II. (307 ks), ale u Leopolda I. představují již jen malou část jeho ražeb (45 ks; 1,3%). Znovu především v nálezech do roku 1675 nehrají štýrské mince s čtyřmi ražbami prakticky žádnou roli. I zde se přitom dá konstatovat, že mincovna ve Štýrském Hradci patřila k činnějším vládním habsburským mincovnám a výskyt jejich ražeb ve studovaných depotech lze označit za až překvapivě nízký. Předchozí předběžný závěr o malém průniku korutanských ražeb do oběživa v Čechách se zdá být platný i pro situaci štýrské mince.

Na závěr se podíváme na problematiku tyrolských mincí. Leopold I. je v jejich případě zastoupen 54 mincemi, které reprezentují v naprosté většině 3krejcar (46 ks). Ty doplňuje sedm 15krejcarů a jeden krejcar. Vzhledem k velké produkci hallské mincovny by se mohlo na první pohled jevit, že pro tyrolské ražby platí výše vyjádřené závěry týkající se ražeb pocházejících z Korutan a Štýrska. Zde je třeba ale vzít v úvahu, že hallskou mincovnu do své správy převzal císařský dvůr teprve po vymření vedlejší tyrolské větve Habsburků arcivévodou Františkem Zikmundem v roce 1665. Ta do té doby produkovala velké množství mincí tyrolských arcivévodů. Poslední dva arcivévodové jsou také poměrně velkým počtem svých mincí zastoupeni i ve studovaných nálezech – Ferdinand Karel (493 ks) a krátce panující František Zikmund (123 ks).

Do oběhu tedy zdejší mince nesoucí císařovo jméno mohly začít ve srovnání s ostatními pronikat s několikaletým zpožděním. Přesto jeho 13 tyrolských mincí v první podskupině depotů přesahuje i v součtu korutanské a štýrské ražby. U takto nízkého počtu zastoupených mincí je třeba ovšem počítat s větším významem náhodného výskytu. Druhá podskupina nálezů uschovaných po roce 1675 se sice nevyznačuje razantním nárůstem počtu mincí (41 ks), ale to lze částečně vysvětlit poněkud specifickou produkcí hallské mincovny. Bohatých zdrojů kovu v této části Alp využíval i císař Leopold I. a nechával zde razit značné množství tolarových mincí, které nálezy ovšem nepodchycují. Totéž by se dalo říci i o na druhém konci nominálového spektra stojícím krejcaru, jenž se v depotech rovněž prakticky nevyskytuje, ale v hallské mincovně byl ve velkém počtu ražen. Skutečný význam tyrolských mincí pro oběh na našem území se tak ve srovnání s jinými skupinami ražeb z rakouských zemí stává obtížněji definovatelný a studované nálezy ho vzhledem ke svému složení nemohou více objasnit.

6.3. ČESKÁ MINCE V NÁLEZECH DRUHÉ POLOVINY 17. STOLETÍ V DALŠÍCH ČÁSTECH HABSBURSKÉ MONARCHIE (RAKOUSKÉ ZEMĚ A SLOVENSKO)

Kromě postižení změn, kterými oběživo v Čechách prošlo ve studovaném období druhé poloviny 17. stol., by bylo nanejvýš vhodné zjištěné výsledky srovnat se situací v jiných částech habsburské monarchie a zařadit je tak do širšího rámce. Bohužel odpovídající studie zaměřené na rozborů nálezů v tomto případě chybí a bez jejich vypracování není možné v současné době toto porovnání provést. Přesto se lze alespoň v podobě určité sondy podívat na postavení a strukturu české mince v nálezech mimo území zemí Koruny české. Pozornost bude věnována rakouským zemím a oblasti Horních Uher, dnešnímu Slovensku.

Přehled nálezů tolarového období z rakouských zemí obsahujících české ražby, z kterého je možno čerpat základní informace, publikoval E. Šimek.¹⁹³ Do studovaného období, které je v případě zahraničních nálezů s přítomností českých mincí prodlouženo až do roku 1705, a tedy do konce vlády Leopolda I., podle citované studie náleží 43 nálezů, z nichž 15 bylo uschováno nejpozději roku 1675¹⁹⁴ a zbývajících 28 bylo svými majiteli ukryto po tomto roce.¹⁹⁵ Z jejich popisů je celkově známo přes 29 000 mincí, které ovšem znovu nepředstavují všechny v nich původně uložené ražby, neboť část z nich byla nezřídka rozebrána a nemohla tak být popsána. Z předchozího rozboru jasně vyplynulo, že české nálezy vykazují významný podíl rakouské mince. Na druhé straně lze rovnou říci, že i česká mince se na rakouském území jako platidlo poměrně běžně uplatňovala. Ve zmíněných depotech bylo totiž uloženo a popsáno 2985 českých vládních mincí, ke kterým se přidává ještě 290 ražeb jiných mincovních pánů. Procentuální podíl z tohoto čísla by ovšem byl zavádějícím údajem vzhledem k pomnutí všech ostatních nálezových souborů bez českých mincí.

Uvedené relativně hojné uplatnění české mince na rakouském území má však svá specifika. Předně toto tvrzení lze do značné míry vztáhnout pouze na dnešní spolkovou zemi Dolní

¹⁹³Šimek, Eduard: *Česká, moravská a slezská mince v cizích nálezech 16.-19. století. I. – Rakousko*. Numismatický sborník 15, 1979, s. 301-408.

¹⁹⁴Jedná se o nálezy: Donnerskirchen (č. 117), Kollersdorf (č. 118), Neckenmarkt (č. 119), Poysdorf (č. 122), Vöcklabruck (č. 123), Oberndorf a. d. Ebene (č. 124), Gaweinstal (č. 125), Winkl (č. 126), Gösing (č. 127), Waldburg (č. 128), Äpfelgschwendt (č. 129), Hohenschlag (č. 130), Maigen (č. 131), Klapping (č. 132) a Stattersdorf (č. 133).

¹⁹⁵V tomto případě jde o depoty: Wöllan (č. 136), Böheimkirchen (č. 138), Hörbich bei Sarleinsbach (č. 140), Zell am Pettenfirst (č. 141), Ernsdorf (č. 143), Tulbing (č. 144), Berg (č. 146), Berg (č. 147), Hohenruppersdorf (č. 149), St. Bernhard (č. 150), Weiden am See (č. 151), Hainburg a. d. Donau (č. 152), Pleising (č. 155), Schleinbach (č. 156), Siedelhof (č. 157), Wien XVI. – Ottakringerstraße (č. 158), Spital am Semmering (č. 161), Höbersdorf (č. 162), Trölsberg (č. 163), Hafning (č. 164), Nikitsch (č. 166), Drasenhofen (č. 167), Pettenbach (č.

Rakousy, odkud pochází 24 depotů. K nim lze přiřadit i dva vídeňské nálezné soubory. V souhrnu tyto nálezy představují 1886 vládních a 147 soukromých českých ražeb. V souvislosti s touto oblastí je třeba upozornit na častější výskyt depotů v souvislosti s tureckým tažením na Vídeň v roce 1683. Ještě významnější ohrožení Turci představovali pro sousední oblast Burgenlandu, s kterou je spojeno pět nálezů, které obsahovaly 765 vládních a 112 soukromých mincí vyražených v Čechách. Z území Horních Rakous je doloženo sedm depotů zahrnujících 297 vládních a 25 soukromých českých ražeb. Již jen okrajově byly české mince zastoupeny v depotech z území spolkové země Štýrsko. Zde se jedná o čtyři nálezné soubory, v nichž bylo objeveno 37 vládních a 6 soukromých ražeb. Jeden mincovní nález obsahující neznámý počet českých ražeb pocházel z území Tyrolska.

Geografické rozložení nálezů tak ukazuje na výraznější zastoupení české mince v rakouských oblastech, které přiléhaly k území českých zemí. Ve vzdálenějších částech lze naproti tomu sledovat poměrně zřetelně malý význam české mince. Tato situace by mohla korespondovat se zaznamenaným poklesem zastoupení korutanské, štýrské a tyrolské mince ražené Leopoldem I., které ukázal rozbor českých nálezů. Naproti tomu se však starší mince Ferdinanda II. a Ferdinanda III., resp. tyrolských arcivévodů Ferdinanda Karla a Františka Zikmunda, pocházející z těchto zemí na území Čech vyskytovala v hojném počtu.

Tab. 19 – Přehled české mince zastoupené v rakouských nálezech z let 1650-1705 podle jednotlivých panovníků a soukromých mincovních pánů (všechny mince/nálezy do roku 1675/nálezy po roce 1675)

	počet mincí
Vladislav Jagellonský	2/0/2
Maxmilián II.	3/2/1
Rudolf II.	4/3/1
Matyáš	3/3/0
Ferdinand II.	2066/1089/977
Ferdinand III.	608/252/356
Leopold I.	299/40/259
Albrecht z Valdštejna	151/83/68
Jindřich Šlik	128/75/53
Eggenbergové	11/3/8
Celkem	3275/1550/1725

168), Wien III. (č. 169), Windisch-Minihof (č. 170), Aschendorf (č. 171), Markersdorf (č. 172) a Wenns (č. 173).

Z časového hlediska jsou vládní české mince v nálezech ukrytých do roku 1675 a po tomto datu rozloženy poměrně vyrovnaně. V první skupina depotů jich obsahovala 1389 a v druhé jich nalezneme 1596. Stejně jako v českých nálezech se zde uplatňovaly ražby především tři panovníků – Ferdinanda II. (2066 ks), Ferdinanda III. (608 ks) a Leopolda I. (299 ks). Kromě nich nálezové soubory zahrnovaly rovněž dvě mince Vladislava Jagellonského, tři mince Maxmiliána II. a Matyáše a čtyři mince Rudolfa II. Ražby těchto zbývajících a početně minimálně zastoupených panovníků představují velmi omezenou skupinu starších mincí z předbělohorského období. Jak bylo ukázáno již na rozboru českých nálezů, tyto mince se z oběhu v Čechách po polovině 17. stol. téměř vytratily a stejný stav platí zjevně i pro rakouské země.

Jestliže depoty z Čech ukazovaly na přeci jen vyrovnanější poměr ražeb Ferdinanda II. a Leopolda I, tak v případě rakouských je už dominance prvně jmenovaného naprosto jednoznačná. Ani u nálezů z doby po roce 1675, kde v Čechách Leopold I. (227 ks) získává nad Ferdinandem II. (93 ks) početní převahu, nemůže s 259 mincemi ražbám Ferdinanda II. (977 ks) konkurovat. Navíc zde ho předstihuje i Ferdinand III. s 356 mincemi. Z tohoto rozložení vyplývá, že českou složku v rakouských nálezech představují v první řadě mince vyražené v době třicetileté války, resp. krátce po jejím skončení, kdy produkce českých mincoven citelně převyšovala výrobu z druhé poloviny 17. stol. Vlastní česká mince Leopoldova sice do oběhu v části rakouských zemí nadále také proniká, ale netvoří už rozhodující podíl této složky oběživa.

Význam českého mincovnictví z doby třicetileté války pro rakouskou oblast a jeho pronikání sem lehce podtrhuje zastoupení českých soukromých mincovních pánů. Těm mírně dominuje v této době razící Albrecht z Valdštejna (151 ks) a do stejného období pak náleží i většina ražeb Jindřicha Šlika (128 ks). Oproti studovaným českým mincovním souborům se v rakouských depotech vyskytlo i 11 ražeb reprezentujících mincovnictví Eggenbergů. Je třeba však brát v potaz, že na rozdíl od českých depotů, které byly vybrány jako reprezentativní vzorek na základě několika kritérií, v případě rakouských nálezů pracujeme se všemi nálezovými soubory obsahujícími nějaké české ražby. Absence eggenberských ražeb v analýze podrobených českých nálezech neodráží jejich výskyt v oběživu vzhledem k jejich zjevně malému podílu. Ostatně jejich zastoupení i na rakouském území je ve srovnání s předchozí dvojicí mincovních pánů velmi nízké a vzhledem k celkovému objemu mincí v depotech zanedbatelné.

Z pohledu struktury nominálů zjistíme převážnou shodu mezi českými a rakouskými nálezy. Rozhodující nominál u vládních (2832 ks) i nevládních mincí (288 ks) představuje

tříkřejcar. Z vládních ražeb připadá 2037 ks na Ferdinanda II. a 607 ks reprezentuje mincovnictví Ferdinanda III. Pouze u Leopolda I., kde 3křejcary představují 188 ražeb, jsou zastoupeny alespoň o něco ve větší míře i jiné nominály. V souboru jeho mincí nalezneme tak rovněž 68 6křejcarů, 25 15křejcarů a 17 křejcarů, které doplňuje jeden tolar. S hrubou mincí se setkáme také u jiných panovníků. U Maxmiliána II. je doložen jeden 60křejcar, u Rudolfa II. jeden tolar a jeden 2tolár, u Ferdinanda II. jeden tolar a dva 2dukáty a u Ferdinanda III. jeden dvoudukát. Hrubou mincí doplňuje eggenberský 1/4tolár. Jestliže v českých nálezech podrobených rozboru nejvyšší nominály téměř chybí, tak v tomto případě nám rakouské nálezy ukazují alespoň v několika případech na jejich výskyt.¹⁹⁶

Zatímco z části rakouského území jsou mincovní nálezy s přítomností českých ražeb poměrně hojně dosvědčeny a svědčí tak o určité provázanosti této oblasti a Čech, pokud jde o měnový oběh, jinou situaci lze pozorovat na území dnešního Slovenska. Z oblasti někdejších Horních Uher se pro studium nálezových souborů druhé poloviny 17. a počátku 18. stol. nabízí jejich poměrně velké množství. Důvodem častějšího ukrývání peněz bylo v první řadě problematické sousedství s Osmanskou říší a s ním související vpády tureckých vojsk a dále také opakující se stavovská povstání, která byla zmíněna v druhé kapitole této práce.

Pozornost české minci ve slovenských nálezech věnoval nejprve J. Hlinka¹⁹⁷ a poté i E. Šimek.¹⁹⁸ Na základě v těchto studiích publikovaných mincovních depotů je možno dále pracovat s vybranými 39 nálezy. Z nich pouze devět náleží dobou svého ukrytí nejpozději do roku 1675.¹⁹⁹ Ostatní byly uschovány po tomto datu.²⁰⁰ Dohromady popsané části těchto depotů představují téměř 20 000 ražeb. Známé české mince reprezentuje 377 ražeb, z kterých

¹⁹⁶Pro české nálezy platí však stejné omezení jako u výskytu eggenberských mincí. Při zahrnutí všech nálezů z českého území do rozboru bychom i zde zjistili další výskyt domácí hrubé mince.

¹⁹⁷HLINKA, Jozef: *Nálezy českých a moravských mincí na Slovensku*. Slovenská numizmatika 3, 1974, s. 11-72.

¹⁹⁸ŠIMEK, Eduard: *Příspěvek k soupisu nálezů českých a moravských mincí na Slovensku (16.-19. století)*. Slovenská numizmatika 9, 1986, s. 205-221.

¹⁹⁹Jedná se o nálezy: Ostrov (Hlinka č. 69), Ruskovce (Hlinka č. 70), Unín (Hlinka č. 71), Tekovské Trst'any (Hlinka č. 72), Vrbnica (Hlinka č. 75), Trnava (Hlinka č. 96), Hlohovec (Hlinka č. 97; Šimek č. 21), Podunajské Biskupice (Hlinka č. 111) a Horné Obdokovce (Šimek č. 20).

²⁰⁰Sem jsou zařazeny nálezy: Horné Zelenice (Hlinka č. 74; Šimek č. 25), Chtelnica (Hlinka č. 77), Bratislava (Hlinka č. 80), Košice (Hlinka č. 84), Sabinov (Hlinka č. 85), Bidovce (Hlinka č. 86), Lentvora (Hlinka č. 87), Senec (Hlinka č. 88), Nové Zámky (Hlinka č. 89), Radošina (Hlinka č. 90), Bratislava (Hlinka č. 92), Humenné (Hlinka č. 93), Plavecký Štvrtok (Hlinka č. 94; Šimek č. 32), Chropov (Hlinka č. 103), Gaboltov (Hlinka č. 105), Nižné Čabiny (Hlinka č. 107; Šimek č. 26), Pastuchov (Hlinka č. 110), Spišské Bystré (Šimek č. 23), Lužany (Šimek č. 24), Malacky (Šimek č. 27), Bojná (Šimek č. 29), Turčiansky Ďur (Šimek č. 30), Branč (Šimek č. 31), Livina (Šimek č. 34), Nitra (Šimek č. 35), Šintava (Šimek č. 36), Belá nad Cirochou (Šimek č. 37), Holíč (Šimek č. 38), Kendice (Šimek č. 39) a Senec (Šimek č. 40). Ve studii J. Hlinky není uváděna doba ukrytí depotů, takže rozdělení nálezů bylo provedeno podle jednotlivých nálezových zpráv k nim. Díky tomu bylo také zjištěno, že některé nebyly uschovány v letech 1650-1705. Ty tedy ve výčtu chybí. Totéž platí i pro několik nálezů, u nichž není známo, kolik a jakých českých mincí měly obsahovat. Z početných nálezových souborů z počátku 18. stol. uschovaných na samém sklonku vlády Leopolda I., resp. na začátku vlády Josefa I. sem byly zařazeny pouze ty, u nichž nejmladší zachované mince pochází z roku 1705.

se u 356 jedná o vládní mince a ve zbylých případech jde o ražby soukromých mincovních pánů (21 ks). V nálezech do roku 1675 se vyskytlo pouhých 89 českých mincí a v pozdějších depotech šlo o 288 ražeb.

Tab. 20 – Přehled české mince zastoupené ve slovenských nálezech z let 1650-1705 podle jednotlivých panovníků a soukromých mincovních pánů (všechny mince/nálezy do roku 1675/nálezy po roce 1675)

	počet mincí
Vladislav Jagellonský	2/2/0
Ferdinand I.	6/5/1
Maxmilián II.	5/5/0
Rudolf II.	12/5/7
Matyáš	3/2/1
Ferdinand II.	154/33/121
Ferdinand III.	45/13/32
Leopold I.	125/15/110
Neurčený panovník	4/4/0
Albrecht z Valdštejna	8/2/6
Jindřich Šlik	9/3/6
Eggenbergové	3/0/3
Vilém z Rožmberka	1/0/1
Celkem	377/89/288

Již z tohoto souhrnu je více než zřejmý minimální význam českých mincí pro strukturu slovenských mincovních nálezů, který kontrastuje s jejich popsáním zastoupením v části rakouského území. Stejně jako lze tvrdit, že uherská mince do Čech až do poslední čtvrtiny 17. stol. pronikala jen sporadicky, je možné vyvozovat, že ani česká mince na území dnešního Slovenska nepronikala v zásadnějším množství. Toto platí pro vládní minci i další doložené soukromé vydavatele. Skutečný podíl českých ražeb v oběživu navíc bude patrně ještě podstatně nižší, než ukazuje tento soubor nálezů, neboť zde i nejsou brány v potaz četné depoty, které žádné české mince neobsahovaly.

Po stránce časové se však od nálezů z Čech či Rakouska nijak neliší. Nejvíce zastoupené panovníky znovu představují Ferdinand II. (154 ks), Ferdinand III. (45 ks) a Leopold I. (125 ks). Dále se v nálezech objevily mince Vladislava Jagellonského (2 ks), Ferdinanda I. (6 ks), Maxmiliána II. (5 ks), Rudolfa II. (12 ks) a mince Matyáše (3 ks). Nepoččetně tu opět tedy máme zastoupeny starší vládní ražby z předbělohorského období (celkově 28 ks). Plných 24 z nich pocházelo z pouhé dvojice nálezů, z Ostrova a Košic, z čehož lze vyvodit, že ani na

území Horních Uher nehrály tyto mince staršího data vyražení v oběživu podstatnější roli. Z tohoto pohledu slovenské mincovní nálezy odpovídají českým i rakouským depotům.

Shodu mezi všemi porovnávanými skupinami nálezových souborů můžeme konstatovat i u převládajícího nominálu, který je reprezentován 3krejcarem. Ten je v případě vládních mincí ve zdejších nálezech dosvědčen v 324 případech. Z toho 124 mincí připadá na Ferdinanda II., 39 ražeb na Ferdinanda III. a 65 mincí na Leopolda I. U posledně jmenovaného se více objevují i 6krejcar (14 ks) a 15krejcar (29 ks). I přes celkově nízký počet českých ražeb v nálezech, se zde v poměrně hojné míře vyskytují hrubé mince a stejně jako u rakouských nálezů tu tedy lze vidět určitý odraz jejich oběhu. Zastoupeno je zde 12 tolarů, z nichž dva reprezentují mincovní produkci Rudolfa II., jeden Matyáše, osm Ferdinanda II. a jeden Ferdinanda III. Hrubé stříbrné mince ještě doplňuje zlatník z doby Maxmiliána II. Díky košickému pokladu, o kterém byly základní informace uvedeny v předchozí kapitole, jsou tu doloženy relativně početně i zlaté vládní mince, jichž zmíněný depot obsahoval celkově 23. Jednalo se o dukát Ferdinanda I., sedm dukátů Rudolfa II., dukát Matyáše, dva dukáty a osm 2dukátů Ferdinanda II. a čtyři dukáty Ferdinanda III.

V tomto depotu byly zastoupeny i zlaté ražby dvou soukromých mincovních pánů – Albrechta z Valdštejna a Viléma z Rožmberka. Prvního jmenovaného reprezentovala dvojice dukátů a druhého jedna mince stejné hodnoty. Mincovní činnost Albrechta z Valdštejna dále dokládá šest 3krejcarů. Početně nejvíce dosvědčeným českým soukromým mincovním pánem však je Jindřich Šlik s devíti ražbami (dva krejcarey a sedm 3krejcarů). Posledního vydavatele mince z českého prostředí, který je ve slovenských nálezech zastoupen, představují Eggenbergové s trojicí 3krejcarů. Vzhledem k celkovému počtu ražeb uložených v nálezech lze ovšem výskyt všech čtyř soukromých mincovních pánů označit za jednoznačně zanedbatelný.

7. SHRnutí ZJIŠTĚNÝCH VÝSLEDKŮ

Statistic podrobené nálezy, které v případě některých jen částečně odpovídaly kritériím kladených na další odborné zpracování, obsahovaly přes 8000 mincí. Vzhledem k omezenému množství studijního materiálu je možné zjištěné výsledky chápat pouze jako rámcové a s tím také k nim přistupovat. Přesto v určitých ohledech se studované nálezy jeví jako natolik kompaktní soubor, že lze některé závěry brát jako téměř jisté především při srovnání se známými dobovými písemnými dokumenty. Celý soubor také dobře ukazuje na některé vývojové tendence určité části oběživa v Čechách po polovině 17. stol.

Předně je třeba zdůraznit, že celý soubor nás relevantním způsobem informuje pouze o střední části nominálového spektra od 3krejcaru přes 6krejcar po 15krejcar. Nejnižší nominály na straně jedné a na druhé straně i hrubá mince se v depotech podrobených rozboru vyskytovala pouze omezeně a v jejich případě se konkrétnější hodnocení stává problematické.

Jednoznačně nejvíce zastoupený nominál představuje 3krejcar, který v podstatně menší míře doplňují reformou z roku 1659 zaváděné 6krejcar a 15krejcar. U 3krejcaru jako nejnižšího nominálu se zdají být splněny podmínky dostatečné hodnoty mince, aby ji stálo za to v případě potřeby uschovávat, a zároveň jeho obecné dosažitelnosti pro široké vrstvy obyvatelstva. U zbývajících dvou nominálů se již projevuje jejich v literatuře často zmiňovaný posun k hrubé minci a s ním související nižší dosažitelnost pro tehdejšího člověka ze slabších sociálních vrstev. Přesto právě tyto tři nominály nejlépe odrážejí stav oběživa v Čechách po roce 1650 a můžeme u nich poměrně bez obav pracovat s výsledky zjištěnými rozbořem nálezů.

U 3krejcarů Ferdinanda II. máme v nálezech poměrně vyrovnaně zastoupené domácí české, slezské a dolnorakouské ražby. Výrazněji jsou zastoupené i mince moravské a štyrské. Tato relativní vyrovnanost se u ražeb Leopolda I. již neprojevuje a dochází zde k výrazné diferenciaci významu jednotlivých zemí pro oběživo v Čechách. Na jedné straně se tu projevuje zřetelný pokles domácí české mince odrážející problémy zdejších mincoven a jejich nízkou produkci, která zaostává na druhé straně za produktivnějšími ražebnami ve Slezsku. Přesto však český 3krejcar jako nejvíce u nás ražený nominál s onou výjimkou slezských mincí ještě docela výrazným způsobem přesahuje ostatní skupiny, z nichž pouze dolnorakouské ražby se mu početně blíží.

U nově zavedených 6krejcarů a 15krejcarů je ústup českých mincoven patrnější. U těchto nominálů se již podíl domácí mince stává velmi nízkým a je kompenzován vzestupem významu mincí z dalších habsburských zemí. V tomto případě se jedná především o ražby

uherské, které se objevují i u 3krejcaru, ale zde ještě jiným početně silnějším složkám oběživa nemohou konkurovat. U vyšších nominálů však uherské mince jednoznačně dominují. Ve větší míře jsou pak doplňovány znovu slezskými a dolnorakouskými ražbami.

Vedle poklesu významu domácí mince lze sledovat i výrazný úbytek mincí z rakouských zemí s výjimkou Dolních Rakous. Zcela nepatrně se tu objevují mince korutanské i štýrské a také podíl Leopoldovy tyrolské mince není vysoký, i když zde to do určité míry souvisí s některými specifickými aspekty tyrolského mincovnictví, jež byly popsány v předchozích kapitolách. V každém případě by se dal očekávat větší podíl těchto mincí v oběživu. Nejspíše však razantní průnik dosud absentující uherské mince vytlačil tyto ražby z velké části z oběhu v Čechách.

Právě průnik uherské mince do oběživa v Čechách můžeme označit za jeden z charakteristických znaků soudobých měnových poměrů. Před polovinou 17. stol. se tyto mince v Čechách ještě prakticky neobjevují, zatímco v poslední čtvrtině téhož století patří k nejvíce zastoupeným souborům, což se projevuje především na velkém počtu 6krejcarů a 15krejcarů, kterými uherské mincovny ve značné míře zásobovaly oběživo v habsburské monarchii.

Vládní minci doplňuje několik domácích nevládních mincovních pánů. Starosti císařskému dvoru podle zkoumaných depotů mohla oprávněně dělat hlavně mincovní činnost olomouckých biskupů a lehnicko-břežských vévodů. Jejich výraznější zastoupení v oběživu v Čechách je zcela jednoznačné a jejich mince dostával tehdejší člověk do ruky poměrně často. Ještě více pravděpodobně mohly konkurovat vládní minci ve svých domovských zemích – na Moravě a ve Slezsku, ale toto je prozatím třeba brát pouze jako hypotézu, i když dosti pravděpodobnou.

Ostatní domácí mincovní páni se ve struktuře českého oběživa neobjevují zásadnějším způsobem, přestože minimálně s ražbami Albrechta z Valdštejna, Jindřicha Šlika a ke konci 17. stol. vévodů württembersko-olešnických se dobový člověk rovněž setkával. Stupňování činnosti posledně jmenovaného aktivního uživatele mincovního práva nálezy však ještě nepodchycují v plné míře. Navíc v jejich olešnické mincovně byly ve velké míře raženy mince nejnižších hodnot, které do uschovaných souborů nebyly zařazovány. Výskyt mincí prvních dvou je nejpravděpodobněji vysvětlitelný jejich někdejší velkou produkcí 3krejcarů, který zároveň představuje páteří nominál zkoumaných depotů, čímž bylo jejich proniknutí do nich usnadněno.

Pokud jde o důvod absence mincí nejnižších hodnot v nálezech lze uvést prostou nevhodnost jejich teaurace. Přestože s nimi tehdejší lidé museli přicházet do styku zcela

běžně, zdálo se jim zjevně zbytečné je uschovávat. Výjimkou jsou početně hodně zastoupené slezské grešle a také tamní krejčary, které však pochází pouze z jediného nálezů, a tudíž i z nich není možno vyvozovat korektní závěry. S jistou mírou pravděpodobnosti lze pouze konstatovat, že do českého prostředí na rozdíl od ražeb s vyšší hodnotou nepronikaly drobné uherské nominály, ale vedle domácích a slezských mincí sem proudily spíše krejčary z mincoven v rakouských zemích. Zapomenout nesmíme ani na mince výše uvedených aktivních nevládních mincovních pánů, neboť i jejich produkce zahrnovala ve velké míře nejnížší nominály, které se bezesporu dostávaly i do oběhu v Čechách.

Úzce zaměřeným problémem souvisejícím s oběhem některého z nominálů v druhé polovině 17. stol., který otevřela v numismatické literatuře E. Nohejlová při popisu poběžovického nálezů, je otázka oběhu pražských grošů v tomto období. Autorka vyjádřila domněnku, že se zde u vyskytnuvších se pražských grošů nejedná o pagament.²⁰¹ Ze zkoumaných depotů je však pouze z Poběžovic (22 ks) doložen větší počet mincí tohoto nominálu. Jeden pražský groš obsahoval už pouze nález z Líšna a osm mincí téhož nominálu se objevilo v humpoleckém depotu. Již E. Šimek ve svém rozboru výskytu pražských grošů v mincovních nálezech poukázal na prudký pokles jejich zastoupení v depotech po roce 1650, když na území Čech a Moravy zaznamenal 13 nálezů, v kterých se pražské groše objevily.²⁰² Z celkově minimálního počtu doložených mincí na výše vznesenou otázku jejich dalšího potencionálního oběhu v analyzovaném období je třeba s největší pravděpodobností odpovědět negativně.

U hrubé mince s vysokou hodnotou jsou situace a důvod její absence ve srovnání s nejnížšími nominály odlišné. S tolarovými či dukátovými ražbami se běžný člověk nesetkával při každodenním peněžním styku, ale pouze v případě větších obchodních transakcí. Studované depoty ukryté po roce 1650, které byly pro rozbor použity, podle všech indicií nepatřily lidem, které by bylo možné na tehdejší dobu označit za bohaté, z čehož vyplývá minimální výskyt těchto ražeb v nálezech.

Na i jen částečné srovnání struktury původu hrubé mince a především zlatých ražeb nám bohužel chybí dostatek materiálu a vyjadřovat jakékoliv soudy o podílu jednotlivých mincovních pánů na základě analyzovaných nálezů by bylo pouze hypotetické. Musíme se tak

²⁰¹Nohejlová, Emanuela: *Nález v Poběžovicích*. Numismatický časopis československý 8, 1932, s. 134.

²⁰²Šimek, Eduard: *Pražské groše v mincovních nálezech tolarové doby (Čechy, Rakousko, Maďarsko, Slovensko, Polsko: 1550-1700)*. Slovenská numizmatika 11, 1990, s. 221-222. V ostatních oblastech, které byly do tohoto rozboru zahrnuty, není výskyt pražských grošů v rozmezí let 1650-1700 zaznamenán. Dvojice pražských grošů Vladislava Jagellonského se objevila pouze v rakouském nálezů z obce Markersdorf, který byl uložen po roce 1704. viz Šimek, Eduard: *Česká, moravská a slezská mince v cizích nálezech 16.-19. století. I. – Rakousko*. Numismatický sborník 15, 1979, s. 370.

omezit na několik obecnějších závěrů, jejichž zformulování není možné bez přihlédnutí k doplňkově sledovaným depotům a případně k nálezům zlatých mincí z Košic. Ovšem i nálezy z Větrova a Postřekova zachycují vzhledem k době svého uložení stav pouze z počátku vlády Leopolda I. a pro pozdější období již v českém prostředí opravdu nemáme v nálezech žádnou oporu. Z torzovitých poznatků lze konstatovat, že stejně jako v předchozí době nebyly zlaté mince ve své naprosté většině ani v 60. letech 17. stol. nadále domácího původu. Jejich provenienční složení bylo zjevně výrazně pestřejší než u v nálezech zastoupených běžných krejcarových nominálů. V oběhu se objevovaly zlaté mince mincovních pánů, které už u mincí jiných hodnot doloženy nemáme, což vyplývá ze stavu, kdy zlatá mince představovala určitý druh jistoty nepodléhající tak výrazným změnám jako ostatní složky oběživa. Dominantní postavení můžeme s určitou výhradou přisoudit mincím z oblasti Nizozemí.

Z této oblasti pocházela patrně i velká část tolarových mincí. Tyto se již vyskytují více i ve zkoumaných depotech, zatímco domácí tolarová habsburská mince v nálezech chybí, což lze přičíst jejímu odlivu do zahraničí. Své uplatnění tu tak nacházely již poměrně staré ražby ze Španělského Nizozemí z druhé poloviny 16. stol. nebo staré říšské a švýcarské tolary. Tyto mince pak nově doplňují tolarové nominály ražené podle zásad zinnské dohody. O jejich výskytu i podle výsledků rozboru českých nálezů nelze pochybovat. V oběhu tvořily náhradu za nedostatek domácí hrubé mince a do Čech podle všeho pronikaly ve velkém množství a dočasně se staly pevnou složkou zdejšího oběživa, která na rozdíl od zlatých mincí nebyla omezena pouze na bohatší vrstvy obyvatelstva.

Tím se již dostáváme k problematice cizí mince v Čechách. Její výskyt prošel za vlády Leopolda I. také poměrně jasně definovatelným vývojem. Ponecháme-li stranou specifickou otázku cizí zlaté mince, tak po třicetileté válce bylo oběživo zaplaveno nejružnější drobnou cizí mincí problematické hodnoty s nízkým obsahem drahého kovu. Tyto mince hlavně německé a polské provenience z oběhu v průběhu druhé poloviny 17. stol. mizí, neboť jsou nahrazeny dostatkem novější domácí drobné mince. Velmi omezený výskyt těchto mincí nelze vyloučit, ale pro celkovou podobu oběživa nehrály časem v době Leopoldova panování prakticky žádnou úlohu.

Zatímco se v depotech neobjevuje ani novější polská mince, tak německé nové ražby tu doloženy máme. Nejde však již o drobnou minci, ale o výše uvedené tolarové nominály ražené od počátku 70. let. Ty vedle starých tolarových mincí tvoří jediný větší soubor mincí vyšších nominálů. Jejich podstatnou výhodou pro rychlé rozšiřování byly vhodně stanovené nominály. Protože podle nové normy byly raženy tolarové díly, byly tyto mince dostupnější svou hodnotou pro většinu obyvatelstva ve srovnání s případnou ražbou přímo samotných

tolarů. I přes množství omezení a zákazů zůstaly nové tolarové díly pevnou součástí měnového systému studované doby. Statistice podrobené nálezy ovšem nejsou schopny plně zobrazit jejich význam vzhledem k většinovému odlišnému nominálovému složení depotů.

Zahraniční platidla jiné provenience se v oběhu s největší pravděpodobností objevovala zjevně pouze výjimečně jako náhodná příměs oběživa.

Podíváme-li se na shrnutí informací plynoucích ze zkoumaných depotů z pohledu doby vyražení mincí, zjistíme, že ve srovnání s předchozími nálezy z třicetileté války se studovaný soubor jeví chronologicky kompaktnější. Obecně se dá říci, že u běžných krejcarových nominálů v nálezech hrají podstatnou roli pouze mince ražené po roce 1624, které tvoří kolem 90 procent uschovaných mincí, neboť k jistým mincím lze přičíst i naprostou většinu jednoznačně neurčených ražeb.

Výjimku z tohoto stavu představuje jen početně omezená skupina tolarových a zlatých mincí, které byly v průměru vyrobeny o půl století dříve, což souvisí s již popsanými důvody. Ostatní mince produkované mincovnami v předbělohorském období se v nálezech vyskytují pouze ojediněle a nemají pro strukturu oběživa ve studované době zásadnější význam.

Ze sondy zaměřené na výskyt české mince v nálezech z území rakouských zemí a někdejších Horních Uher vyplynuly některé závěry relativně korespondující se složením českých nálezů. V obou srovnávaných skupinách znovu nalezneme ve velké převaze mince ražené teprve Ferdinandem II. a později. Jako převládající nominál se zde uplatňuje 3krejcar, který u mincí Leopolda I. doplňují v menší míře doložené 6krejcare a 15krejcare. Díky tomu, že v případě zahraničních mincovních nálezů bylo pracováno se všemi depoty, můžeme konstatovat i relativně častější výskyt tolarových a dukátových mincí, které v souboru českých nálezů doloženy nejsou. Jestliže v českém prostředí se setkáváme s početným zastoupením mincí rakouské provenience, tak i na druhé straně v rakouských nálezech objevíme poměrně četné doklady o oběhu české mince. Ta se však ve větším měřítku objevuje pouze ve spolkových zemích v severnější části rakouského území. Téměř úplnou absenci uherských mincí v českých nálezech před rokem 1675 dokresluje stav na straně mincovních nálezů z Horních Uher, v kterých se české ražby uplatňují minimálně, což svědčí o jejich malém průniku do zdejšího oběživa. Na rozdíl od části rakouského území tak lze v tomto případě konstatovat malou provázanost českého a uherského prostředí.

8. ZÁVĚR

Na základě odborně zpracovaných nálezových souborů, které byly svými někdejšími majiteli uschovány v průběhu druhé poloviny 17. stol., jsem se pokusil provést analýzu měnových poměrů v Čechách. Již při výběru vhodných nálezů se ukázal citelný nedostatek studijního materiálu, kvůli němuž bylo nezbytné do jisté míry slevit z kritérií, které na ně byly kladeny, aniž by ovšem mohlo dojít k vážnějšímu zkreslení docílených poznatků.

Při studiu využitě depoty však přesto zachycují pouze minimální množství ze skutečně v tehdejších Čechách obíhajících platidel, takže jednotlivá zjištěná fakta se musí přijímat jako přibližná a nemohou beze zbytku odrážet skutečný stav. Při jejich určitém zobecnění a při konfrontaci s jinými zdroji poznatků můžeme ovšem poměrně jasně stanovit celkové vývojové tendence a identifikovat zásadní změny, ke kterým došlo.

V úvodu této práce byly stanoveny některé cíle, s kterými byla tato práce vytvořena. Ty se v závislosti na dostupném pramenném základu podařilo naplnit v různé míře. Hlavní cíl, jímž bylo vytvoření nové práce podávající přehled o měnových poměrech za vlády Leopolda I., na které by bylo možno postavit další detailnější studium tohoto období, se snad naplnit podařilo.

Zároveň provedený rozbor nálezů druhé poloviny 17. stol. by měl být dostatečně spolehlivým základem pro srovnání vývoje s následujícím obdobím první poloviny 18. stol. a s eventuelní pozdější analýzou českých nálezů této doby.

Rozborem se jistě podařilo ukázat složení dobového oběživa, ale to nikoliv v celém nominálovém spektru. Spolehlivěji nálezy poukázaly na strukturu pouze běžných krejcarových nominálů v hodnotě od 3krejcaru po 15krejcar. Na jedné straně nejnižší nominály a na druhé straně hrubá mince nebyla v depotech dosvědčena v takovém množství, aby z něho bylo možno vyvodit jednoznačné a věrohodné závěry. U prvních lze vyvodit, že jejich reálná hodnota byla natolik nízká, aby se vyplatilo jejich zařazování do shromažďovaných souborů. V případě vyšších nominálů se opakuje tradiční problém typický i pro dřívější období, kdy hrubá mince se v nálezech objevuje celkově spíše zřídka, což vyplývá mimo jiné ze sociálního postavení většiny původních majitelů shromážděných hotovostí. Zapomenout pak nelze ani na problém větší míry rozkrádání těchto mincí v uložených souborech.

U relevantnější doložených nominálů se však dalo poukázat poměrně přesně na jejich provenienci. Z nálezů vyplynul zásadní podíl vládního habsburského mincovnictví. Byl získán i detailnější obraz významu jednotlivých zemí soustátí pro podobu oběživa v Čechách. Stejně tak z něho vyplynul odraz mincovní činnosti domácích nevládních mincovních pánů, a

to nejen těch v dané době aktivních, ale rovněž vydavatelů mince, kteří již v tomto období mincovního práva nevyužívali.

Jednou z otázek, na kterou byl kladen důraz, byl výskyt zahraničních platidel v oběživu a jejich proměny. I v tomto případě lze konstatovat, že rozborem depotů byly získány některé důležité poznatky, které potvrdily v dosavadní literatuře opakované teze.

I přes tyto relativně úspěšně vyřešené otázky, které mohou být podnětem pro další bádání nejen numismatiky, ale rovněž v jí blízké oblasti hospodářských dějin, není možno opominout, že jde o výsledek práce pouze s vybraným souborem hmotných pramenů, který byl měl být dále konfrontován s detailním studiem písemných pramenů, jako jsou např. peněžní hotovosti v inventářích domácností a v pozůstalostech, v nichž bývá nejvíce pozornosti věnováno hrubé minci. Cenné srovnávací poznatky by měl přinést rovněž detailní rozbor produkce jednotlivých mincoven. Ve srovnání se staršími obdobími, ke kterým není dostatek písemných pramenů k dispozici, význam těchto pramenů oproti nálezům mincí v novější době vzrůstá. K zpřesnění jednotlivých zjištěných fakt a jejich případnému opravení by pak mohlo přispět i objevení dalších depotů, které budou vhodným způsobem odborně zpracovány. Studium písemných pramenů, možné budoucí nálezy a z nich pocházející nový materiál by pak v ideálním případě měly přinést odpovědi i na otázky, na něž dosavadní studovaný soubor při nejlepší vůli nemohl odpovědět.

9. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ARNOLD, Paul: *Saské ražené a početní tolary v letech 1667-1838*. Numismatické listy 31, 1976, s. 97-115.

ARNOLD, Paul: *Saská tolarová měna v letech 1500-1763 (2. část)*. Numismatické listy 36, 1981, s. 1-20.

AUGST, Wilhelm: *Ringenhain Nr.75, Münzfund*. Mitteilungen der k. k. Central-Comission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale 6, III. Folge, 1907, s. 245-246.

AUGST, Wilhelm: *Ringenhain (Bez. Friedland)*. Jahrbuch für Altertumskunde 2, 1908, s. 45^b-47^a.

BAHRFELDT, Emil: *Das Münzwesen der Mark Brandenburg unter Friedrich Wilhelm, dem grossen Kurfürsten, und Kurfürst Friedrich 3. 1640-1701*. Leipzig 1975 (Reprint vydání z roku 1913).

BOBEK, Jan: *Olomoucká biskupská mince a její postavení na Moravě*. In: Sborník 1. Numismatického symposia 1964. Brno 1966, s. 165-174.

BOHÁČ, Jiří: *Nálezy mincí na okrese Příbram*. In: Numismatická Příbram. Příbram 1979, s. 60-79.

ČERMÁK, Kliment – SKRBK, Bedřich: *Mince království českého za panování rodu Habsburského od roku 1526*. Pardubice 1891-1913.

ČORNEJOVÁ, Ivana – KAŠE, Jiří – MIKULEC, Jiří – VLNAS, Vít: *Velké dějiny zemí Koruny české. svazek 8. 1618-1683*. Praha – Litomyšl 2008.

ERNST, Carl von: *Das österreichische Privilegium des Quentchens*. Numismatische Zeitschrift 38, 1906, s. 169-194.

FELCMAN, Ondřej – HLADKÝ, Ladislav – ŠŮLA, Jaroslav: *Právní postavení Kladska v českém státě do roku 1742 (K ústavněprávnímu, politickosprávnímu a církevněsprávnímu vývoji Kladska) (1.část)*. Kladský sborník 2, 1998, s. 9-32.

FELCMAN, Ondřej – HLADKÝ, Ladislav – ŠŮLA, Jaroslav: *Právní postavení Kladska v českém státě do roku 1742 (K ústavněprávnímu, politickosprávnímu a církevněsprávnímu vývoji Kladska) (2.část)*. Kladský sborník 3, 2000, s. 9-36.

FIALA, Eduard: *Poslední léta mincovny jáchymovské*. Věstník Numismatické společnosti česko-slovenské v Praze 2, 1920, s. 94-95.

GROSSMANNOVÁ, Dagmar: *Sonda do složení oběživa na Moravě ve 2. polovině 17. stol. na základě mincovních nálezů*. In: Sborník konference věnované prof. Jiřímu Sejbaloovi (1929-2004). Postavení Moravy v mincovnictví a peněžních vztazích ve střední Evropě. Ostrava 2007, s. 79-94.

GROSSMANNOVÁ, Dagmar: *Falešné a nehodnotné mince na Moravě ve 2. polovině 17. století*. Numismatické listy 62, 2007, s. 77-84.

GÜNDISCH, Gustav: *Geschichte der Münzstätte Nagybánya in habsburgischer Zeit (1530-1828)*. Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 25 (65), 1932, s. 67-98.

HALAČKA, Ivo: *Vládní mincovnictví na našem území. 2. díl – období 1620-1740*. Brno 1980.

HALAČKA, Ivo: *Vládní mincování v Kladsku v době vlády Leopolda I*. Numismatické listy 36, 1981, s. 79-83.

HALAČKA, Ivo: *Mince zemí Koruny české. 2. díl*. Kroměříž 1988.

HÁSKOVÁ, Jarmila: *Nález mincí ze 17. století v Postřekově, okr. Domažlice*. Numismatický sborník 11, 1970, s. 202-205.

HÁSKOVÁ, Jarmila: *Nálezy mincí na Chodsku*. Domažlice 1967.

HÁSKOVÁ, Jarmila – POMAHAČ, Jiří: *Nálezy mincí na Žinkovsku (Doplněk k nálezům mincí v Čechách)*. Numismatické listy 21, 1966, s. 129-140.

HAUPT, Walther: *Sächsische Münzkunde*. Berlin 1974.

HERINEK, Ludwig: *Österreichische Münzprägungen von 1657-1740*. Wien 1972.

HLADÍK, Bohuslav: *Nález mincí v Čejově u Humpolce*. Numismatický sborník 8, 1964, s. 261-262.

HLADÍK, Bohuslav: *Nález mincí v Humpolci, Komenského ulice 148*. Numismatický sborník 8, 1964, s. 263-267.

HLADÍK, Bohuslav: *Nález mincí v Kejzlicích u Humpolce*. Numismatický sborník 8, 1964, s. 269-270.

HLINKA, Jozef: *Nálezy českých a moravských mincí na Slovensku*. Slovenská numizmatika 3, 1974, s. 11-72.

HLINKA, Jozef – KRASKOVSKÁ, Ľudmila – NOVÁK, Jozef (ed.): *Nálezy stredovekých a novovekých mincí na Slovensku. Nálezy mincí na Slovensku II*. Bratislava 1968.

HLINKA, Jozef – KOLNÍKOVÁ, Eva – KRASKOVSKÁ, Ľudmila – NOVÁK, Jozef (ed.): *Nálezy mincí na Slovensku III*. Bratislava 1978.

HLINKA, Jozef: *Bratislavská mincovňa*. Bratislava 1982.

HOLZMAIR, Eduard: *Die Münzstätte Wien unter Andreas Cetto (1660-1665)*. Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 27 (67), 1934, s. 83-92.

HOLZMAIR, Eduard: *Studien zum Münzwesen Leopolds I.* Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 29 (69), 1936, s. 82-85.

HOLZMAIR, Eduard: *Münzwesen und Türkenkrieg von 1664.* Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft 21, 1947/1948, s. 145-146.

HOLZMAIR, Eduard: *Geld und Münze unter Kaiser Leopold I.* Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 60, 1952, s. 238-250.

HOLZMAIR, Eduard: *Der Umfang der österreichischen Münzprägung in den Jahren 1659-1680.* Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 49 (89), 1974, s. 51-59.

HOLZMAIR, Eduard: *Nenn- und Zahlwert der österreichischen XVer.* Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft 17, 1971, s. 9-10.

HORÁK, Ján: *Kremnická mincovňa.* Banská Bystrica 1965.

HRABĚ, J.: *Leopoldovský nález v Dolním Bozkově u Semil.* Numismatický časopis československý 11-12, 1936, s. 154-156.

HUS, Miroslav: *Mincovní nálezy v západních Čechách.* In: Nálezy mincí – významná součást sbírkových fondů našich muzeí. Praha – Ostrava 1996, s. 23-24.

CHVOJKA, Jiří: *Nálezy mincí v Českých Budějovicích.* Výběr z prací Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 15, 1978, s. 69-70.

JEČNÝ, Josef: *Soupis a rozbor nálezů mincí v jihozápadních Čechách po stránce numismatické (Zvláštní otisk ze Sborníku Historického musea v Plzni).* Plzeň 1921.

JEČNÝ, Josef: *Tři nálezy na Čáslavsku.* Numismatický časopis československý 3, 1927, s. 214-216.

JUNGWIRTH, Helmut: *Corpus Numorum Austriacorum. Band V. Leopold I.-Karl VI. (1657-1740).* Wien 1975.

KAZIMÍR, Štefan: *Menový vývin na Slovensku v rokoch 1630-1703.* Slovenská numizmatika 6, 1980, s. 145-176.

KENNER, Friedrich: *Rübendörfl.* Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen 24, 1860, s. 302-305.

KLÍMA, Arnošt: *Manufakturní období v Čechách.* Praha 1955.

KOLÁŘ, Ondřej: *Nálezy mincí na okrese Písek.* Písek 1981.

KOLÁŘ, Ondřej: *Nálezy mincí na okrese Písek (dodatek).* Písek 1982.

KOSTLÁN, Antonín: *Nálezy mincí jako pramen hospodářských dějin pozdního feudalismu.* Hospodářské dějiny 13, 1985, s. 7-63.

KOSTLÁN, Antonín: *Nálezy mincí českého prostředí z období třicetileté války jako historický pramen. Příspěvek k aplikaci matematických metod při rozboru historických hromadných pramenů pozdního feudalismu.* Numismatický sborník 17, 1986, s. 191-236.

KREJČÍK, Tomáš: *Moravské nálezy mincí předbělohorského období.* Numismatický sborník 18, 1989, s. 117-135.

LOEHR, August: *Zur Geschichte der Münzstätte Neuburg am Inn.* Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 25 (65), 1932, s. 57-66.

MARTÍNEK, Jiří: *Soupis nálezů mincí na Karlovarsku a Sokolovsku.* In: Numismatická ročenka 1984. Cheb 1984.

MIKOLAJCZYK, Andrzej: *Polské mince v českých a moravských nálezech ze 16.-18. století.* Numismatický sborník 19, 1993, s. 213-220.

MIKSCH, Gustav: *Der Münzenfund in Ringenhain.* Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde der Gerichtsbezirke Böhm.-Aicha, Friedland, Gablonz, Kratzau, Reichenberg, Rochlitz und Tannwald 1, 1907, s. 186-193.

MIKULEC, Jiří: *Pobělohorská rekatolizace v českých zemích.* Praha 1992.

MIKULEC, Jiří: *Leopold I. (Život a vláda barokního Habsburka).* Praha – Litomyšl 1997.

MILLER ZU AICHHOLZ, Viktor – LOEHR, August – HOLZMAIR, Eduard: *Österreichische Münzprägungen 1519-1938.* Wien 1948.

MILITKÝ, Jiří: *Hromadný nález raně novověkých mincí z Mečichova, okres Strakonice.* Zlatá stezka 4, 1997, s. 125-164.

MILITKÝ, Jiří: *Nálezy mincí na Českokrumlovsku.* Sborník Národního muzea v Praze, Řada A – Historie 59, 2005, s. 1-88.

MILITKÝ, Jiří: *Pražská mincovna 1526-1856. Katalog mincí tolarového období ze sbírky Muzea hlavního města Prahy.* Praha 2009.

MOSER, Heinz – TURSKY, Heinz: *Die Münzstätte Hall in Tirol 1477-1665.* Innsbruck 1977.

MOSER, Heinz – TURSKY, Heinz: *Die Münzstätte Hall in Tirol 1665-1809.* Innsbruck 1981.

NECHANICKÝ, Zdeněk: *Mincovnictví Leopolda I. 1657-1705.* Hradec Králové 1991.

NECHANICKÝ, Zdeněk – ŠAFÁŘ, Oldřich: *Kladské mincovnictví.* Hradec Králové 1983.

NEMEŠKAL, Lubomír: *Sociální rozvrstvení společnosti ve světle nálezů mincí.* Numismatické listy 8, 1953, s. 42-57.

NEMEŠKAL, Lubomír: *České, moravské a slezské nálezy mincí údobí tolarového.* In: Nohejlová-Prátová, E. (red.): *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl III.* Praha 1957, s. 5-230.

NEMEŠKAL, Lubomír: *Pražské groše v nálezech mincí 16. století v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Časopis Národního muzea 127, 1958, s. 80-92.

NEMEŠKAL, Lubomír: *K struktuře oběživa v letech 1500-1530 v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Numismatický sborník 7, 1962, s. 193-214.

NEMEŠKAL, Lubomír: *Počátky tolarové ražby a Morava do třicetileté války*. In: Sborník 1. Numismatického symposia 1964. Brno 1966, s. 141-151.

NEMEŠKAL, Lubomír: *K některým otázkám zpracování nálezů mincí a jejich využití jako historického pramene*. Slovenská numizmatika 7, 1982, s. 95-109.

NEMEŠKAL, Lubomír: *Snahy o mincovní unifikaci v 16. století*. Praha 2001.

NOHEJLOVÁ, Emanuela: *Nález u Chlumu*. Numismatický časopis československý 8, 1932, s. 127-130.

NOHEJLOVÁ, Emanuela: *Nález v Pelhřimově*. Numismatický časopis československý 8, 1932, s. 130-133.

NOHEJLOVÁ, Emanuela: *Nález v Poběžovicích*. Numismatický časopis československý 8, 1932, s. 133-134.

NOHEJLOVÁ, Emanuela - POSLT, Josef: *Nález v Řestokách*. Numismatický časopis československý 8, 1932, s. 125-127.

NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, Emanuela: *Nálezové okolnosti českých „pokladů“ ze středověku i novověku*. Časopis Národního muzea 116, 1947, s. 63-70.

NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, Emanuela: *Košický poklad. Nález zlatých mincí 15.-17. století v Košicích r. 1935*. Sborník Národního muzea v Praze, A – historický, sv. 3, 1948.

NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, Emanuela: *Zákonitost nálezů mincí*. Numismatické listy 6, 1951, s. 85-92.

NOVÁK, Vlastimil: *Struktura nálezů tureckých mincí v Českých zemích a na Slovensku, jejich interpretace s přihlédnutím k nově publikovanému materiálu*. Numismatický sborník 21, 2006, s. 181-189.

PAVLÍČEK, Josef – SCHÖN, Jan: *Mincování šlechtických rodů (rodové mince) arcivévodství rakouského, zemí Koruny české a království uherského v XVI.-XIX. století*. Zlín 2008.

PETÁCH, Emil: *Dejiny mincovania v Košiciach*. Košice 1986.

PETR TYL, Josef: *Slezské ražby Ferdinanda II. a Leopolda I. z řestockého nálezů*. Numismatické listy 9, 1954, s. 112-126.

PETR TYL, Josef: *Slezské groše Ferdinanda III. z řestockého nálezů*. Numismatické listy 10, 1955, s. 124-126.

- PETRTYL, Josef: *Nálezy na Hlinecku*. Numismatický sborník 2, 1955, s. 184-192.
- PETRTYL, Josef: *Groše rakouských zemí 17. století z nálezů v Řestokách*. Numismatické listy 11, 1956, s. 106-111.
- PETRTYL, Josef: *Soupis nálezů mincí na Chrudimsku*. Numismatický sborník 3, 1956, s. 232-248.
- PETRTYL, Josef: *Nálezy mincí v oblasti Trstenické stezky na Litomyšlsku a jejich historická dokumentárnost*. Litomyšl 1966.
- PETRTYL, Josef: *Historická dokumentárnost nálezů mincí v podhůří Krkonoš (Rozbor nálezové struktury)*. Krkonoše – Podkrkonoší 4, 1969, s. 9-28.
- PETRTYL, Josef: *Nálezy mincí na Hořicku a jejich historický význam (Rozbor nálezové struktury)*. Krkonoše – Podkrkonoší 5, 1970, s. 9-17.
- PETRTYL, Josef: *Historická dokumentárnost nálezů mincí v oblasti Orlických hor a jejich podhůří*. Orlické hory a Podorlicko. Přírodou, dějinami, současností. Sborník vlastivědných prací 3, 1970, s. 45-70.
- PETRTYL, Josef – ŠEBEK, František: *Historická dokumentárnost nálezů mincí na Pardubicku a Chrudimsku*. Pardubice 1970.
- POSLT, Josef: *Nález mincí v Řestokách*. Vlastivědný sborník východočeský 4, 1929, s. 140-147.
- POŠVÁŘ, Jaroslav: *Příspěvek k peněžním poměrům na Moravě po třicetileté válce*. Numismatické listy 7, 1952, s. 89-93.
- POŠVÁŘ, Jaroslav: *Měnové poměry na Moravě do roku 1750*. Moravské numismatické zprávy 11, 1968/1969, s. 21-36.
- POŠVÁŘ, Jaroslav: *Měna v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (do počátku 20. století)*. Praha 1977.
- PROBSZT, Günter: *Österreichische Münz- und Geldgeschichte. Von den Anfängen bis 1918*. Wien – Köln – Graz 1973.
- ŘÍPA, V.: *Nález v Poběžovicích*. Numismatický sborník československý 11-12, 1936, s. 150-151.
- SAKAŘOVÁ-MALÁ, Alena: *Jáchymovská mincovna od zavedení zlatnickové měny (1561) do konce jejího trvání (1671). Příspěvek k dějinám peněžního oběhu druhé poloviny 16. a první poloviny 17. století*. Praha 1966.
- SEJBAL, Jiří: *Základy peněžního vývoje*. Brno 1997.

SCHALK, Karl: *Der Wiener Münzverkehr vom Jahre 1650 bis zum Jahre 1750 (der Einführung des Conventionsmünzfusses)*. Numismatische Zeitschrift 28, 1896, s. 269-292.

SCHALK, Karl: *Unter Kaiser Leopold I. neu eingeführte Münzsorten: Die Sechser und Fünftehner, und das Schicksal der Groschen*. Numismatische Zeitschrift 38, 1906, s. 235-242.

SCHALK, Karl: *Beiträge zur Geschichte des österreichischen Münzwesens unter Leopold I. (Mit besonderer Berücksichtigung der Münzstätte Wien)*. Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 1 (41), 1908, s. 188-233.

SCHALK, Karl: *Zur Geschichte des österreichischen Münzwesens unter Leopold I.* Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 2 (42), 1909, s. 229-262.

SMOLÍK, Josef: *Nález mincí v Libiřanech*. Památky archeologické 17, 1896/1897, s. 347-350.

SMOLÍK, Josef: *Bez názvu*. Památky archeologické 20, 1902/1903, s. 355-356.

SPÁČIL, Bedřich: *Česká měna od dávné minulosti k dnešku*. Praha 1974.

STANĚK, Jaroslav: *Peníze v českých zemích. Přehled mincí a papírových peněz v dějinných a hospodářských souvislostech od 10. století dodnes*. Praha 1995.

STOCKHAMMER, Gustav: *Münzenfund zu Grobold*. Monatsblatt der Numismatischen Gesellschaft in Wien 2, 1891, s. 67-69.

SUCHOMEL, Dan – VIDEMAN, Jan: *Mincovnictví olomouckých biskupů a arcibiskupů (1608-1820)*. Kroměříž 1997.

SVOBODOVÁ, Dana: *Nálezy mincí v litoměřickém okrese*. Vlastivědný sborník Litoměřicka 3-4, 1964, s. 48-64.

SVOBODOVÁ, Dana: *O možnostech aplikace Thordemanovy teorie na nálezy mincí z období konvenční měny*. Numismatický sborník 13, 1975, s. 217-228.

ŠAFÁŘ, Oldřich: *Nálezy mincí na Náchodsku*. Náchodsko od minulosti k dnešku. Vlastivědný sborník muzeí náchodského okresu 2, 1987, s. 147-171.

ŠIMEK, Eduard: *Nálezy mincí v českých zemích z let 1540-1550. Příspěvek k otázce oběživa v 16. století*. Numismatické listy 19, 1964, s. 33-39.

ŠIMEK, Eduard: *Nálezy mincí na Podblanicku*, Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 6, 1965, s. 82-90.

ŠIMEK, Eduard: *Česká mince v peněžním oběhu 2. poloviny 16. století*. Studie ČSAV 5, Praha 1972.

ŠIMEK, Eduard: *Česká, moravská a slezská mince v cizích nálezech 16.-19. století. I. – Rakousko*. Numismatický sborník 15, 1979, s. 301-408.

ŠIMEK, Eduard: *K problematice studia kremnických ražeb v peněžním oběhu 16. a první poloviny 17. století (Uherské mince v nálezech českých zemích)*. Slovenská numizmatika 7, 1982, s. 116-145.

ŠIMEK, Eduard: *Mincovní nález z poloviny 17. století z Líšna*. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 23, 1982, s. 313-320.

ŠIMEK, Eduard: *Příspěvek k soupisu nálezů českých a moravských mincí na Slovensku (16.-19. století)*. Slovenská numizmatika 9, 1986, s. 205-221.

ŠIMEK, Eduard: *Pražské groše v mincovních nálezech tolarové doby (Čechy, Rakousko, Maďarsko, Slovensko, Polsko: 1550-1700)*. Slovenská numizmatika 11, 1990, s. 219-226.

ŠIMEK, Eduard: *Uplatnění slezské mince v peněžním oběhu zemí habsburského soustátí v 16. a 17. století*. In: *Peníze v proměnách času*. Sborník příspěvků z konference k 50. výročí založení pobočky České numismatické společnosti v Ostravě, konané ve dnech 3.-4. 10. 1996. Ostrava 1998, s. 63-75.

ŠIMEK, Eduard: *Uplatnění slezské mince v peněžním oběhu zemí habsburského soustátí v 16.-18. století. II. – Slezské mince v mincovních nálezech na Slovensku*. In: *Peníze v proměnách času 2*. Ostrava 2000, s. 49-69.

ŠIMEK, Eduard: *Dvě poznámky k hodnocení mincovního nálezu z poloviny 17. století z Líšna, okres Benešov*. In: *Vlast a rodný kraj v díle historika*. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesorovi Josefu Petráňovi. Praha 2004, s. 581-592.

ŠIMEK, Eduard: *Jáchymovská produkce drobné mince a peněžní oběh 16. a 17. století. Rozbor mincovních nálezů*. Numismatický sborník 21, 2006, s. 165-180.

ŠIMEK, Eduard: *Mincovní nález ze Zdic (okr. Beroun). Příspěvek k soupisu 15krejcarů Leopolda I*. Numismatický sborník 21, 2006, s. 284-297.

ŠTĚPÁN, Jan: *Kroměřížská mincovna po třicetileté válce*. In: *Peníze v proměnách času 6. Mincovníctví, peněžní vztahy a medailérství za válek*. Ostrava 2008, s. 129-134.

ŠŮLA, Jaroslav: *Příspěvky k soupisu nálezů mincí v severovýchodních Čechách 1*. Fontes musei reginaehradecensis 3, 1966, s. 1-81.

ŠŮLA, Jaroslav: *Tři desítky starších a zapomenutých nálezů mincí ze severovýchodních a východních Čech*. In: *Královéhradecký sborník numismatických prací*. Hradec Králové 1977, s. 91-102.

ULRYCHOVÁ, Eva: *Soupis nálezů mincí na Jičínsku (3. část)*. Numismatické listy 60, 2005, s. 47-52.

VOREL, Petr: *Od pražského groše ke koruně české 1300-2000. Průvodce dějinami peněz v českých zemích*. Praha 2000.

10. RESUMÉ/SUMMARY

Současná česká numismatika postrádá aktuální souhrnnou práci, která by byla věnována problematice měnových poměrů v Čechách druhé poloviny 17. stol. a s ní se do značné míry kryjící vládou Leopolda I. Vedle studia dochovaných písemných pramenů mohou jistý pohled na měnové poměry studované doby ukázat rovněž v dané době ukryté mincovní depoty. Na základě kritérií minimálního počtu 100 mincí v jednotlivých nálezech, jejich úplného nebo téměř úplného zachování a určitého stupně odborného zpracování bylo vybráno 13 hromadných nálezů uschovaných svými majiteli v letech 1650-1700, které celkově obsahovaly 8089 ražeb. Na jejich základě byl proveden detailní rozbor s cílem zjistit strukturu oběživa v Čechách druhé poloviny 17. stol., porovnat jeho výsledky se složením nálezů z let 1618-1648 a odhalit tak možné změny a vývojové tendence. V případě české mince bylo cílem i porovnání s jejím zastoupením v zahraničních nálezech z jiných částí habsburské monarchie. V neposlední řadě měl rozbor také vést k ověření některých v literatuře často opakovaných tezí týkajících se např. výskytu a pronikání cizích mincí do oběživa na českém území nebo významu mincovnictví soukromých vydavatelů mince z Čech, Moravy a Slezska. Aby změny ve struktuře oběživa byly vykresleny plastičtější způsobem, byly kromě celkové analýzy samostatně sledovány i nálezy ukryté před rokem 1675 a po tomto roce.

Analyzované nálezy mincí nás vzhledem ke svému složení bohužel nemohou relevantně informovat o celé struktuře oběživa, ale odpovídající informace přináší pouze o střední části nominálového spektra od 3krejcaru po 15krejcar. Nejnižší nominály zjevně kvůli své minimální hodnotě nebyly do nálezů obvykle zařazovány. Naopak tolarové a dukátové ražby se zde neobjevují z důvodu jejich nižší dostupnosti pro většinu obyvatelstva. Z rozboru vyplývá, že u běžných krejcarových nominálů se v oběživu dané doby až na výjimky uplatňovaly jen mince ražené po roce 1624. Starší ražby, kromě početně omezené skupiny dukátových a tolarových mincí, se tu objevují zřídka.

Z habsburských vládních mincí se tedy v nálezech ve větší míře uplatňují jen ražby Ferdinanda II., Ferdinanda III. a Leopolda I., jejichž mince tvoří přes 75 procent studovaného souboru (6026 ks). Jestliže u prvních dvou panovníků lze hovořit o relativně vyrovnanějším zastoupení ražeb alespoň z části zemí habsburského soustátí, tak u Leopolda I. dochází výrazné diferenciaci. Na nálezech lze sledovat klesající produkci českých mincoven odrážející se v jejich nižším zastoupení. Zatímco u 3krejcaru jako nejvíce raženého nominálu v českých mincovnách lze pozorovat ještě relativně četné zastoupení, tak u v roce 1659 zavedených 6krejcarech a 15krejcarech je ústup patrnější. Celkový ústup české mince kompenzuje

narůstající podíl především slezských mincí a u 6krejcaru a 15krejcaru značný podíl uherských ražeb. Slezskou a uherskou minci následně doplňuje výrazněji zastoupená dolnorakouská mince. U mincovnictví Leopolda I. lze sledovat naopak velice výrazný úbytek mincí z dalších rakouských zemí, z Korutan, Štýrska a Tyrol, které se do oběhu v Čechách dostávají výrazně méně než dříve. Důvod můžeme snad spatřovat v razantním průniku dosud absentující uherské mince, kterou zde až do roku 1675 nemáme téměř doloženu, čímž koresponduje se složením nálezů z let 1618-1648. Následně se však uherská mince stává pevnou součástí oběhu v Čechách.

Tou byly podle složení nálezů i mince některých nevládních mincovních pánů. Předně se v oběživu uplatňovaly ražby lehnicko-břežských vévodů a olomouckých biskupů. Naproti tomu rozbor neukázal na výraznější zastoupení mincí vratislavských biskupů a württembersko-olešnických vévodů. Mincovní činnost druhých však narůstá až ke konci 17. stol., takže se na studovaných nálezech nemohla jejich produkce dostatečně odrazit. Vedle aktivních mincovních pánů se soudobé obyvatelstvo sice v malém množství, ale stále spíše pravidelně setkávalo rovněž s ražbami Albrechta z Valdštejna a Jindřicha Šlika.

Na počátku druhé poloviny 17. stol. bylo české území zaplaveno drobnou zahraniční mincí nejrůznější provenience, jejíž oběh byl zakazován císařskými patenty. Analyzované nálezy dokládají, že postupně se tyto mince podařilo z oběživa vytlačit ražbami domácí provenience. Naopak v nálezech ukrytých po roce 1675 se setkáváme s novou zahraniční mincí reprezentovanou tolarovými nominály (1/3tolaru a 2/3tolaru), které začaly být raženy v německých mincovnách podle zásad dohody z Zinny od počátku 70. let. O neúspěšném boji s touto novou zahraniční mincí svědčí stále další vydávané patenty obsahující zákazy jejich dovozu do země a omezení jejich platnosti. I když jsou analyzované nálezy ze své většiny tvořeny jinou mincí, ukazují na přítomnost těchto tolarových nominálů v oběživu jako její pevné části. Právě hodnotově vyšší nominály tvoří nejpočetnější skupinu zahraničních mincí, které jsou v nálezech dosvědčeny. Vedle uvedených tolarových dílů ji tvoří další tolarové a dukátové ražby převážně nizozemské provenience. V menší míře se tu uplatňují i švýcarské a staré německé tolar. Domácí ekvivalent k těmto mincím v nálezech chybí.

Celkově můžeme v souvislosti s výskytem zahraniční mince konstatovat, že ve srovnání s obdobím třicetileté války je studovaný soubor provenienčně podstatně chudší.

Jestliže se v českých nálezech po dlouhou dobu téměř nevyskytovaly uherské mince, tak i sonda do složení depotů z dnešního Slovenska, někdejších Horních Uher, ukazuje minimální průnik české mince na toto území. Naopak četným ražbám z rakouských zemí v českých mincovních nálezech na druhé straně odpovídá minimálně pro oblast Dolních Rakous četný

průnik české mince. Struktura české mince v zahraničních nálezech se z pohledu nominálového i doby vyražení většiny mincí v mnohém podobá analyzovaným českým nálezům.

Přestože provedený rozbor nálezů nemůže odpovědět na všechny otázky týkající se oběživa druhé poloviny 17. stol. v Čechách, lze jeho závěry použít jako odrazový můstek pro další studium měnových poměrů této doby a navazující první poloviny 18. stol.

Contemporary Czech numismatics still lacks an up-to-date summary work which would deal with the issues of monetary circulation in Bohemia in the second half of the 17th century which to a great extent coincides with the rule of Leopold I. Besides studying written sources monetary situation of the given period may be also enlightened in a way by coin hoards cached at that time. Following the criteria of the minimum number of 100 coins in particular hoards, their complete or almost complete preservation and a certain degree of expert processing, 13 coin hoards were selected cached by their owners between 1650 and 1700 containing in all 8089 coins. These coins were used for making a detailed analysis with the objective to ascertain monetary structure in Bohemia in the second half of the 17th century, compare the results with the composition of coins hoards from between 1618 and 1648 and thus reveal possible changes and trends. In the case of Bohemian coinages the objective was also to compare its representation in coins hoards abroad in other parts of the Habsburg monarchy. Last but not least, the analysis was to verify some theses often repeated in literature concerning e.g., occurrence and influx of foreign coins to the territory of Bohemia or significance of private issuers of coins from Bohemia, Moravia and Silesia. In order to show changes of monetary structure in a clearer way, coin hoards cached before 1675 and after this year were also separately monitored additionally to the overall analysis.

Unfortunately due to their composition the analyzed coin hoards cannot provide relevant information on the whole structure of the currency but provide respective information only regarding the mean part of the nominal spectrum from 3-kreutzer to 15-kreutzer. Apparently due to their minimum value the lowest face values were not usually included in the coin hoards. Thalers and ducats do not appear here due to their lower accessibility to the majority of population. The analysis shows that in case of common kreutzer denominations the currency of that period included with some exceptions only coins struck after 1624. Coins struck before that time appear only rarely except for the restricted group of ducats and thalers.

Therefore of Habsburg government coins only the coinages struck during the rule of Ferdinand II, Ferdinand III and Leopold I occur to a greater extent in the coin hoards and

these coins constitute over 75 percent of the studied collection (6026 pieces). Whereas in the case of the first two rulers we may see relatively even representation of coins struck in at least part of the conglomerate of Habsburg countries, then in case of Leopold I significant differentiation occurs. The coin hoards show the decreasing production of Bohemian mints reflected in their smaller representation. While in the case of the 3-kreutzer as the most frequently struck face value by Bohemian mints relatively frequent presence may be seen, then in the case of 6-kreutzer and 15-kreutzer introduced in 1659 the decline is more obvious. The overall decline of Bohemian coins is compensated by a growing share of Silesian coins and in the case of 6-kreutzer and 15-kreutzer a significant share of Hungarian coins. Silesian and Hungarian coins are subsequently complemented by markedly represented coins from Lower Austria. Conversely, mintage during the rule of Leopold I is characterised by significant decrease of coins from other Austrian lands – Carinthia, Styria and Tyrolia, which did not reach circulation in the territory of Bohemia in the extent they used to. The reason for that may be perhaps seen in the powerful influx of the so far absent Hungarian coins. Absence of these coins in the coin hoards cached before 1675 corresponds to the analysis of coin hoards from 1618-1648. However, Hungarian coins subsequently became an integral part of the monetary circulation in Bohemia.

The currency, according to the composition of the coin hoards, also included coins of some private issuers. Coins of Silesian principality Legnica-Brzeg and of Olomouc Bishops were prominently present in the monetary circulation. On the other hand, the analysis did not show any significant presence of coins of Wrocław bishops or Württemberg-Oels dukes. However, activities of the latter did not intensify until the end of the 17th century and so their production could not have been sufficiently reflected in the studied coin hoards. Besides actual production from private issuers, people at that time encountered (even though only to a small amount but ever more so regularly) coins of Albrecht z Valdštejna and Jindřich Šlik.

At the beginning of the second half of the 17th century the territory of Bohemia was flooded with foreign coins of various origins whose circulation was banned by Emperor's patents. The analyzed coin hoards prove that these foreign coins were gradually successfully pushed out of the monetary circulation by domestic coins. However, the coin hoards cached after 1675 contain new foreign coins represented by fractions of thalers (1/3-thalers and 2/3-thalers) that started to be struck in German mints according to the principles stipulated by the agreement of Zinna at the beginning of the 1670s. The unsuccessful struggle with this new foreign coin is documented by repeatedly issued patents containing bans on its import to the country and limiting its validity. Although the majority of the analyzed coin hoards consists of other coins,

they show that these fractions of thalers were present in the currency as its integral part. It is the higher face values which form the most numerous group of foreign coins documented by the hoards. Besides the above mentioned fractions of thalers it consists of other thalers and ducats struck mostly in the Netherlands. Swiss and old German thalers are also represented to a lesser extent. There is not any domestic equivalent to these foreign coins in the hoards.

In all, we may say in connection with occurrence of foreign coins that compared to the Thirty Years' War period the studied coin hoards are much poorer in terms of provenance variety.

Given that Hungarian coins were almost nonexistent in Bohemian coin hoards for a long period, then a survey of composition of hoards in today's Slovakia (former Upper Hungary) shows minimum ingress of Bohemian coins to this territory. By contrast, frequent coins from Austrian lands in Bohemian coin hoards are mirrored on the other side or at least in the area of Lower Austria by frequent import of Bohemian coins. In terms of face values and the time of minting the structure of Bohemian coins in hoards abroad is in many ways similar to the analyzed Bohemian hoards.

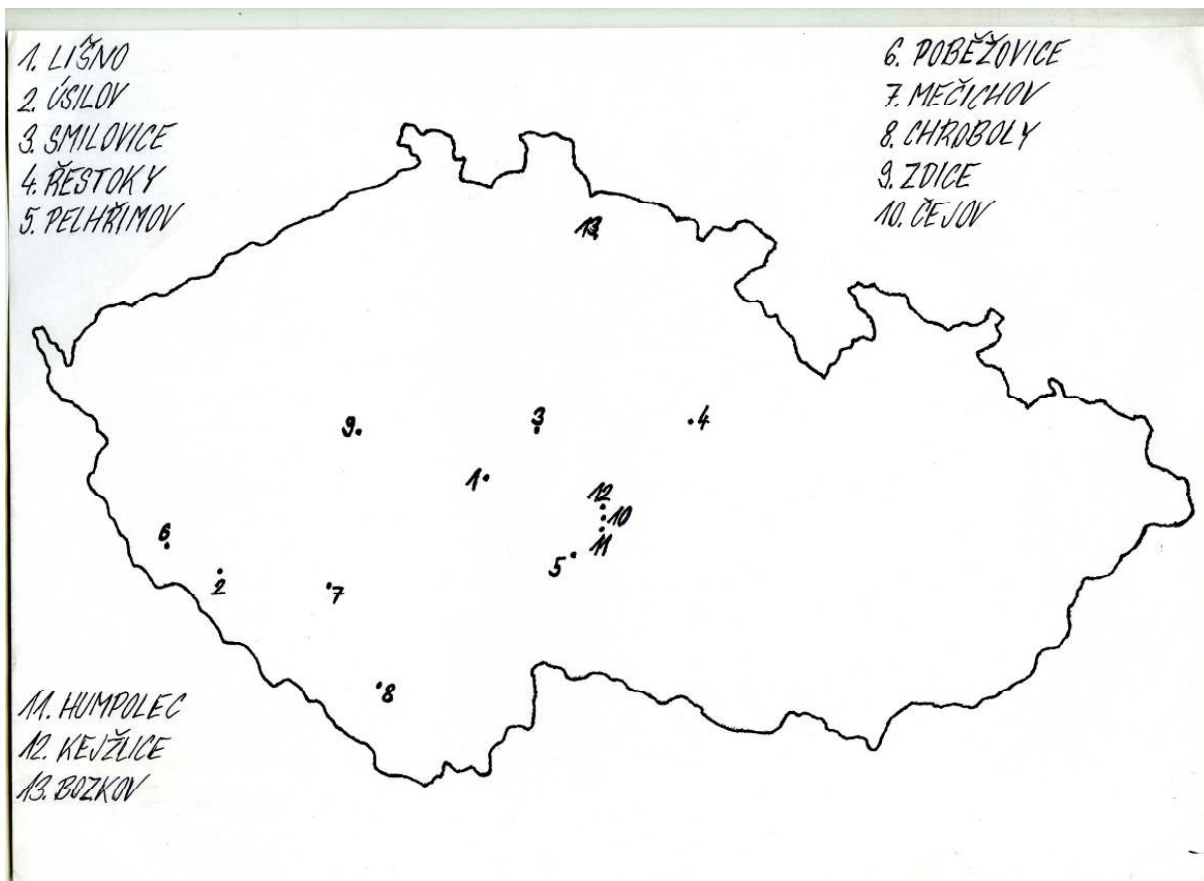
Despite the fact that the performed analysis cannot answer all questions regarding the currency of the second half of the 17th century in Bohemia, its conclusions may be used as a beginning for further study of monetary circulation of that period and the following period of the first half of the 18th century.

11. SEZNAM PŘÍLOH

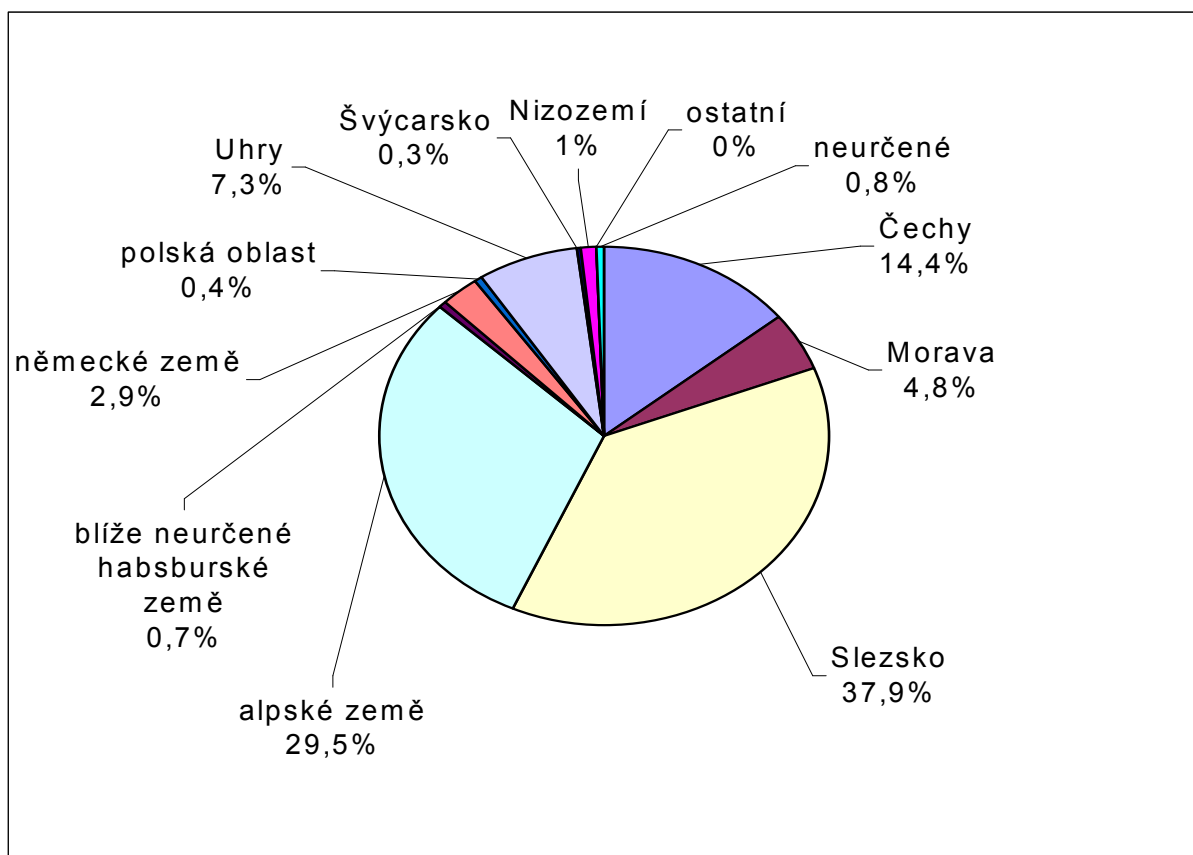
1. Mapa České republiky se zakreslením míst objevů studovaných mincovních souborů druhé poloviny 17. století
2. Graf geografické proveniencie mincí zastoupených ve studovaných nálezech druhé poloviny 17. století
3. Graf geografické proveniencie mincovních pánů zastoupených ve studovaných nálezech druhé poloviny 17. století
4. Graf rozložení mincí zastoupených ve studovaných nálezech druhé poloviny 17. století podle doby ražby
5. Graf nominálového složení české mince zastoupené ve studovaných nálezech druhé poloviny 17. století
6. Graf geografické proveniencie mincí Leopolda I. zastoupených ve studovaných nálezech druhé poloviny 17. století
7. Čechy, Vladislav Jagellonský (1471-1516), mincovna Kutná Hora, pražský groš b. l.²⁰³
8. Čechy, Maxmilián II. (1564-1576), mincovna Jáchymov, bílý groš 1576
9. Čechy, Rudolf II. (1576-1611), mincovna Jáchymov, malý groš 1595
10. Čechy, Ferdinand II. (1619-1637), mincovna Kutná Hora, 3krejcar 1624
11. Čechy, Ferdinand III. (1637-1657), mincovna Praha, 3krejcar 1639
12. Čechy, Leopold I. (1657-1705), mincovna Praha, 3krejcar 1696
13. Čechy, Albrecht z Valdštejna (+1634), mincovna Jičín, 3krejcar 1631
14. Morava, biskupství Olomouc, Karel II. Liechtenstein (1664-1695), mincovna Kroměříž, 3krejcar 1670
15. Morava, biskupství Olomouc, Karel II. Liechtenstein (1664-1695), mincovna Kroměříž, 6krejcar 1674
16. Slezsko, Ferdinand II. (1619-1637), mincovna Vratislav, 3krejcar 1630
17. Slezsko, Leopold I. (1657-1705), mincovna Opolí, grešle 1669
18. Slezsko, Leopold I. (1657-1705), mincovna Opolí, krejcar 1699
19. Slezsko, Leopold I. (1657-1705), mincovna Břeh, 3krejcar 1696
20. Slezsko, Leopold I. (1657-1705), mincovna Břeh, 15krejcar 1662
21. Slezsko, knížectví Lehnice-Břeh, Jiří, Ludvík a Kristián (1639-1663), mincovna Břeh, 3krejcar 1658
22. Slezsko, knížectví Lehnice-Břeh, Kristián ve Volavě (1639-1673), mincovna Břeh, 3krejcar 1660
23. Dolní Rakousy, Ferdinand II. (1619-1637), mincovna Vídeň, 3krejcar 1625
24. Dolní Rakousy, Leopold I. (1657-1705), mincovna Vídeň, 3krejcar 1693

²⁰³Všechny mince připojené k této práci v přílohové části pocházejí z numismatického fondu Muzea východních Čech v Hradci Králové. Za vyhotovení fotografií jsem zavázán muzejnímu fotografu Miroslavu Benešovi.

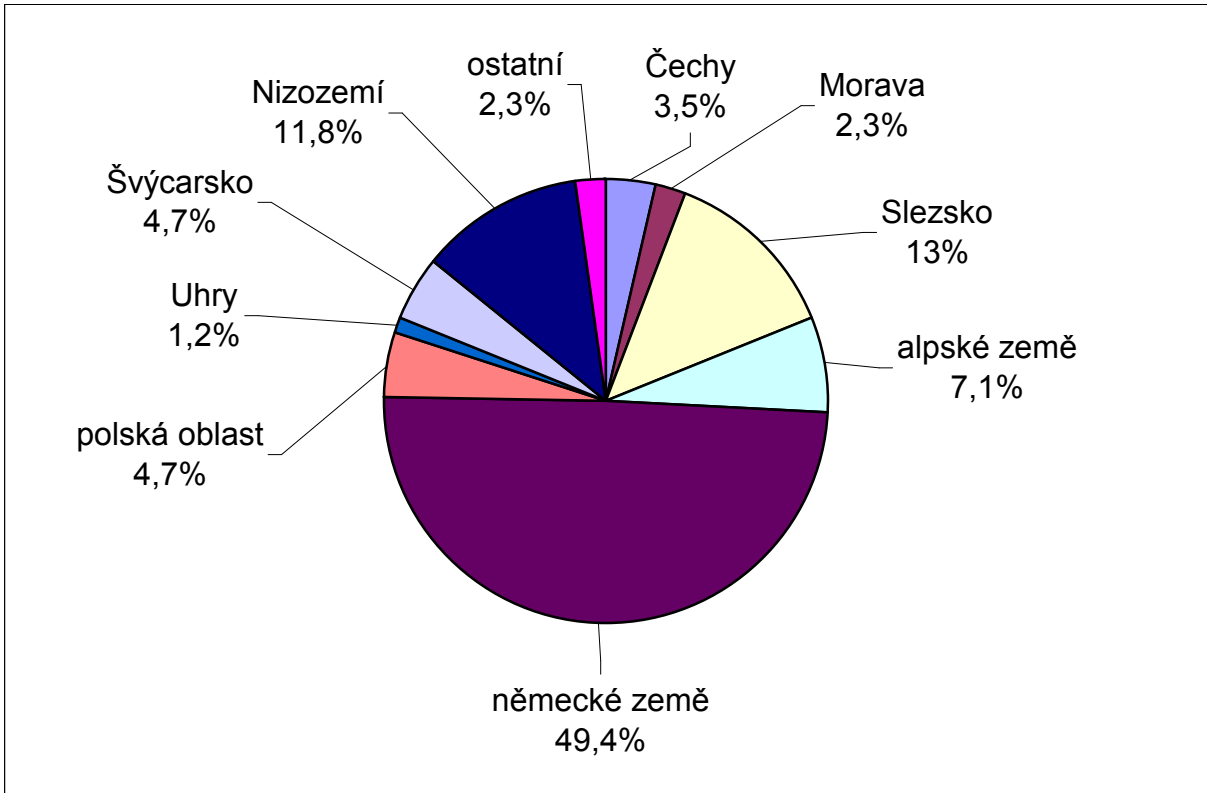
25. Dolní Rakousy, Leopold I. (1657-1705), mincovna Vídeň, 15krejcar 1663
26. Štýrsko, Ferdinand II. (1590-1637), mincovna Štýrský Hradec, 3krejcar 1626
27. Korutany, Ferdinand II. (1590-1637), mincovna Svatý Vít, 3krejcar 1634
28. Tyroly, Ferdinand Tyrolský (1564-1595), mincovna Hall, tolar b. l.
29. Tyroly, Ferdinand Karel (1632-1662), mincovna Hall, 3krejcar 1640
30. Salcbursko, arcibiskupství Salzburg, Max Gandolf Kuenburg (1668-1687), mincovna Salzburg, 3krejcar 1681
31. Uhry, Leopold I. (1657-1705), mincovna Kremnice, 3krejcar 1668
32. Uhry, Leopold I. (1657-1705), mincovna Kremnice, 6krejcar 1672
33. Uhry, Leopold I. (1657-1705), mincovna Kremnice, 15krejcar 1680
34. Sasko, Kristián II., Jan Jiří I. a August (1591-1611), mincovna Drážďany, tolar 1600

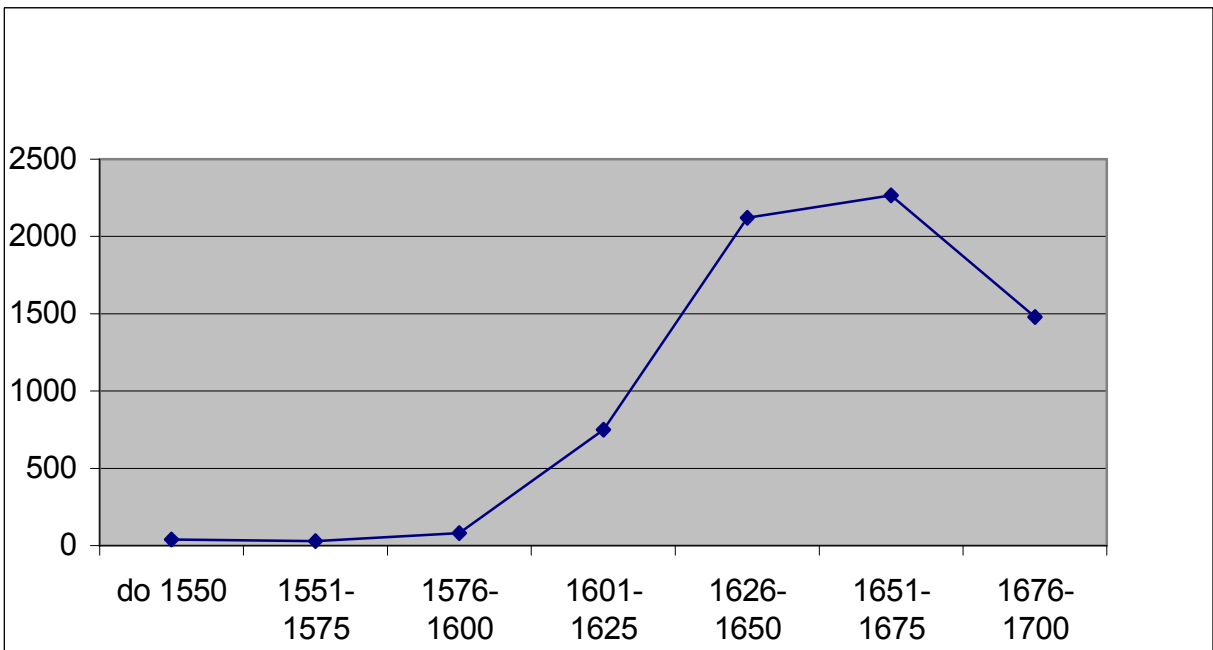
Příloha č. 1

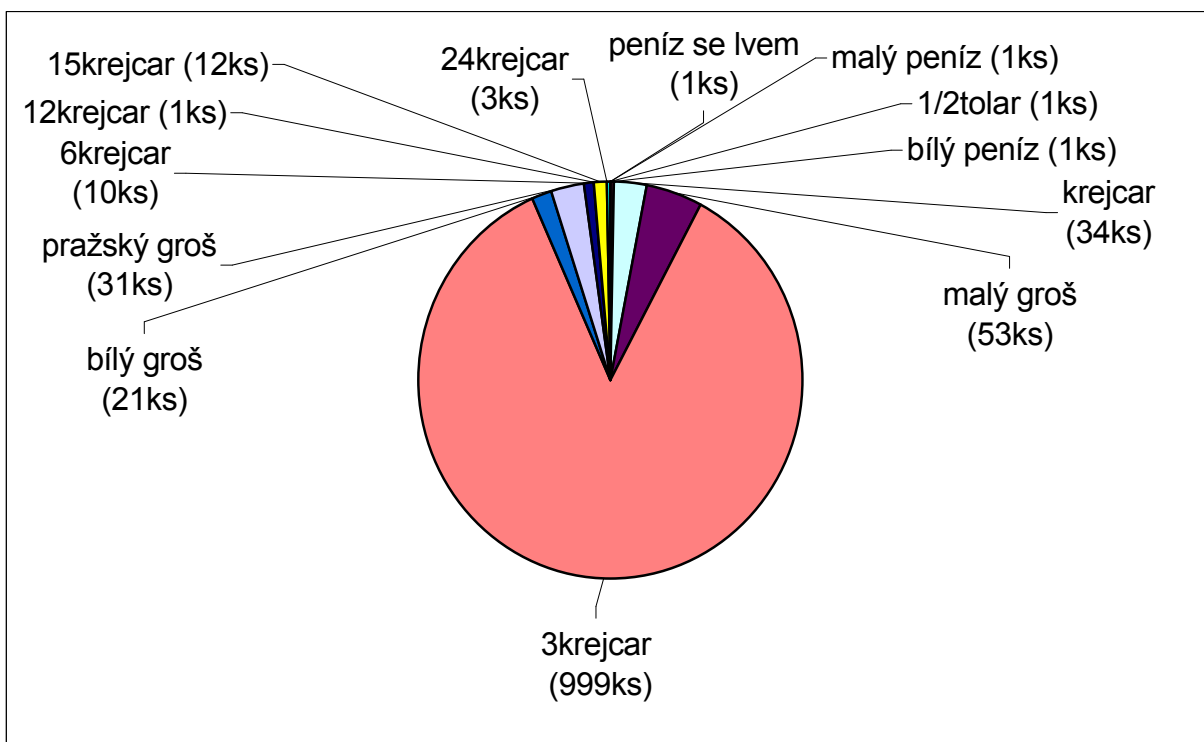
Příloha č. 2

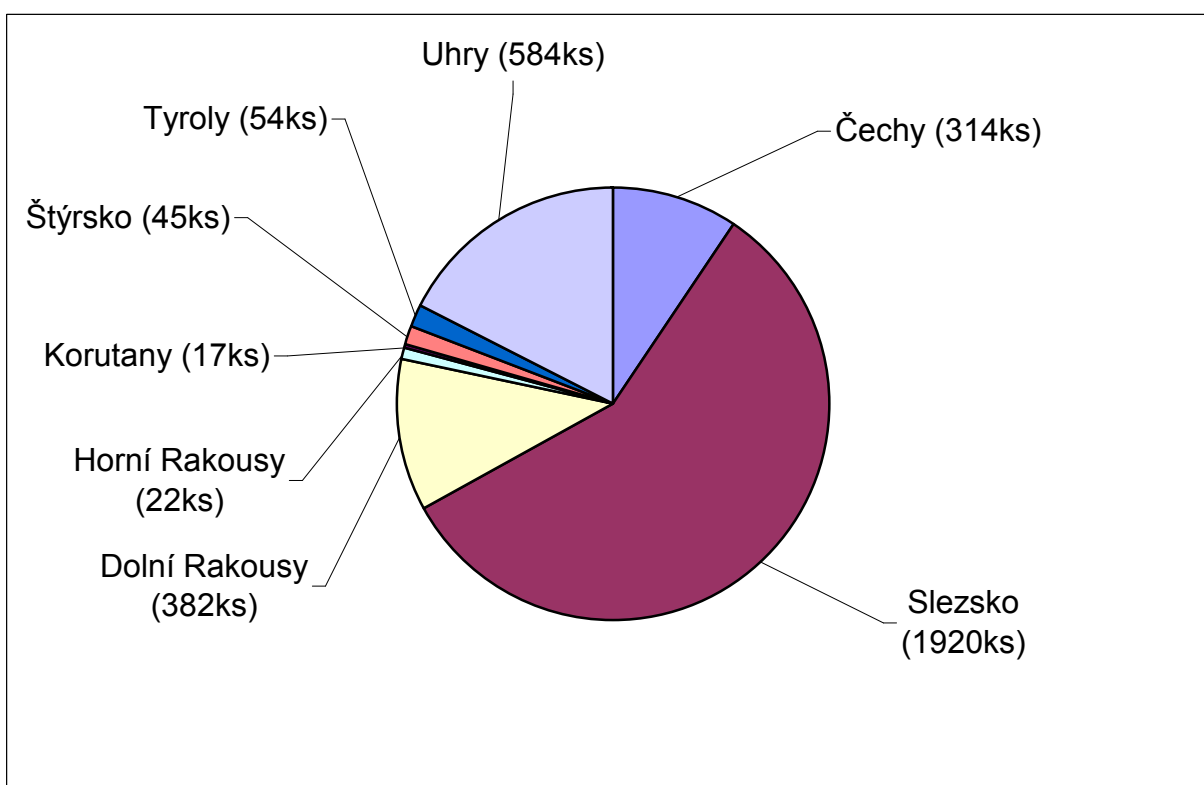
Příloha č. 3

Příloha č. 4

Příloha č. 5

Příloha č. 6

Příloha č. 7

Příloha č. 8

Příloha č. 9

Příloha č. 10

Příloha č. 11

Příloha č. 12

Příloha č. 13

Příloha č. 14

Příloha č. 15

Příloha č. 16

Příloha č. 17

Příloha č. 18

Příloha č. 19

Příloha č. 20

Příloha č. 21

Příloha č. 22

Příloha č. 23

Příloha č. 24

Příloha č. 25

Příloha č. 26

Příloha č. 27

Příloha č. 28

Příloha č. 29

Příloha č. 30

Příloha č. 31

Příloha č. 32

Příloha č. 33

Příloha č. 34